Tien jaren geschiedenis

van het

Nederlandsche Bankwezen

en de

Nederlandsche Conjunctuur

1866—1876

DOOR

MAX DE VRIES



'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1921

Tien jaren geschiedenis
van het
Nederlandsche Bankwezen
en de
Nederlandsche Conjunctuur
1866—1876

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE HANDELSWETENSCHAP AAN DE NEDERLANDSCHE HANDELSHOOGESCHOOL TE ROTTERDAM OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS PROF. MR. F. DE VRIES HOOGLEERAAR IN DE ECONOMIE IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN IN HET GEBOUW DER HOOGESCHOOL OP WOENSDAG 19 OCTOBER, DES NAMIDDAGS TEN 2½ URE

DOOR

MAX DE VRIES
GEBOREN TE AMERSFOORT



'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1921

Aan mijn beste Moeder en Vader

Bij het voltooien van dit proefschrift is het mij een aangename taak U, Hoogleeraren en Docenten der Nederlandsche Handels-Hoogeschool mijn erkentelijkheid te betuigen voor het onderwijs dat ik van U heb mogen ontvangen.

Inzonderheid dank ik U, Hooggeleerde Bruins, Hooggeachte Promotor voor de welwillende raadgevingen die Gij mij, bij het samenstellen van dit proefschrift, bereid waart te geven.

Niet minder dank ik U, Hooggeleerde Posthumus, voor het vele, dat ik, als assistent, van U heb geleerd.

INHOUD.

INLEIDING.

De geschiedenis van het Nederlandsche bankwezen in de 2e helft der 19e eeuw, is vrijwel een gesloten boek.

Wanneer men de vele werken, die dit tijdperk behandelen naslaat wordt onwillekeurig de indruk verwekt, dat er buiten de geschiedenis van de Nederlandsche Bank, niets belangrijks te vinden is. Toch heeft ook het Nederlandsche bankwezen zijn „Sturm und Drang" periode meegemaakt, toch zijn de crisisjaren 1866 en 1872 niet zonder schokken voorbijgegaan, zij het dan dat de banken hier voornamelijk beinvloed zijn en weinig op de conjunctuur hebben ingewerkt.

Wij hebben gepoogd in dit geschrift, naast de geschiedenis der Nederlandsche banken, deze wederzijdsche beinvloeding na te gaan. De periode voor 1866 hebben wij zeer beknopt behandeld aangezien dit tijdperk uitvoerig geschetst wordt in het proefschrift van den Heer H. M. Hirschfeld, dat één dezer dagen zal verschijnen en waar wij dan ook bij voorbaat naar verwijzen.

Aan de beschouwingen over het Nederlandsche bankwezen hebben wij een, zeer beknopt, overzicht van het buitenlandsche bankwezen laten voorafgaan.

Verschillende buitenlandsche banken toch, hebben in deze periode, hun bijzondere aandacht aan Nederland gewijd en gepoogd hier een duurzaam werkterrein te vinden.

Oogenschijnlijk zal het misschien dan ook eenige bevreemding wekken, dat wij de Nederlandsche conjunctuur bijna geheel onafhankelijk van die der overige landen zullen beschouwen. Wanneer men van een crisis spreekt, denkt men meestal aan een economische onweerswolk, die zich niet stoort aan nationale grenzen en die hier meer, daar minder hevige buien veroorzaakt.

Zouden wij ons zelf vragen, mag men in het algemeen zoo

abstraheeren, dan zouden wij deze vraag ontkennend beantwoorden. Slechts dan wanneer de „Weltwirtschaft" nog niet voldoende is doorgedrongen, slechts dan wanneer een land nog eerst door weinig draden met het overige deel der wereld verbonden is, slechts dan wanneer de conjunctuur er aanleiding toe geeft, zal men o.i. deze methode mogen toepassen.

En Nederland staat in het te behandelen tijdperk nog in weinig contact met het overige Europa. De banken, heel vaak de weerspiegeling van de conjunctuur, maar vooral in deze periode niet minder de lichamen die de komende conjunctuur helpen vormen, door het oprichten en financieren van maatschappijen, beginnen in Nederland pas tot ontwikkeling te komen. De psychologie van den Nederlander, de flegmatieke gedachte en misschien ook de geographische [1]) gesteldheid, zijn oorzaak dat wij hier niet de hevige „ups" en „downs" medemaken zooals in vele andere landen.

Alhoewel de bovengenoemde factoren niet meetbaar zijn, mogen wij deze toch absoluut niet verwaarloozen; een theoretisch-abstracte beschouwing van crisis en conjunctuur zal dan ook nimmer zoo maar klakkeloos op een bepaald land toegepast mogen worden, hier geldt zeer zeker:

Grau, teurer Freund, ist alle Theorie,
Und grün des Lebens goldner Baum.

Vele buitenlandsche crisisverschijnselen, politieke gebeurtenissen als de Fransch-Duitsche oorlog, zijn wij vrijwel stilzwijgend voorbijgegaan daar wij tusschen deze, niet genoemde, gebeurtenissen en de Nederlandsche conjunctuur geen verband hebben gevonden en wij vermijden wilden dat men door de boomen het bosch niet meer zou kunnen zien.

Bij ons onderzoek hebben wij de groote leemte gevoeld, van het bijna geheel ontbreken van mémoires; gelukkig bezitten wij in de levensherinneringen van Mr. H. P. G. Quack een werk, dat ons een groot deel van het tijdperk, dat nu een halve eeuw achter ons ligt, op een levendige wijze voor de oogen toovert. Het zijn lang niet altijd de feiten, maar juist vaak de omstandigheden en de gebeurtenissen die er aanleiding toe geven, die voor den historicus van belang zijn.

[1]) Zie Hfdst. 3. B.

Wanneer dit geschrift aanleiding mocht zijn, voor den een of ander, die het behandelde tijdperk meegeleefd heeft, om zijn herinneringen openbaar te maken en daardoor misschien verkeerde gedachten over personen of zaken helpt terecht zetten, dan zouden wij het doel van ons geschrift ruimschoots bereikt achten.

Wij stellen er prijs op onze dank te betuigen aan de Directie der Nederlandsche Bank voor de zeer welwillende wijze waarop zij hare bibliotheek ter beschikking heeft gesteld en aan den Heer De Waal, archivaris dezer instelling en Mej. Bovendorp die ons herhaalde malen hun gewaardeerde medewerking verleend hebben.

Niet minder dank zijn wij verschuldigd aan Mr. van Sonsbeek secretaris van de Vereeniging voor den Effectenhandel en aan den bibliothecaris der betreffende bibliotheek, den Heer Frank Luns en den Heer v. d. Einde.

Wij zouden onze inleiding niet willen eindigen zonder den naam te noemen van Mr. W. Binger, die ons naast vele mondelinge mededeelingen uit zijn jeugd, het door ons behandelde tijdperk, verschillende tijdschriften uit zijn particuliere boekerij ter inzage afstond.

Tenslotte stellen wij er prijs op de medewerking te memoreeren van de bibliotheekbeambten der Nederlandsche Handels-Hoogeschool, het Gemeente-Archief en het Leeskabinet, te Rotterdam, de Universiteitsbibliotheek en het Gemeente-Archief te Amsterdam.

HOOFDSTUK I.

OVERZICHT VAN HET BUITENLANDSCHE BANKWEZEN.

Hoewel het doel van deze studie in de eerste plaats is, eenig klaarder licht te werpen op de geschiedenis van het Nederlandsche bankwezen in het tijdperk, dat ingeluid wordt door de crisis van 1866 en zijn afsluiting vindt in de malaise-jaren na 1873, zoo meenen wij goed te doen, een kort overzicht van de ontwikkeling en den toestand van het bankwezen in die landen, die invloed op Nederland hebben uitgeoefend, vooraf te laten gaan.

Aanspraak op volledigheid willen wij uit den aard der zaak niet maken, daar voor hen die zich een duidelijker beeld willen vormen tal van voortreffelijke handboeken ten dienste staan [1]).

In de jaren voor 1870 staat de ontwikkeling van het Nederlandsche bankwezen bijna geheel onder den invloed van het Fransche voorbeeld, gegeven door het Crédit-Mobilier; hier en daar tracht men het depositowezen tot ontwikkeling te brengen, naar het voorbeeld der Engelsche Joint-Stockbanken.

Na 1870 wordt de invloed van de Duitsche Industriebank hier grooter, een invloed die zich uit in de oprichting der Amsterdamsche Bank.

Deze invloed wordt direct uitgeoefend, zooals door de stichting van de *Société Générale du Commerce et de l'Industrie Néerlandaise,* — de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid —, in 1863, of door de oprichting van de — *Banque hypothécaire Néerlandaise* — in 1861, hetzij indirect door het

---

[1]) Zie b.v.: C. Hegemann: Die Entwicklung des französischen Groszbankbetriebes. 1908.

E. Kaufmann: Das französische Bankwesen.

Dr. Riesser: Zur Entwicklungsgeschichte der deutschen Groszbanken mit besonderer Rücksicht auf die Konzentrationsbestrebungen. 1906.

R. W. Barnett: The History of the Progress and Development of Banking in the United Kingdom from the year 1800 to the present time. (Journal of the institute of Bankers, 1879).

voorbeeld te volgen van de statuten der buitenlandsche instellingen; zoo zien wij b.v. bij de Rotterdamsche Bank duidelijk de invloed van de statuaire bepalingen van het Crédit Mobilier.

Frankrijk.

Na 1835 begint de Banque de France zich in de provincie uit te breiden; aangezien de regeering niet toestaat dat banken zich als N. V. vestigen, nemen deze laatste instellingen meestal den vorm van een commanditaire vennootschap op aandeelen aan.

Deze instellingen vermijden zooveel mogelijk het woord „banque", in hun naam, daar zij, de Bank, de Banque de France, niet willen prikkelen. October 1837 wordt de — *Caisse générale du Commerce et de l'industrie* —, meer bekend als Caisse Laffite, naar den stichter, opgericht. De 70-jarige Laffite voert hiermede het gemengde bedrijf in. Tot nu toe geldt n.l., de opvatting dat een bank zich dient te specialiseeren, een gedachte die wij later weer op den voorgrond zien treden. In 1848 verwijnt deze, en nog twee andere instellingen, van het tooneel. Het verdwijnen van deze banken is mede oorzaak, dat aan het kort na de revolutie van 1848, opgerichte Comptoir d'Escompte door de regeering toestemming verleend wordt, zich als N. V. te vestigen. De regeering is blij zoo het in 1848 verdwenen credietvertrouwen weder te kunnen herstellen.

Het Comptoir d'Escompte is de eerste bank die als N. V. optreedt, haar kapitaal bedraagt frs. 20.000.000.—. De werkkring omvat eerst het disconteeren van wissels, later wordt ook crediet verleend tegen verpanding van koopmanschappen, die in de z.g. „magasins généraux" zijn opgeslagen, waardoor dit instituut verzachtend op de crisis inwerkt. Bij deze instelling treedt de oude specialisatiegedachte weder op den voorgrond, zoo richt het z.g. sous-comptoirs op, voor de verschillende soorten zaken als o. a. het sous comptoir des entrepreneurs, het s. c. des chemins de fer, het s. c. des métaux, etc. De meesten van deze verdwijnen voor 1870, hun taak is voornamelijk het disconteeren van wissels van ondernemingen die slechts op zeer lange termijn kunnen betalen.

In 1852 wordt, onder bijzondere begunstiging der Napoleontische regeering, het *Crédit Mobilier*, opgericht, bij decreet van 18

November. Het kapitaal wordt vastgesteld op frs. 60.000.000.— dat in 1866 tot frs. 120.000.000.— verhoogd wordt.

Bij de oprichting werken verschillende buitenlandsche bankiers mede, zooals S. Heine-Hamburg, Oppenheim in Keulen, Torlonia in Rome, enz., zoodat het internationale element reeds dadelijk aanwezig is; het Crédit Mobilier richt dochtermaatschappijen op in Italie, Spanje en Nederland.

Wat beoogt het Crédit Mobilier? Het is het type van een effecten en „Gründungsbank", zij is de eerste effecten*handel*drijvende bank [1]); bankiers hebben deze soort zaken reeds lang gedaan. Het Crédit Mobilier koopt effecten om ze weder te verkoopen en verkoopt effecten om ze weer terug te koopen; zij belegt de depositogelden van de door haar gestichte spoorwegmaatschappijen, voor een groot gedeelte, in aandeelen van haar dochtermaatschappijen. Juist hierin schuilt het groote gevaar, dat tenslotte ook tot den val geleid heeft, het onderschatten of miskennen van de liquiditeitseischen; dat wat een bankier met zijn eigen geld doet, mag een bankdirecteur niet met vreemde gelden doen, die aan een beperkte terugbetalingstermijn gebonden zijn.

Hoewel niet te verontschuldigen, zijn deze fouten toch te begrijpen; het is de tijd van de „haute banque", de internationale bankiers als de Rothschilds, de Oppenheims, de Bisschoffheims, de Königswärters, hebben het heft in handen en de vijanden van deze begroeten het nieuwe instituut als concurrent, vooral van de Rothschilds, vandaar ook misschien de steun van Napoleon III.

De „entrepreneur", de „Gründer", eenige decennia later in Duitschland, kan nu zijn speculatieve plannen tot ontwikkeling brengen met het geld dat hem zoo gretig door derden ter beschikking wordt gesteld. Zoo is het Crédit Mobilier, in de kern, een speculatieonderneming op groote schaal. Met een zekere trotsch zegt Emile Pereire, één der stichters, „Je ne suis pas banquier", en toch mogen wij deze leiders niet als gewetenlooze speculanten beschouwen, zooals zoo vaak gedaan is [2]). De leiders van het Crédit Mobilier weten dat er gevaren verbonden zijn aan het

---

[1]) Zie: Die Effektenbanken, Dr. H. Sattler. 1890. Blz. 68 v.

[2]) Het is vooral de verdienste van Plenge, dat hij in zijn boek — Gründung und Geschichte des Crédit Mobilier, — de scheeve, subjectieve voorstelling van de Pereires door Aicard, recht heeft gezet.

gebruiken der op korte termijn gedeponeerde gelden, voor effectenbelegging of speculatie, hoe men het noemen wil. Vandaar dat zij, zonder dat het hen gelukt, pogen geld op lange termijn te krijgen door het uitgeven van obligaties.

Dit obligatieplan, dat wij hier niet verder zullen uitspinnen, is het stokpaardje der Pereires; wij zien het, in gematigder vorm, ook bij enkele Nederlandsche instellingen opduiken.

Met het door de obligatie-uitgifte te verkrijgen geld zou deel genomen worden in ondernemingen van handel en industrie; het totaal bedrag der obligaties zou niet meer mogen bedragen dan het totaal bezit aan effecten en tevens niet meer dan 10 maal het grondkapitaal. De regeering, wil ondanks de pogingen van het Crédit Mobilier geen toestemming geven, en gelukkig, want dan zou ook de kleine rentenier, gezien de gestie der Pereires, de dupe geworden zijn, zooals nu de speculant, die de aandeelen van het Crédit Mobilier gekocht heeft. De beroemde „placements de pére de famille" worden eenige jaren later als de „maudits crebilliers" aangeduid,

Deze aandeelen die in 1856 tot 400 % stijgen, loopen in 1870, bij de liquidatie tot 17.½ % terug.

Het Crédit Mobilier houdt teveel van de aandeelen harer „Gründungen" in portefeuille, een fout die ook haar Nederlandsche dochterinstelling het leven kost. Toen het halve kapitaal op was, en de overige instellingen niet bereid waren steun te verleenen, moest, volgens de statuten, tot liquidatie worden overgegaan. De Banque de France wordt liquidateur, zij eischt het aftreden der Pereires, daar zij geen „maison de jeu" wil steunen. 25 September 1867 treden zij af.

Naast het Crédit Mobilier wordt achtereenvolgens het „*Crédit Lyonnais*" en de „*Société Générale pour favoriser le dévéloppement du commerce et de l'industrie*", de zoogenaamde S. G. p. f., opgericht. De eerste instelling dateert van 6 Juli 1863, de tweede is opgericht bij decreet van 4 Mei 1864.

Keeren wij nu tot het Comptoir d'Escompte terug.

Als in Januari 1860 het liberale handelsverdrag met Engeland gesloten wordt, vindt het Comptoir hierin aanleiding om hare statuten te veranderen, dat haar bij decreet van 25 Mei 1860 toegestaan

wordt. Met het oog op de verwachte opleving van den Franschen handel, wordt haar toegestaan, filialen op te richten, lange documentaire wissels te disconteeren en acceptcrediet te verleenen.

De practijk heeft aangetoond, dat de Fransche handel de Engelsche banken niet kan missen, toch heeft „the french bank", zooals het comptoir genoemd wordt, vele diensten aan den Franschen handel bewezen. Zij sticht vele filialen in het buitenland, van de voornaamsten noemen wij:

1860. Shanghai, Calcutta. 1861. La Réunion. 1862. Bombay, Hongkong [1]), Saigon. 1867. Londen. 1868. Alexandrie. 1869. Yokohama.

Van 1867—1870 worden in Frankrijk verschillende agentschappen gesticht, die in tegenstelling met de filialen der S. G. p. f. en het Crédit Lyonnais, voornamelijk voor het internationale verkeer dienen. Naast de Banque de France geldt zij als eerste credietinstituut van Frankrijk [2]).

Na 1872 worden de werkzaamheden ingekrompen, in 1873 wordt het kantoor Alexandrie gesloten en vier jaar later worden de filialen te Hongkong en Yokohama aan een Engelsche bank overgedaan. In 1872 zien wij het Comptoir betrokken bij de oprichting van de Banque Franco-Hollandaise, voor de geschiedenis van deze instelling evenals die van de Banque de Paris et des Pays Bas, die in hetzelfde jaar opgericht wordt, verwijzen wij naar blz. 73 resp. blz. 32, waar de betreffende instellingen in verband met het Nederlandsche bankwezen, nader behandeld worden.

Het Crédit Lyonnais ontwikkelt zich tot 1871 als locale bank, het moet zich reeds vroeg in de provincie uitbreiden, daar het als Lyonsche instelling, steeds kapitaalovervloed heeft. De leider Henri Germain, volgt drie groote, gezonde, principes, n.l.:

a. Absolute zekerheid en liquiditeit.

b. Regelmatigheid van het dividend.

c. Vorming van een sterke reserve.

In 1878 heeft het Crédit Lyonnais een 17-tal filialen in Frankrijk en in het buitenland o.m. te: Alexandrie, Konstantinopel, Madrid, Genève, St. Petersburg en New-York.

De S. G. p. f. wordt gesticht door een aantal personen uit

[1]) De Directeur van dit agentschap, H. Kaiser, zien wij, in 1867 optreden als Directeur van het agentschap Amsterdam der Rotterdamsche Bank.

[2]) Zie: Die Entstehung und Entwicklung der französischen Kreditinstitute. B. Mehrens. blz. 201.

de grootbank en zakenwereld, ook het Comptoir is bij de oprichting geinteresseerd.

De Pereires zien in haar een concurrent en weten de regeering te bewegen, haar toestemming te onthouden, zoodat deze eerst, na eenige jaren, in 1864 verleend wordt.

Bij de S. G. p. f. komt een tweevoudig streven naar voren:

a. Een credietbank gebaseerd op deposito en rek. courantzaken. *b.* Het oprichten en financieren van ondernemingen; dit laatste deel van het programma is het voornaamste.

Haar kapitaal bedraagt frs. 120.000.000.— waarop in 1866 de helft is gestort. In tegenstelling met het Crédit Mobilier, moet zij voor buitenlandsche „Gründungen" de toestemming van den Minister van Financiën vragen, na 1867 vervalt deze verplichting.

In 1870 heeft zij 34 agentschappen en 15 depositokassen te Parijs; 1878 telt zij 94 agentschappen en 27 depositokassen en een filiaal in Londen. In 1872 sticht zij de Banque Belge pour le Commerce et l'industrie, doch reeds twee jaar later houden de betrekkingen met deze op.

Ondertusschen wordt de oprichting van Naamlooze Vennootschappen in Frankrijk geleidelijk bevrijd van den concessiedwang; in 1863 komt de wet tot stand op de „Société à responsablité limitée", die de oprichting van N. V. makkelijker maakt en in 1867 wordt de staatsconcessie niet meer vereischt.

Duitschland.

Nadat in 1848 de *A. Schaaffhausenscher Bankverein* opgericht is, als reconstructie van het in moeilijkheden geraakte huis van dien naam, met een gestort kapitaal van 3,2 Millioen Taler, komt in 1853 de oprichting van de *Bank für Handel und Industrie,* te Darmstadt tot stand.

Ten deele heeft het Crédit Mobilier als voorbeeld gediend, zoo werkt de firma Oppenheim uit Keulen ook aan deze oprichting mede; voornamelijk heeft Mevissen, de eigenlijke stichter, naar de statuten der A. Schaaffhausenscher Bankverein gekeken.

De bank wordt in Darmstadt gevestigd, daar noch in Berlijn, noch in Frankfort, de finantieele centra, concessie voor een N. V. op bankgebied, te verkrijgen is. Mogen de statuten

Duitsch zijn, het programma niet, evenmin als dat deel der statuten dat over het obligatie-idee handelt.

In haar eerste verslag over 1853 zegt de bank:

> .... Die Bank hat keineswegs die Aufgabe der Agiotage Vorschub zu leisten und das Kapital zu unproduktivem Börsenspiel an zu regen. Sie ist vielmehr berufen durch eigene Beteiligung und durch Anlage fremder Fonds, solide und grosze Unternehmungen zu förderen und nach Kräften durch die auf einem hohen Standpunkte sich darbietende klare Einsicht in die Gesamtlage der Deutschen Industrie dazu mitzuwirken, dasz Unternehmungsgeist und Kapital in die richtigen, dem Bedürfnisse des Augenblicks entsprechenden Bahnen geleitet werden. *Ihre Organe im In und Ausland* sollen den Export und die tausend anderen Beziehungen der Deutschen Industrie zum Geldmarkte vermitteln.

De bank tracht al spoedig aan deze plannen gevolg te geven, doch in Duitschland levert dit veel bezwaren op, daar de kleine staatjes hun eigen instellingen voortrekken. Nog in 1869 zegt de Darmstadtsche Bank:

> .... Wir sind nicht gegen die Gründung neuer Banken eingenommen, im Gegenteil; deren Vermehrung ist uns erwünscht, wir scheuen nur hierbei, wie bei industriellen Schöpfungen die eigne Teilnahme, weil damit die Verantwortlichkeit stark engagiert und die ohnehin sehr in Anspruch genommene Tätigkeit zersplittert wird [1]).

In de eerste jaren van haar stichting heeft de bank zich ook met groote effectenspeculaties bezig gehouden en hierdoor veel verlies geleden; bijtijds besluit zij zich voornamelijk tot het reguliere bankwezen te bepalen, volgens Ehrenberg wordt zij in de eerste plaats als speculatiebank opgericht [2]).

In de tweede helft van 1870 begint de „Gründer''periode, de Bank für Handel und Industrie, neemt er echter geen deel aan, misschien doordat de bank zich eerst in 1871 in Berlijn vestigt, het centrum van het nieuwe Duitschland.

Zij richt geen industrieele ondernemingen op, wel banken, naast enkele Duitsche hypotheekbanken, sticht zij in 1871 de Amster-

---

[1]) Das Gründungsgeschäft im Deutschen Bankgewerbe, Dr. S. Wolff, 1915 blz. 163.

[2]) Die Fondsspekulation und die Gesetzgebung. R. Ehrenberg. 1883, blz. 94*v*.

damsche Bank, in welker Raad van Bestuur zij door een drietal commissarissen vertegenwoordigd is, haar Directeur, Wendelstadt, is de leidende man. Verder is de Bank für Handel und Industrie betrokken bij de oprichting van de Italienisch Deutsche Bank, Braunschweiger Kreditanstalt, Berliner Allgemeine Depositenbank, Rigaer Kommerzbank, Banque de Bruxelles, Banque d'Anvers en Austro-Ottomanische Bank; zij haalt dus haar schade ruimschoots in, tevens is zij in 1873 nog geinteresseerd bij de Rotterdamsche Handelsvereeniging en de Deutsch Belgische La Plata Bank. Hoe zij reeds voor de oprichting der Amsterdamsche Bank, bij Nederland geinteresseerd is, bespreken wij nader bij de oprichting dezer laatste instelling.

In het midden der vijftiger jaren verrijzen er talrijke banken in de verschillende, kleine Duitsche staatjes en Oostenrijk. De voornaamste volgen hier;

K. K. priv. Oesterreichische Creditanstalt für Handel und Gewerbe te Weenen. Oct. 1855, met een geplaatst kapitaal van Fl. 55.000.000.

Mitteldeutsche Creditbank, Meiningen, 29 Febr. 1856 met een kapitaal van Mrk. 24.000.000.— dat later tot de helft gereduceerd wordt.

Creditanstalt für Industrie und Handel, Dessau, Maart 1856. Het kapitaal wordt van Mk. 30.000.000.— op de helft teruggebracht.

Allgemeine Deutsche Creditanstalt, Leipzig, Mei 1856. Het kapitaal dat Mk. 30.000.000.— bedraagt wordt tot Mk. 15.000.000 verminderd.

Coburg Gothaische Creditgesellschaft, Mei 1856. Het kapitaal, wordt van Mk. 30.000.000.— tenslotte tot Mk. 6.000.000.— verkleind.

Het is een lijst van groot opgezette ondernemingen, die, de eene vroeger, de andere later, hun kapitaal moeten inkrimpen; hetzelfde weinig verheffende schouwspel, zullen wij straks ook bij de Nederlandsche banken zien afspelen.

> .... Alle, ohne Ausnahme haben sich in den Jahren 1871 bis 1873 in umfangreiche und oft sehr gewagte Spekulationen eingelassen; alle ohne Ausnahme haben hierfür nach Ein-

tritt der Krisis mehr oder weniger schwer büssen und sich wieder vorwiegend dem soliden Bankgeschäfte zuwenden müssen, um auch in gewöhnlichen Zeiten weiterexistiren zu können. [1]) ....

Tot de ergste speculatiebanken behoort de Oesterreichische Creditanstalt. [2])

Herhaalde aanvragen om concessie voor een Pruisisch Crédit Mobilier, worden door de regeering geweigerd; wij zien hier dan ook alleen commanditaire vennootschappen, waarvan de voornaamste zijn de:

Berliner Waaren Credit Gesellschaft,
Schlesischer Bankverein,
Berliner Handelsgesellschaft,
Direktion der Disconto-Gesellschaft,

deze laatste instelling, een stichting van den vroegeren Minister van Financiën, David Hansemann, dient ten deele als voorbeeld van de in 1853 opgerichte Credietvereeniging, te Amsterdam.

In 1870 wordt de Deutsche Bank opgericht, kapitaal Mk. 15.000.000.—, verder de Commerz und Disconto Bank te Hamburg, terwijl in 1872 de stichting van de Dresdner Bank de rij sluit.

Het hoofddoel van de Deutsche Bank is bevordering van den Duitschen wereldhandel. Het doorvoeren van dit program is niet gemakkelijk, zoo worden in 1874 de twee jaar vroeger opgerichte filialen Yokohama en Shanghai weder opgeheven, in datzelfde jaar neemt zij de, door de Disconto Gesellschaft gestichte, La Plata Bank over. In 1873 sticht zij een eigen filiaal te Londen; wij zien de Deutsche Bank daar in onderhandeling treden met The Bank of Belgium and Holland, in liquidatie, over het overnemen der clienten.

Voorzoover na te gaan hebben de Engelsche banken geen directe invloed op het Nederlandsche bankwezen uitgeoefend. Van 1855—1868 worden in Engeland 291 banken opgericht, waarvan er voor de definitieve constitutie 82 afvallen, 160 liquideeren of

---

[1]) Zie: Ehrenberg. Die Fondsspekulation, blz. 104.

[2]) De tooneelen die zich bij de oprichting afspelen zijn heel aardig beschreven in een artikel in de Augsburger Allgemeine Zeitung van 27 Dec. 1855, afgedrukt in b. g. werk van Ehrenberg, De speculatiegeest van het publiek blijkt duidelijk uit het volgende: „Es gab einen Tag, wo man für die bloszen Subscriptions-Formulare, die in der Bank umsonst verabfolgt wurden, einen Gulden bezahlte.”....

worden failliet verklaard, zoodat er in 1869 nog slechts 49 over zijn. [1])

De in 1863 in Londen gevestigde *European Bank* heeft naast vestigingen in Dublin, Parijs en Marseille, een agentschap in Rotterdam met een filiaal te Amsterdam; zij wil hier het Engelsche Joint Stock bankwezen invoeren, reeds in Mei 1866 staakt zij hare betalingen en verdwijnt van het tooneel.

[1]) Zie: Journal of the statistical Society 1870 Volume XXXIII: „On Joint Stock Companies" by L. Levi.

HOOFDSTUK II.

OVERZICHT VAN HET NEDERLANDSCHE BANKWEZEN TUSSCHEN 1866 EN 1876.

Zooals wij reeds uiteengezet hebben, staat het Nederlandsche bankwezen voor 1870, voor een groot deel onder den invloed van het Crédit Mobilier. Een kern van bankleiders is hier nog niet aanwezig, zoodat wij vele buitenlanders hier ontmoeten, temeer waar de groote bankiers uit die dagen voor een groot deel van vreemde origine zijn. Het is ons niet mogen gelukken bepaalde gegevens te vinden over den invloed van de bankiers; zoolang geen openbaarmaking van familiepapieren, als deze bestaan, zooals b.v. in Duitschland een enkele maal gebeurd is, nader licht op de handelingen van deze huizen werpt, zal een groot deel van de financieel-economische geschiedenis van Nederland vrijwel in het duister gehuld blijven.

Alvorens tot de nadere bespreking van de verschillende banken over te gaan, willen wij hier, in kort bestek, een algemeen overzicht van den stand van het Nederlandsche bankwezen geven.

In het begin der zestiger jaren trachten enkele instellingen het deposito-wezen verdere ingang te doen vinden, zoo behoort de *Commandietkas* tot één der eerste banken, die rentegevende depositos aannemen; spoedig volgen er meerdere. In de oprichting der *Kasvereeniging* hebben wij een instituut te begroeten dat een bij uitstek veilige instelling wordt, voor het rentegevend deponeeren van het overtollige kasgeld.

Bij de banken is het verschil tusschen het begrip „eigen" en „vreemd" kapitaal nog niet voldoende ontwikkeld. Wij zeiden het reeds, de Nederlandsche bankier heeft nog te weinig ondervinding op het moderne bankgebied; slechts de tijd zal hem op den duur doen inzien dat hij met deposito-gelden, met gelden onder beperkte voorwaarden gekregen, ook slechts zaken mag doen die met deze voorwaarden niet in strijd zijn.

Ook in het buitenland, Engeland daargelaten, is de ontwikkeling van deze bedrijfstak nog van recente datum, zoo heeft de A. Schaaffhausenscher Bankverein deze tak zelfs als onvereenigbaar met haar werkkring beschouwd; in haar jaarbericht van 1856 zegt zij:

> .... Wir erachten es im Interesse vollkommener Sicherheit unsres Instituts nicht für zweckmäszig, durch erleichternde Bedingungen auf eine Steigerung der Depositen hinzuwirken, da wir es vorziehen, den Betrieb der Geschäfte soweit als dies bei der Natur des Bankverkehrs möglich und mit dem Interesse der Korrespondenten vereinbar, *nur mit eigenen Mitteln zu bewirken*...........

In 1870 komt bij de Rotterdamsche Bank dit streven ook naar voren, zij stelt alleen nog maar prijs op depositos op lange termijn, ook zij wil zooveel mogelijk met eigen middelen het bedrijf leiden, wij zien het saldo der deposito-rekening dan ook belangrijk dalen,

1869 bedraagt dit nog	*f* 2.916.000.—	
1870	„ 921.000.—	
1871	„ 312.000.—	
en dit cijfer daalt tot	„ 67.000.—	in 1875.

In Rotterdam geven de kassiers voor de oprichting der Commandietkas, in 1861, geen rentevergoeding; als de Rotterdamsche Bank en de European Bank het voorbeeld van de Commandietkas gaan volgen, gaan successievelijk de kassiers ook tot het nemen van rentegevende depositos over. [1]) Eerst willen zij geen kleinere sommen dan *f* 2000.— ontvangen of terugbetalen, ook dit verandert, vrij spoedig door de concurrentie. De vestiging van de Bijbank der Nederlandsche Bank, een gevolg van het nieuwe bankoctrooi van 1864, maakt het mogelijk een meer economische kasvoering er op na te houden; voor deze tijd toch, waren er enkele dagen mede gemoeid geld van de Nederlandsche Bank, uit Amsterdam te krijgen. Na de direct opvraagbare depositos, worden die op termijn genomen, R. Mees en Zoonen, begint er in 1867 mede, de banken echter reeds veel eerder. Ondanks de inspanning die de Commandietkas zich geeft om de depositos uit te breiden, nemen zij toch geen groote omvang aan; ook de Rotterdamsche Bank getroost zich veel moeite, de directeur Hinsberg, die wij later herhaaldelijk zullen ontmoeten, denkt bij een wisseldisconto

[1]) Zie: R. Mees en Zoonen. Gedenkboek 1720—1920. Blz. 59v.

van $3\frac{1}{2}$ % de volgende vergoedingen uit te keeren: depositos met 8 dagen opvraagbaar, 1 %, 3 maanden, 2 %, 9—12 maanden $2\frac{1}{2}$ % en voor een termijn van 2 jaar 3 %.

Over het algemeen staan de verschillende banken vrij los van elkaar; de in 1861 als commanditaire vennootschap opgerichte Commandietkas, die in 1868 in een N. V. veranderd wordt, breidt zich in de enkele jaren van haar bestaan zeer sterk uit. Eenige brochures van Edmond van Geetruien toonen ons de groote plannen die de Commandietkas heeft, plannen die voor de geschiedenis van de concentratie in het Nederlandsche Bankwezen niet voorbijgegaan mogen worden.

Het uitgangspunt van de Commandietkas is dat een depositobank haar depositos niet uit één kring van menschen moet trekken, om niet aan eenzijdige invloeden blootgesteld te worden, vandaar dat zij zich over het geheele land wil verspreiden. De eerste vraag is nu, hoe zal het verband zijn tusschen de Commandietkas en de bevriende instellingen; van Geetruien onderscheidt drie vormen, n.l.:

a. Commanditair contract.
b. Filiaalstelsel.
c. Agentschap.

De Commandietkas besluit tot het onder *a.* genoemde systeem over te gaan, daar hier het risico zich natuurlijk niet verder uitstrekt, dan de commanditaire deelname en deze vorm tevens het voordeel heeft, dat men zich kan lieeren met ter plaatse ingevoerde bankiers. Een 40-tal jaren later zien wij dezelfde gedachte weder opkomen, de in de provincie indringende grootbanken trachten gevestigde firma's over te nemen; voor de Commanditekas was hier geen sprake van, daar haar geheel gestort kapitaal ongeveer *f* 300.000.— bedraagt!

De vestiging te Rotterdam is als centrale bedoeld, tevens hoopt de Directie hier de toekomstige agenten op te leiden, naar alle waarschijnlijkheid is dus het vooropgezette doel op den duur tot een strakker aangehaalde concentratie over te gaan. Op het hoofdkantoor wordt een arbeidsverdeeling onder de Directeuren ingevoerd, ieder der 4 Directeuren zal een afzonderlijk terrein behandelen, n.l.

a. Uitbreiding plattelandsdepositos.
b. Comptabiliteit.

c. Portefeuille en dispositie.
d. Algemeen verband.

De vertakkingen zullen naast de controle door plaatselijke commissarissen, op geregelde en ongeregelde tijden vanaf Rotterdam gecontroleerd worden, tevens moeten zij een dagelijksch rapport indienen, terwijl er elke drie maanden bijeenkomst van Directeuren te Rotterdam zal zijn voor het vaststellen der groote richtlijnen.

Ondanks al deze contrôle maatregelen gebeuren er nog al eens onregelmatigheden ; Geetruien zegt, in zijn eigenaardig fransch :

L'art de gouverner consiste non pas à donner des ordres, mais à se faire obéir.

In 1870 telt de Commandietkas een 16-tal vertakkingen; voor den verderen loop verwijzen wij naar hare geschiedenis.

Enkele jaren later zien wij bij de Amsterdamsche Bank het plan opkomen zich in de provincie uit te breiden, de stichting der Overijsselsche Bank is als de eerste, doch tevens de laatste, stap in deze richting te beschouwen; de baisse na 1873 maakt een plotseling einde aan deze plannen.

Naast deze groot opgezette concentratie-plannen, zien wij enkele andere instellingen zooals de Rotterdamsche Bank en de Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co., die zich niet tot één vestiging bepalen.

Zeer merkwaardig is ook de poging om tot een kostprijsberekening in het bankvak te komen, zoo rekent van Geetruien uit dat het houden van rekening-couranten, de volgende kosten met zich mede brengt.:

Rekening-couranthouder,	salaris . .	*f* 1200.—
Correspondent	„ . .	- 1200.—
Boekhouder	„ . .	- 1200.—
Kassier, aandeel in zijn	„ . .	- 300.—
Loopers, aandeel in hun	„ . .	- 400.—
Papier en verdere onkosten		- 500.—
Totaal		*f* 4800.—

waarbij dan nog een aandeel in de algemeene kosten komt, neemt men nu als winst 1 % dan moet er een minimum credit-saldo van

f 500 000 — zijn wil er winst gemaakt worden In het algemeen is het saldo kleiner, toch wordt deze bedrijfstak aangehouden, daar:

1°. Met toenemend vertrouwen de saldi kunnen stijgen.

2°. de Commandietkas vreemd geld moet hebben, daar het kapitaal te gering is.

3°. De nevenbedoelingen.

Vooral dit laatste argument wijst op den scherpen gedachtengang van Van Geetruien, zelfs nu, na een halve eeuw gelden deze argumenten nog vaak, wij kunnen dan ook niet nalaten de betreffende passage woordelijk over te nemen [1]).

> .... Het houden van rekening-courant in het buitenland, bracht in onze handen, een aanzienlijke hoeveelheid, hoogst solied discontabel papier, dat meermalen beneden de bankrente kon worden gedisconteerd, dat aan plaatsverlies onderhevig als zoodanig winsten afwierp en „last not least" ons de gelegenheid verschafte binnenlandsche bankiers te verplichten door hun deze wissels ter incasso te zenden.
>
> Deze bankiers gaven in compensatie hun orders in effecten naar ons Amsterdamsch kantoor. Op die wijze werd in Amsterdam bij terugkaatsing terug verdiend aan provisie op effecten uit Middelburg of Leeuwarden, hetgeen in Rotterdam verloren werd aan het houden van een rekening-courant met bankiers in Leipzig of Triest" ....

Ook op andere wijze wordt er reclame gemaakt, zoo opent de Commandietkas nostro rekeningen in het buitenland, om op die wijze „loro's" hier te krijgen [2]).

Zooals wij in het conjunctuurgedeelte van dit geschrift nader hopen aan te toonen, begint Nederland na 1860 zich langzamerhand van zijn isolement los te maken, het begint met het vestigen van enkele groote bankinstellingen; in haar verslag over 1864 wijst de Nederlandsche Bank op het nauwere contact dat er tusschen onze en de buitenlandsche credietmarkt begint te ontstaan, dit noopt de Nederlandsche Bank, zij het op zekere afstand, den buitenlandschen rentestand te volgen.

---

[1]) Zie: Commandietkas en Onderling Crediet. Financieele Beschouwing van Edmond van Geetruien. (confidentieel voor aandeelhouders).

[2]) Men onderscheidt drie soorten rekeningen, loro, nostro en méta; loro rekening is een rekening in Nederlandsch geld, nostro, daarentegen is een rekening in vreemde munt, terwijl de laatste soort tegelijk in Nederlandsche als in vreemde munt bijgehouden wordt.

1 April 1864 begint het nieuwe bankoctrooi, als uitvloeisel van de wet van 20 December 1863, het gevolg is dat de bank zich niet meer alleen tot Amsterdam beperkt maar de provincie in gaat en Januari 1865 heeft zij in een 14 tal plaatsen agentschappen en in 56 plaatsen correspondentschappen gevestigd.

In 1864 gaat de Nederlandsche Bank er toe over een splitsing in te voeren voor de beleening van buitenlandsche en Nederlandsche effecten; de beleeningrente van de eerste categorie is hooger en het te geven surplus is grooter, terwijl de Nederlandsche Bank vele buitenlandsche effecten weigert. In 1872 telt de Nederlandsche Bank 13 agentschappen, 12 correspondenten 1e klasse, 8 2e, 37 3e klasse.

Na 1860 worden hier verschillende belangrijke banken opgericht, een groote verlevendiging komt er echter een tiental jaren later, taltijke banken worden er opgericht, waarvan enkele slechts een zeer kort bestaan hebben, dan wel op zeer verkleinde voet hun zaken voortzetten, de malaise na 1873 maakt een einde aan de talrijke bank „Gründungen".

Wij zullen hier een overzicht geven van de verschillende banken om dan achtereenvolgens de voornaamste aan een nadere beschouwing te onderwerpen, wij hebben daartoe de banken in een vijftal categoriën ingedeeld, n.l.:

1e. Banken met een algemeene werkkring.
2e. Kassiers.
3e. Credietvereenigingen.
4e. Hypotheekbanken.
5e. Banken met een buitenlandsche werkkring.

Banken met een algemeene werkkring.

1861. Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co.
De Commandietkas.
1863. De Nederlandsche Crediet en Deposito-Bank.
De Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid.
De Rotterdamsche Bank.
1864. De Haarlemsche Bankvereeniging.
1866. Comm. Bankvereeniging. Rensburg, van Witsen te Rotterdam.

1868. Plattelandsche Bankvereeniging, te Schagen.
1870. Arnhemsche Bankvereeniging, Boon, Hartsinck & Heldring.
1871. Deventer Bankvereeniging.
Amsterdamsche Bank.
1872. Beemster Bank.
Eindhovensche Bankvereeniging.
1873. Overijsselsche Bank. Zwolle.
Hollandsche Bank. Den Haag.
Gorinchemsche Bank.
Friesche Handelsbank, Leeuwarden.
Friesche Bankvereeniging, Lens & Bergsma, Leeuwarden.
1875. West Friesche Crediet en Deposito Bank.

De tot de overige categorien behoorende instellingen behandelen wij allen.

Buiten het kader der overige instellingen valt de, in 1870 opgerichte, Maatschappij vóor Gemeentecrediet. Zij beoogt leeningen aan te gaan met provincien, gemèenten en andere publiekrechterlijke lichamen in Nederland en daartegen obligatien uit te geven. Haar kapitaal bedraagt *f* 4.000.000.— het eerste millioen wordt als serie A uitgegeven, de rest als serie „B". De aandeelen B worden uitgegeven aan die gemeenten, enz., die met de maatschappij leeningen hebben aangegaan, deze instellingen moeten voor 5 % van het bedrag der leening aandeelen nemen, die bij de maatschappij in onderpand blijven totdat de gesloten overeenkomst geheel is afgeloopen. De maatschappij geeft twee soorten obligaties uit, n.l. 3 % premie-obligaties en 5 % obligaties. De geldruimte na 1873 werkt nadeelig, daar vele kleine gemeenten in eigen omgeving het benoodigde geld vinden; zij sluit het volgende aantal leeningen:

Tot eind	1871—41	leeningen.	tot	een	bedrag	van	*f* 4.254.850.—
in	1872—30	„	„	„	„	„	*f* 1.428.850.—
„	1873—30	„	„	„	„	„	*f* 1.001.447.—
„	1874—22	„	„	„	„	„	*f* 274.400.—
„	1875—12	„	„	„	„	„	*f* 871.750.—

A. *Banken met een algemeene Werkkring.*

Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co.

De Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co., wordt Juni 1861 opgericht door den bankier B. W. Blijdenstein jr. in Enschede; het doel is hoofdzakelijk het doen van wissel en bankzaken en het in consignatie nemen van voor Oost-Indië bestemde Twentsche goederen.

Tot meerdere zekerheid wordt er een aantal commanditaire vennooten aan de bank verbonden; dit kapitaal wordt niet gestort, terwijl tevens voor niet meer, en ook niet minder, dan *f* 10.000.— deelgenomen kan worden.

De commanditaire vennoot deelt niet in de winst van de firma, wel heeft hij echter andere voordeelen, en wel:

1°. Wanneer een commanditaire-vennoot goederen aan de Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein consigneert en hiertegen een wissel op de T. B. trekt, betaalt hij een accept-provisie van ¼ %, terwijl deze provisie voor derden 1 % bedraagt.

2°. Iedere vennoot heeft het recht tegen een vaste rente van 7 % *f* 10.000.— te deponeeren, met een opzeggingstermijn van 3 maanden.

3°. Verder kan hij, met een maand opzegging, een onbepaald bedrag deponeeren tegen een rentevergoeding van 1 % boven het wisseldisconto der Nederlandsche Bank; ook hier heeft de vennoot een extra voordeel van 1 %, daar de T. B. voor deposito's met 1 maand opzegging anders een rente vergoedt, gelijk aan het wisseldisconto der Nederlandsche Bank.

In 1866 wordt de maatregel genomen om aan commanditaire vennooten een deel van de winst aan te bieden, onder voorwaarde dat zij een som storten, gelijk aan het bedrag waarvoor zij garant zijn; deze storting op deposito-rekening, tast de garantie niet aan, die bestaan blijft. Tevens wordt de mogelijkheid opengesteld voor ander bedragen dan *f* 10.000.— deel te nemen.

In 1872 bereikt het kapitaal de *f* 4.000.000.—, n.l. *f* 3.800.000— van commanditaire-vennooten en de rest van solidaire vennooten.

Men besluit geen nieuwe vennooten meer toe te laten, het volgend jaar stelt men, voor 30 Juni, de gelegenheid open nog voor *f* 1.000.000.— deel te nemen, verdere vermeerdering zal slechts plaats mogen hebben met een stijgend agio, dat bij een verhoo-

ging boven ƒ 8.000.000. — minstens 25 % zal moeten bedragen; zoo dwingen de statuten tot een soliede dividendpolitiek, daar, wil er een dergelijk agio betaald worden, ook voor een behoorlijke reserveering zal dienen gezorgd te worden.

De beheerende vennooten zijn tegen verdere kapitaalsverhooging en inderdaad, ook hier doet zich het veel voorkomend verschijnsel voor, dat het te groote kapitaal en de daarmee gepaard gaande zucht, om een behoorlijk dividend uit te keeren, de T. B. in een richting drijft, die haar enkele jaren later diep berouwen zal [1]).

In 1876 zegt de Directie der T. B.:

.... „Zooals wij u reeds herhaaldelijk hebben te kennen gegeven, is het kapitaal onzer vennootschap te groot voor den omvang onzer zaken en zoude de vrees, dat dientengevolge de gewone winsten niet voldoende zullen zijn tot uitkeering van een behoorlijk dividend over het te groote kapitaal, den besturenden vennooten een gevaarlijke prikkel kunnen worden om uitbreiding van zaken te forceeren. De plaatsing van een deel van ons kapitaal in een zeer winstgevende zaak kan ons dus niet anders dan gewenscht toeschijnen. Hierdoor wordt voor de toekomst de dagelijksche zorg betreffende het dividend weggenomen. Wij behoeven thans de zaken niet meer te zoeken, doch kunnen afwachten, dat dezelve ons worden aangeboden, terwijl wij ons kunnen veroorloven om zeer kieskeurig te zijn, en alleen op zulke transacties in te gaan, die bij zeer voldoende winsten, slechts aan een matig risico blootstaan”............

	Garantie-kapitaal in duizendtallen guldens.	Dividend over het in geld gestorte bedrag.	Commanditaire vennooten.
31 Dec. 1867	530	10	53
1868	757	7	71
1869	832	7	79
1870	1450	11	77
1871	2520	7.45	148
1872	3703	7.75	214
1873	4810	6	236
1874	4800	6	243
1875	4780	6	257
1876	4687	5.88	264

[1]) Zie: Eisfeld, blz. 63v.

In 1871 wordt de werkkring der bank verruimd, zij omvat thans:

1°. De Twentsche zaken, hieronder te verstaan alle bankzaken, die op soliede wijze kunnen strekken tot ontwikkeling der Twentsche industrie.

2°. Als uitvloeisel van de Twentsche zaken belast zij zich met:

a. Het nemen van geld op deposito.
b. Rekening-courantzaken.
c. Wissel incasso en disconto.
d. Het geven van voorschot op niet-discontabel papier.
e. Het geven van voorschot tegen borgtocht, effecten en consignatie.
f. Het openen van credieten te Londen, tegen overgave van connossementen.
g. Effecten en Wisselarbitrage.
h. Effecten commissie-handel.

De T. B. houdt zich geheel afzijdig van het deelnemen in syndicaten of het doen van zelfstandige emissies, ondanks deze veilige politiek gaat voor haar het crisisjaar 1873 niet zonder schokken voorbij, ondanks de vergrooting van het gestorte kapitaal met ongeveer *f* 770.000.— (hiervan is ± ⅗ in effecten gestort), daalt de brutowinst van *f* 582.000 op *f* 537.000.—.

De T. B. schijnt in dezen tijd door de Amsterdamsche Beurs tegengewerkt te worden, laten wij de Directie zelf aan het woord:

.... „Van het begin onzer oprichting af, hadden wij met een eigenaardig bezwaar te kampen. Niet inheemsch zijnde in Amsterdam strookten onze ideeën niet altijd met die, welke alhier gangbaar waren. Wij waren zelfstandig genoeg om steeds onze eigen denkbeelden in toepassing te brengen" ....

Hoe grooter de bank wordt, hoe erger de tegenwerking.

.... „De grootste uitbreiding ontving onze zaak gedurende de laatste 3 jaren, en de oppositie heeft nu ook haar toppunt bereikt. Om ons te schaden heeft men zich het vorige jaar (1873) niet ontzien even lasterlijke als ongerijmde geruchten ten onzen nadeele te verspreiden.

Gedurende den paniek van November is men verder gegaan. Het was bekend dat wij arbitragezaken in fondsen deden, en hoewel elk zaakkundige moest weten dat deze

zaken nooit in die mate door ons zijn gedaan, dat ingeval van slechte afloop onze positie ook maar een schijn van gevaar zoude loopen, heeft men toch niet geschroomd om deze omstandigheid als grond aan te nemen om de meest ongunstige berichten omtrent onze positie te verspreiden.

Het is gebeurd dat personen zich direct tot onze deposanten hebben gewend om ze te nopen hunne gedeponeerde gelden op te vragen.

Telegrammen zijn naar Indië gegaan om tegen de T. B. te waarschuwen. Natuurlijk hadden deze manoeuvres gedurende den paniek hun effect, onze deposito's werden opgevraagd; evenwel was onze positie te krachtig, dan dat zulke de minste gène in onze bewegingen zoude hebben kunnen veroorzaken"............

Een belangrijke bedrijfstak vormt de consignatie-afdeeling, nadat deze in de jaren 1863/65 sterk was ingekrompen, door den Amerikaanschen burgeroorlog en de daarmede gepaard gaande sterke vermindering in katoenproductie, beginnen in 1866 de zaken weer op te leven.

31 Dec. Verleende voorschotten op consignaties naar Indië in duizendtallen guldens.

1865.1866.1867.1868.1869.1870.1871.1872.1873.1874.1875.1876.

119. 613.1131.1336.1524.1796.1713.1516.1570.1899.2259.1863.

Hoe buitengewoon gering de effectenportefeuille is blijkt uit het volgende staatje, per 31 Dec

	duizend tallen guldens.
1866	53
1867	45
1868	38
1869	32
1872	290

In de overige jaren zijn er geen effecten aanwezig, tot 1876 toe.

De Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co te Enschede heeft sinds 1858 een zaak in Londen, in 1868 sticht zij in gezamenlijke rekening met den Heer Ledeboer, een bank in

Almelo, terwijl in 1874, een nauwere relatie met een Rotterdamsche firma tot stand komt.

In 1875 neemt de T. B. van de British Foreign Exchange & Investment Bank, in liquidatie, alle aandeelen over van de, in een société anonyme veranderde, Parijsche firma Leon & Dreher.

De aandeelen worden tegen parikoers overgenomen voor frs. 1.500.000.—, tevens worden de oprichtingskosten betaald, zoodat deze aandeelen de T. B. op 111 % komen te staan, in 1883 liquideert deze relatie, met waarschijnlijk groot verlies voor de T. B.

In 1871 gaat de T. B. er toe over een credietvereeniging aan haar vennootschap te verbinden, om het geven van voorschotten te vergemakkelijken en zich beter voor verliezen te dekken. Er worden twee categoriën leden aangenomen:

a. Voorschot tegen onderpand.

b. Blanco crediet.

Deze laatste categorie wordt eerst toegelaten als er een reservefonds van *f* 10.000.— is; eind 1872 telt deze vereeniging 68 leden met een deelname van *f* 1.542.000.—.

De Commandietkas.

De Commandietkas dateert als commanditaire-vennootschap van 1861, 1 Januari 1868 wordt zij in een N. V. omgezet en reeds enkele jaren later, 25 November 1871, wordt tot liquidatie besloten. Zij is gevestigd te Rotterdam; in de paar jaren dat zij als N. V. heeft bestaan, heeft de Commandietkas veel stof doen opwaaien.

Volgens Verloren [1]) heeft zij haar ontstaan te danken aan de eenzijdige ontwikkeling van het credietwezen in Rotterdam; de Rotterdamsche kassiers toch, hielden zich uitsluitend bezig met de belangen van den groothandel, zoodat de grossier en kleinhandelaar van alle hulp verstoken is. Het zijn dezelfde toestanden die in Amsterdam in 1853 de Credietvereeniging doen ontstaan.

De Commandietkas is de eerste Rotterdamsche instelling die overgaat tot het vergoeden van rente op depositos.

De N. V. begint met ingang van 1868 haar werkkring, het ka-

---

[1]) Mr. P. Verloren, Overzigt der werkzaamheden van eenige Nederlandsche Credietinstellingen, art. in Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje, 1866, blz. 337v.

pitaal is vastgesteld op ƒ 1.000.000.—, waarop 20 % gestort Mocht deze 20 % op zijn dan moet geliquideerd worden. Zoo blijft er dus een zekerheid van ƒ 800.000.— voor de deposito crediteuren over.

De werkkring der Commandietkas bestaat uit:

a. Het opnemen en uitzetten van gelden.
b. Het openen van binnen en buitenlandsche rekening-cour.
c. Wisselhandel.
d. Commissiehandel in effecten.
e. Het als tusschenpersoon optreden bij de oprichting van commanditaire en Naamlooze Vennootschappen.

In verband met haar groote plannen, gaat de Commandietkas er toe over, zich in de provincie te verbreiden; het doel is Rotterdam als centraalkantoor te beschouwen met commanditaire vertakkingen in het heele land. Deze vertakkingen hebben ten doel depositos op te nemen en bankzaken te doen, met uitsluiting van credieten.

De Directie, de Gebrs. Geetruien, gaat bij het stichten der kantoren van een bepaald systeem uit; zij wil door een misschien wel wat al te theoretisch gedachte verdeeling van groote steden en platte land, zorgen dat de gedeponeerde gelden niet aan eenzijdige veranderingen bloot staan, om zoo dus een vrij constant deposito saldo te houden.

De secretaris, Edmond van Geetruien, schijnt een, theoretisch zeer kundige bankier [1]) te zijn. Hij komt met, voor deze periode, verrassende denkbeelden over bankorganisatie, deposito-wezen, en bankconcentratie; het liquidatie rapport laat echter niet veel goeds aan hem en de andere Directie-leden, het zegt van hen dat zij de commanditaire contracten op „hoogst ligtzinnige wijze had(den) aangegaan". Zoo zegt het verder dat de Directie wist dat de balansen der Brielsche commandiet valsch waren, enz.

Er wordt dan ook van kwade trouw gesproken. Objectief beoordeeld lijkt het ons, dat het ondernemen te theoretisch in elkaar gezet is en vooral dat de kapitaalopzet veel te klein is, iets wat later ook door de Gebrs. Geetruien tot hun verdediging aangevoerd wordt.

---

[1]) Zie het reeds eerder genoemde geschrift: Commandietkas en Onderling Cerdiet, Financieele Beschouwing van Edmond van Geetruien. (confidentieel voor aandeelhouders) verschenen na 1871.

Nadat de commanditaire vennootschap in 1866 reeds eèn bijkantoor in Rotterdam geopend heeft, worden achtereenvolgens de volgende kantoren gesticht:

1868: Bijkantoor Delft. Commandieten te: Schiedam, Oud-Beierland, Briel, Middelharnis, Woerden en Zierikzee.

Bijkantoor Amsterdam, Antwerpen en den Haag, dit laatste kantoor opent filialen te Leiden en Scheveningen.

1869 zijn er 3 bijkantoren te Rotterdam, Den Bosch.

Het kapitaal is verdeeld in twee series, de eerste serie bedraagt / 1.000.000.— waarop 20 % gestort is, van de tweede serie ad / 121.250.— is ongeveer 75 % gestort; bij de liquidatie wordt een storting van 6 % opgevraagd, dit is noodig om de verschillende commanditaire contracten af te koopen.

Wij gelooven dat deze instelling, mits met een juiste kapitaalopzet wel levensvatbaarheid had, de groote concentratie plannen, die niet geleidelijk doorgevoerd worden, doen de directe kosten stijgen, waartegenover geen voldoende winst staat, waarbij nog komt dat de Commandietkas hare grondstof, zooals Geetruien het noemt, te duur koopt.

„Welke grondstof voor den bankier bestaat uit de vlottende middelen, voortspruitende uit saldos in rekening-courant of depositos."

Ook de technische constructie is niet in orde, we behoeven ons dan ook niet te verwonderen dat de liquidatie commissie zich zoo scherp uitlaat. Het beheer is zeer slordig geweest, herhaaldelijk blijken er geldswaarden vermist te worden, ook de boekhouding maakt allerminst aanspraak op „une administration modèle", zooals de Gebr. van Geetruien het noemen. De afgetreden Directie geeft dit toe; zij wijt 't aan het gebrek aan geschoold personeel.

Het geheel maakt den indruk dat de Gebrs. van Geetruien hun theoretische plannen doorzetten willen, coûte que coûte, zoodat zij blind zijn voor de bezwaren die zich in de practijk voordoen.

Het blijkt dat de commandieten zich weinig aan het hoofdkantoor storen, een sterk voorbeeld is het gebeurde met het kantoor Antwerpen, dat feitelijk de oorzaak van de liquidatie is, daar hier 25 % van het gestorte kapitaal verloren is.

Het liquidatieverslag spreekt van een „duizelingwekkende speculatie", die / 100.000.— verlies opgeleverd heeft, nadere

bijzonderheden vinden we alleen in een brochure [1]) van Edmond van Geetruien, we zijn dus eenzijdig ingelicht en kunnen moeilijk de juistheid beoordeelen.

De Antwerpsche Commandietkas dan, kocht ± frs. 800.000.— wissels van verscheidene handteekeningen voorzien, deze wissels maakten deel uit van een circulatie van frs. 5.000.000.— met als onderpand een partij petroleum, die in Parijs in entrepot lag.

Tijdens de commune wordt deze partij verbrand, de regeering weigert schadevergoeding en de Banque de France dringt aan op aanzuivering van haar voorschot op het beleende goed; de betrokkenen willen nu de wissels verlengd hebben en Antwerpen stemt in deze prolongatie toe, zonder medeweten van het hoofdkantoor; met het oog op de hieraan verbonden gevaren betaalt de Commandietkas 25 % premie voor het intrekken der wissels, deze affaire kost dus ongeveer *f* 100.000.—, volgens het v.n. verweerschrift zijn de endossanten solvabel zoodat dit verlies niet genomen had behoeven te worden, volgens het liquidatierapport zijn de endossanten niet goed, want het zegt dat de prijsdaling der petroleum, bij latere afwikkeling, een nog grooter verlies veroorzaakt zou hebben.

Even vermelden wij hier nog dat op de balans per 30 April 1872 het totaal verlies ruim *f* 308.000.— bedraagt.

31 Dec.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
Gestort kapitaal in duizendtallen guldens,	32½	70	93	93	83	83	220	306
Dividend	8,5%	9,5%	—	4%	8,5%	6%	—	—

De Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid.

De geschiedenis van deze instelling valt grootendeels voor het tijdperk, dat wij behandelen, na 1865 verkeert zij feitelijk in een toestand van liquidatie.

Het proces dat zich bij hare moeder-maatschappij, het „Crédit Mobilier", over jaren afspeelt, wordt bij de Algemeene Mij. voor Handel en Nijverheid in, feitelijk, 1 jaar vertoond, verhaast door

[1]) Antwoord van Edmond van Geetruien op het verslag uitgebracht door de liquidatiecommissie op 17 Mei 1872, Juli 1872.

frauduleuze handelingen van één harer Directeuren, verhaast misschien ook door de eigenaardige opvattingen van den Hollandschen kapitalist ,die, een eeuw lang gewend de coupons van zijn „Russen" of „Metallieken" te knippen, niet zoo maar bereid is, zijn geld in twijfelachtige ondernemingen te steken.

In het kort memoreeren wij hier hare geschiedenis, de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid wordt opgericht in 1863, hare statuten worden goedgekeurd bij K. B. van 9 April van dat jaar, no. 59. Het kapitaal bedraagt ƒ 40.000.000.— verdeelt in 160.000 aandeelen à ƒ 250.— waarvan bij de oprichting de helft uitgegeven wordt, waarop 50 % gestort; dus de bank begint met een gestort kapitaal van ƒ 10.000.000,—, een bedrag dat op normale wijze gebruikt, in Nederland bijna niet rendabel is te maken.

De Algemeene Mij. voor Handel en Nijverheid is een jongere zuster van de Société Générale de Crédit Mobilier Espagnol en Italien.

Bij de oprichting zijn er 3 groepen te onderscheiden, n.l.:

a. de Fransche groep, de Pereires, Isaac Pereire wordt Commissaris, oude internationale bankiershuizen als Hottinguer & Co. Mallet frères, Bisschofsheim.

b. de Belgische groep van Langrand Dumonceau, Nothomb, de graaf Duval de Beaulieu, Mercier [1]).

c. de Nederlandsche belanghebbenden, onder hen vinden wij huizen als Lippmann Rosenthal & Co., Bunge & Co., Deichmann vom Rath, enz.

Uit den laatsten kring komt o.a de President-Commissaris Frans van Heukelom en de Commissaris Graaf Rutger Jan Schimmelpenninck.

President-Directeur wordt Alexander Mendel.

De werkkring der bank omvat statutair:

1°. De bevordering van Handel, Scheepvaart, Nijverheid, Crediet en Landbouw, hetzij door in dergelijke ondernemingen deel te nemen, hetzij door het geven van gedekte credieten, hetzij door het uitgeven van obligaties.

2°. Als in 1 bedoelde ondernemingen in het leven te roe-

---

[1]) Voor nadere bijzonderheden betreffende deze personen, zij verwezen naar „De Nederlandsche Hypotheekbank", blz. 65.

pen, dan wel als Commanditair Vennoot zich erbij te interesseeren.

3°. Het negotieeren van leeningen.
4°. Verleenen van voorschotten tegen onderpand.
5°. Deposito en rekening-courant zaken.
6°. De effectenhandel.
7°. Met toestemming van Commissarissen Obligatiën ten haren eigen laste uit te geven, zonder dat derzelver bedrag zal mogen te boven gaan het beloop der door haar besteede en in haar portefeuille door waarde vertegenwoordigde sommen, tengevolge van operatiën hierboven vermeld.

Deze laatste alinea bevat het, reeds eerder besproken, stokpaardje der Pereires.

In 1863 richt de Algemeene Mij., zooals wij haar bij afkorting zullen noemen, *de Nederlandsch-Indische Handelsbank* en *de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij* op, terwijl zij een zeer groot aandeel heeft bij de oprichting van de *Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.* Het publiek teekent niet grif op de aandeelen dezer laatste maatschappij; Mendel laat de Algemeene Maatschappij de emissie garandeeren [1]).

In den zomer van 1864 beginnen er op de beurs, allerlei slechte geruchten te loopen over de Algemeene Maatschappij, .

Plotseling, 11 Nov. 1864, komt de tijding dat Mendel geen deel meer van de Directie uitmaakt; hij heeft op den rug der Algemeene Maatschappij gespeculeerd, als het spel mis gaat neemt hij de vlucht. Mendels fraude brengt veel ontsteltenis te weeg, de aandeelen die 13 Oct. nog frs. 500.— noteeren, staan 11 Nov. frs. 390.—.

De Algemeene Maatschappij is buitengewoon sterk bij haar eigen emissies geinteresseerd, en zij speculeert, als het Crédit Mobilier, in haar eigen aandeelen.

Zeer verontrust is men als Frans van Heukelom zich wil terugtrekken, daar hij feitelijk de verantwoordelijkheid draagt voor de Indische zaken; op een niet zeer zachte wijze maakt men hem duidelijk dat van zijn heengaan geen sprake mag zijn.

Ondertusschen doet Mendel, vanuit Londen, de Algemeene Maatschappij nog een proces aan, dat hij verliest.

[1]) Zie Mr. H. P. G. Quack, Herinneringen, blz. 311.

In 1866 is nog een groot deel van de activa geimmobiliseerd in fondsen, waarbij o.a. 3333 aandeelen in de Algemeene Maatschappij zelf, die overgenomen zijn in verband met een proces over den aankoop van 10.000 eigen aand. waartoe Mendel indertijd de opdracht gegeven had, doch waarvan de tegenpartij beweert dat de Algemeene Maatschappij de werkelijke opdrachtgeefster is.

Affaires worden er bijna niet meer gedaan, men tracht zoo veel mogelijk fondsen te verkoopen, doch zelfs met groote verliezen is dit niet zeer eenvoudig, zoo zeggen liquiditeuren in een particulier schrijven: — „Van de aandeelen der Indische Handelsbank hebben wij in het midden van het jaar (1869) zooveel verkocht, als de Amsterdamsche beurs heeft willen nemen, dat is te zeggen, een zeer klein aantal." [1])

Deze realisaties veroorzaken groote verliezen, zoo heeft zij op de in haar bezit zijnde 6935 aand. Nederlandsch Indische Spoorweg-Maatschappij reeds 60 % (= ƒ 4.200.000.—) gestort, in 1867 moet 15 % bijgestort worden, hiertoe is de Algemeene Maatschappij niet in staat, aangezien haar de kasmiddelen ontbreken. Eerst krijgt zij een bod om de aandeelen over te doen tegen de verplichting tot volstorting, de ƒ 4.200.000.— zou dus, à fonds perdu gestort zijn, nu besluit de Algemeene Maatschappij een publieke inschrijving open te stellen die haar ruim ƒ 1.219.000.— oplevert.

Na reeds eenige jaren officieus geliquideerd te hebben, wordt 25 Maart 1868 officieel tot liquidatie besloten, tot liquiditeuren worden de ex-Directeuren A. Martin en F. A. Muller benoemd.

In 1870 bedraagt het totaal verlies ruim ƒ 7.374.000.— op een gestort kapitaal van ƒ 10.000.000.—.

Deze bank valt door het liquiditeits-zwaard, dat gelijk het zwaard van Damocles steeds dreigend boven elke instelling hangt, die niet zorgt dat er een evenwicht tusschen actief en passief-zaken is, die niet zorgt dat geld op korte termijn verkregen, niet op lange termijn uitgezet wordt.

De opzet van de bank is te groot en zij begeeft zich op het gebied der effectenspeculatie, dat nu eenmaal geen terrein is waarop een soliede bank zich ongestraft mag bewegen.

Van huis uit had zij er al niet toe mogen overgaan de Ned. Indische Handelsbank en de Ned. Indische Spoorweg-Maatschap-

[1]) Afgedrukt in het Bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad, jaargang 1870.

pij in het leven te roepen op een wijze dat een integreerend deel van haar kapitaal, zij het dan, in het allergunstigst geval, tijdelijk, geheel geimmobiliseerd zou zijn. De fout wordt nog erger als zij de aand. in portefeuille houdt, klaarblijkelijk met het doel deze met een extra winst te verkoopen.

De Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid is aan haar stichtingen te gronde gegaan, de tijd heeft echter geleerd dat deze zeer veel levensvatbaarheid hadden.

De Nederlandsche Crediet en Deposito Bank.

Deze bank heeft haar ontstaan te danken, aan den man die in de geschiedenis van Amsterdam een domineerende rol speelt, Dr. S. Sarphati.

De oprichtingsplannen worden in 1863 werkelijkheid en bij K. B. van 22 Februari 1863 No. 17 worden de statuten der Nederlandsche Crediet en Deposito Bank goedgekeurd. Het kapitaal der bank wordt oorspronkelijk vastgesteld op *f* 10.000.000.—, verdeeld in 40.000 aandeelen à *f* 250.—, waarop 60 % gestort wordt.

Het doel der bank vinden we omschreven in artikel 2 der statuten:

1°. Handel en geldbelegging in pandbrieven, aandeelen en obligatien van op goede grondslagen gevestigde en wettig erkende banken of maatschappijen, alsmede in die, welke door gewestelijke en waterschapsbesturen worden uitgegeven.

2°. Het openstellen van geldleeningen en het behulpzaam zijn in het verkrijgen van kapitaal en crediet voor ondernemingen van algemeen nut, voor groote openbare werken en het uitbreiden der nationale volksvlijt waar dit met voldoende zekerheid geschieden kan.

3°. Het ontvangen van deposito gelden.

Het doel blijkt dus voor een groot deel, bevordering der nationale welvaart te zijn; de geschiedenis heeft bewezen dat ook de N. C. en D. Bank zich heel weinig van haar programma heeft aangetrokken. Mag dit als een verwijt beschouwd worden, eigenlijk niet, hoewel men het haar indertijd wel verweten heeft.

Deze *Nederlandsche* Crediet en Deposito Bank, is alles behalve

Nederlandsch, en wij hoeven ons daarover niet te verwonderen; de Nederlandsche kapitalist is nog niet rijp om in dergelijke instituten deel te nemen, een klacht die wij ook in het oprichtingsprospectus geuit vinden, de financieele oprichtingsbezwaren worden echter voorkomen door de hulp van den Heer L. R. Bisschoffsheim.

Het huis Bisschoffsheim [1]) nu heeft zijn hoofdzetel te Parijs en o.a. takken te Brussel, Antwerpen, Londen, Frankfort, Keulen, Weenen en Amsterdam [2]); de aandeelen moeten dus wel voor een zeer groot deel in het buitenland plaatsing vinden. Uit het verslag over 1864 blijkt dat de groote meerderheid der aandeelen in Frankrijk, België en Zwitserland geplaatst is. In verband met de buitenlandsche belangen worden de aandeelen, van oorspronkelijk *f* 250.— op frs. 500.— (= *f* 235.—) teruggebracht.

Ook het bestuur wordt veranderd, oorspronkelijk is er een President met eenige Directeuren, onder de laatsten is de zeer bekende A. C. Wertheim, die reeds in 1865 ontslag neemt en Commissaris wordt tot 1872; onder de Comm. treffen wij verder aan als President Dr. S. Sarphati en o. a. Hentsch en Pinard van het Comptoir d'Escompte te Parijs en L. R. Bisschoffsheim. Door de statutenwijziging van 24 Febr. 1865 wordt het recht van beslissing overgebracht van de Directie bij den Raad van Bestuur.

Het kapitaal wordt in 1865 volgestort en bedraagt nu frs. 20.000.000.— (*f* 9.400.000.—).

In 1864 heeft de bank zich in Parijs uitgebreid en in 1865 begint het internationale element reeds zeer sterk op den voorgrond te treden. Zoo zien wij de bank, in dit jaar, deelnemen in de Obligatie-uitgifte van het Crédit Foncier Colonial en in de leeningen van: Tunis, Mexico, Italie, Spanje en Turkije, Brazilie en Oostenrijk, tevens wijst het verslag erop dat men zich vleien mag voortaan in de meeste groote financieele operatien te kunnen deelnemen.

De Nederlandsche Crediet en Deposito Bank is dus feitelijk, tegen de bedoeling van een deel der oprichters in, een inter-

[1]) Voor nader bijzonderheden, betreffende de haute-banque in Nederland zij verwezen, naar de ietwat sterk gecoloreerde mededeelingen in: The Eastern Question. A Reprint of Letters written 1853—1856 dealing with the events of the Crimean War by Karl Marx. blz. 600—606.

[2]) Interessante bijzonderheden betreffend het Huis Bisschoffsheim zijn te vinden in de memoires van Ludwig Bamberger, eertijds Chef van het Huis B., in Parijs, later bekend Rijksdagafgevaardigde. L. Bamberger. Erinnerungen. Berlin 1899.

nationaal instituut van den eersten rang geworden; in plaats van *„het behulpzaam zijn in het verkrijgen van kapitaal"* en *„het uitbreiden der nationale volksvlijt"*, heeft zij in zeer sterke mate medegewerkt tot de export van Nederlandsch kapitaal en den invoer van buitenlandsche fondsen op de Amsterdamsche beurs.

Toch is de N. C. en D. Bank niet geheel ontrouw geweest aan haar statuten. In 1864 richt zij de „Surinaamsche Bank" op, met een kapitaal van *f* 1.000.000.—; onmiddellijk na de oprichting biedt zij haar deel ad *f* 200.000.— en bloc aan, weliswaar boven pari, maar toch maakt dit een slechten indruk op het publiek, dat dan ook slechts matig inschrijft op de door haar aangeboden 800 aandeelen à *f* 250.—, ofschoon het overige $\frac{2}{3}$ deel geheel door belanghebbenden bij de Surinaamsche Bank, genomen is. Hoe gering de belangstelling is blijkt uit de balans per 31.12.1868, waarop onder de effecten nog 634 aandeelen voorkomen.

Dit is, naast de Nederlandsche Bouwmaatschappij, de eenigste belangrijke Nederlandsche instelling waaraan de bank heeft medegewerkt.

De crisis van 1866 doet zich gevoelig merken, nieuwe emissies zijn onmogelijk; de bank heeft nu tijdelijke voorschotten verleend. Door de deelneming in verschillende leeningen is de bank in 1866 in het bezit van een groote effectenportefeuille, waaronder een aanzienlijk bedrag aan Italiaansche spoorwegobligatien, die veel verlies opleveren. Ook het volgend jaar biedt weinig gelegenheid tot goede zaken, de wisselportefeuille werpt bijna geen rente af, daar het disconto der Banque de France gemiddeld slechts 2,7 % is en dat der Nederlandsche Bank 3 %.

Hoe gering de Nederlandsche belangen zijn blijkt uit de samenstelling der effecten portefeuille per 31 Dec. 1867; van de daaronder ressorteerende aand. in financieele en industrieele ondernemingen ad *f* 2.130.000.—, zijn slechts *f* 300.000.— van Nederlandschen oorsprong.

In 1867 gaat de bank tot een politiek over die kenschetsend is voor deze periode, het terugkoopen van eigen aandeelen.

> .... „De onbestemde maar steeds aanhoudende onrust, die sedert 1866 op de financieele markten drukte en in het voorjaar van 1867 nog vermeerderd werd door de Luxemburgsche kwestie, maakten het tot plicht om boven de fond-

sen die de bank reeds in het bezit had, geene belangrijke sommen meer op die wijze te beleggen.

Men heeft derhalve die geldbelegging gekozen, welke het beste bekend en waarvan de wezenlijke waarde het minst twijfelachtig was, en achtereenvolgens een zeker aantal onzer aandeelen ingekocht, beneden pari tengevolge eener depreciatie die door niets gewettigd was. Deze handelswijze met voordeel gevolgd door verschillende belangrijke Duitsche banken [1]), scheen te meer aanbevelenswaardig, omdat de bank zich sedert eenigen tijd bijna geheel onthouden had van zaken waardoor zij ten opzichte van derden verplichtingen op zich moest nemen." ...., aldus het verslag over 1867. In 1868 bezit de bank 8000 eigen aandeelen, zij heeft dus totaal $\frac{1}{5}$ van haar eigen kapitaal ingekocht. Op het einde van dit jaar beginnen de emissiezaken weer wat op te leven, het disconto is ongekend laag, zoodat de wisselportefeuille hoogstens 2 % oplevert, de winst op de leening der stad Parijs en de 3 % Guillaume Luxembourg maken het mogelijk een behoorlijk dividend uit te keeren.

Dividend over:	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.
	$9\frac{1}{4}$	$10\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{2}$	8	10	11 %

Midden 1870 opent de bank een filiaal in Brussel, 15 April van het volgend jaar neemt zij de zaken over van de Fa. Bisschoffsheim in Antwerpen. De met den oorlog van 1870 gepaard gaande vestiging van vele Franschen in het buitenland, bevordert de snelle uitbreiding.

De Fransche succursale wordt langzamerhand de hoofdzetel, terwijl het hoofdkantoor te Amsterdam de rol heeft ingenomen van een filiaal; Parijs is steeds het uitgangspunt van de belangrijke finantieele ondernemingen, van Parijs is het initiatief uitgegaan tot stichting der succursales te Genève, Brussel en Antwerpen, en vanuit Parijs krijgen deze de instructies.

Gezien de genoemde feiten wordt besloten de Nederlandsche Crediet en Deposito Bank te ontbinden; de daartoe genegen aandeelhouders kunnen aandeel krijgen in de nieuw opgerichte „*Banque de Paris et des Pays-Bas*", die 2 Januari 1872 haar werkzaamheden begint met een kapitaal van frs. 125.000.000.—, waarop 50 % gestort wordt. Het karakter heeft zij bewaard van

[1]) O.a. de Norddeutsche Bank te Hamburg.

de Banque de Paris, deze bank was het orgaan van een syndicaat van Parijsche bankiers, dat zich 1869 gevormd heeft, tot het doen van financieele transacties, met een kapitaal van frs. 25.000.000 waarop 25 % gestort; de aandeelen ad frs. 10.000.— mogen alleen met toestemming van de overige aandeelhouders verhandeld worden. Aanleiding tot de samensmelting is dat zij, de N. C. en D. Bank en de Banque de Paris, in elkaars vaarwater komen.

Hoe wordt de overgang geregeld?

De Banque de Paris krijgt	50.000	aandeelen.
de Nederl. Crediet en D. Bank	40.000	„
de Oprichters	35.000	„
Totaal	125.000	„

De aandeelhouders der N. C. en D. Bank krijgen voor ieder oud aandeel van Frs. 500 een nieuw aand. van frs. 1000.—, waarop 50 % gestort is, terwijl het reservefonds en de winst van den verkoop der in eigen bezit zijnde 8000 aand. onder de aandeelhouders wordt verdeeld; de aandeelhouders die hiermede niet accoord gaan krijgen hun deel in het tegenwoordig actief dat ± frs. 600 bedraagt, terwijl de beursnoteering ongeveer frs. 900 is.

Met ingang van 1872 verdwijnt de Nederlandsche Crediet en Deposito Bank en maakt zij plaats voor een agentschap van de Banque de Paris et des Pays Bas, zij doet alleen zaken die op het terrein der haute finance vallen, zoo neemt zij b.v. geen depositos meer aan; op haar terrein blijft zij de eerste plaats bekleeden. In 1878 wordt haar kapitaal tot het werkelijk gestorte bedrag ad frs. 62.500.000.— verminderd.

N. V. de Rotterdamsche Bank.

De oprichting der Rotterdamsche Bank heeft plaats in 1863; Stichters zijn een aantal Rotterdamsche kassiers en bankiers als:

R. Mees & Zoonen.
Jan Havelaar & Zoon.
Schaay & Madry.
Hendrik Muller Szn.
Gebrs. Chabot.
J. W. Bunge.

De oprichtingsvergadering wordt 16 Mei gehouden, terwijl de bank met ingang van 1 October 1863 haar werkzaamheden aanvangt.

Wat beoogen deze Rotterdamsche bankiers met de oprichting van deze bank? In het oprichtings-prospectus omschrijven zij nader hun doel; op voorbeeld van buitenlandsche instellingen, en speciaal de Engelsche Colonial-banks, willen zij een lichaam scheppen dat de handel met onze koloniën financiert.

> .... „Niemand is hier op de hoogte van het feit dat er in onze koloniën een waar gebrek aan kapitaal bestaat, terwijl ditzelfde kapitaal dikwijls te vergeefs emplooi zoekt elders" [1]).

De statuten verduidelijken dit streven, zoo zien wij dat men de Rotterdamsche Bank voor Rotterdam wil laten doen, wat de Twentsche Bank in Amsterdam doet, n.l. het geven van voorschotten op connossementen; enkele merkwaardige statutaire bepalingen kunnen wij niet nalaten hier te noemen, en wel:

ad 7. Het verstrekken van hypotheek in Nederlandsch Indië.

ad 8. Het uitgeven van pandbrieven, gewaarborgd door in N.I. gevestigde hypotheken.

Van deze twee bepalingen heeft de Rotterdamsche Bank nimmer gebruik gemaakt, daar het eigendomsrecht in Nederlandsch-Indië in dezen tijd nog zoo onzeker geregeld is, dat het verleenen van hypothecaire voorschotten te groote gevaren met zich mede brengt.

ad 10. Het bevorderen der oprichting van en de deelneming in maatschappijen van handel en nijverheid of landbouw in Nederland of Nederlandsch-Indië.

Als slotbepaling wordt er uitdrukkelijk op gewezen, dat de bank haar eigenlijke hoofdwerkkring in Indië moet zoeken:

> .... „Alle bank en geldoperatien in den ruimsten zin, maar bepaaldelijk ter bevordering van den handel tusschen Nederland en zijne buitenlandsche bezittingen en tot vermeerdering van *aldaar* beschikbaar kapitaal voor handel, nijverheid en landbouw." ....

Bij dit specialiseeren op Indische zaken, heeft men niet voldoende ingezien, dat men zich nu eenmaal niet al te veel kan abstraheeren van de overige zaken. [2]) Deze gedachte zien wij ook bij

---

[1]) Oprichtings-prospectus der Rotterdamsche Bank.

[2]) Zie o.a. Het vijftigjarig bestaan der Rotterdamsche Bank, door W. Westerman in het Rotterdamsch Jaarboekje 1914 (blz. 45—51).

de Directie naar voren komen, die evenmin als de bank een homogeen geheel vormt; het is een voortdurend hinken op twee gedachten, de oprichters en een deel der Directie willen uitsluitend de Indische zaken pousseeren, zij willen geen concurrent vormen, en werken dat deel der Directie, dat deze gedachte niet is toegedaan, tegen.

Alvorens hierop nader in te gaan, zullen wij de Indische zaken bespreken.

In 1864 wordt te Batavia een hoofd-agentschap opgericht, onder beheer van de Firma Dümmler & Co. en W. Betzold; in hetzelfde jaar worden tevens relatien aangeknoopt met Noord-Amerika, daar de Rotterdamsche Bank als intermediair optreden wil tusschen Indië en de Vereenigde Staten. October wordt het agentschap Singapore geopend en 1 Februari van het volgend jaar, 1867, het agentschap Soerabaya.

De crisis van 1866 is de oorzaak, dat de Indische zaken beperkt worden; vanaf 1866 gaan de Indische zaken steeds achteruit en de winst op deze affaires daalt voortdurend.

In 1868 wordt, weliswaar ook door andere, straks nader te bespreken oorzaken, een verlies geleden van *f* 157.000.— terwijl de reserves opgeteerd zijn; de positie van de Rotterdamsche Bank is zoo geschokt, dat op verzoek de President der Nederlandsche Bank, Mr. W. C. Mees en de ex-President der Javasche Bank, Wiggers van Kerchem, de toestand van de Rotterdamsche Bank nagaan.

Het resultaat van dit onderzoek blijkt uit het volgend telegram, dat op 30 October 1868 verzonden wordt.

> .... „President Mees of Netherlands Bank and I. (Wiggers van Kerchem) considered carefully finantial position of Rotterdam Bank, and result is upon joint advice, Netherlands Bank in general interest of Netherland and India continues credit and we advice Java Bank doing the same. Please prevent unjust mefiance amongst creditors, depositors or holders of Rotterdam Bank endorsements." ......

Hoe wankel de positie van de bank in deze dagen is, blijkt uit de hier en daar geopperde liquidatie-plannen, zoover komt het echter niet, maar men gaat er toe over de zaken in te krimpen. In verband met het bovengenoemde, worden in 1869 de agentschappen Amsterdam en Singapore opgeheven.

Van een opgeven van de Indische zaken is echter nog niet geheel sprake; de Directeur Canters vertrekt naar Indië om den toestand in oogenschouw te nemen, aangezien in 1870 het contract met Dümmler & Co. afloopt.

Voorloopig wil de Rotterdamsche Bank haar oorspronkelijke bestemming, het bevorderen van de Indische zaken, volgen. Hiervoor nu staan twee wegen open:

1°. Vertegenwoordiging door agenten, zooals thans in 1869, maar dan veel vereenvoudigd.

2°. Opheffing van het agentschap in Nederlandsch-Indië en medewerking van de Rotterdamsche Bank aan den handel tusschen Nederland en de Koloniën.

De naar Indië uitgezonden Directeur, Canters, neemt in 1870 het Hoofd-agentschap waar. Men tracht zooveel mogelijk de in Indië geimmobiliseerde gelden, in landelijke en industrieele ondernemingen, weder vlottend te maken. De bank betreurt het dat het geld voor dergelijke transacties beschikbaar is gesteld. [1])

De oude contracten worden met groote verliezen afgewikkeld zoo wordt hierop in 1870 ƒ 199.000.—, het volgend jaar ƒ 181.000 afgeschreven. In de algemeene vergadering van 8 Mei 1872 wordt dan ook besloten het Indische agentschap op te heffen en 1 Juli is de liquidatie officieel ingetreden; vanaf deze datum wordt dus het zwaartepunt geheel naar Europa verplaatst. Er wordt een overeenkomst gesloten met de Chartered Bank of India, Australia and China, waarbij deze in de toekomst de Indische belangen der Rotterdamsche Bank zal behartigen.

Een groot deel van het fiasco in Indië is te wijten aan het zeer eigenmachtig optreden van de Firma Dümmler & Co., die zich schijnbaar niet al te veel aantrok van de instructies van het hoofdkantoor te Rotterdam.

De Rotterdamsche Bank verlaat hiermede het terrein, waaraan zij eigenlijk haar ontstaan te danken heeft, het terrein dat haar zeer veel geldelijke verliezen heeft doen lijden.

Bij de oprichting worden tot directeuren benoemd de Heeren Bauduin en Hinsberg, terwijl Mr. Hubrecht secretaris, later Directeur-Secretaris wordt.

---

[1]) Zie Mr. N. P. van den Berg, Munt-Crediet en Bankwezen Handel en Scheepvaart in Nederlandsch-Indië 1907, blz. 203v.

Bauduin is de man van de Indische zaken, hij is commanditair-venoot van de Firma Dümmler & Co., de firma die later de Rotterdamsche Bank in Indië vertegenwoordigt; voor Bauduin bestaat er slechts één streven, dat is Indië, hij zou het liefst het zwaartepunt der zaken naar Batavia verplaatsen. De bankkennis van Bauduin is niet buitengewoon groot, zoo wil hij vreemde gelden, depositos, in Indische plantages vastleggen; dat de Rotterdamsche Bank dan ook in de crisis van 1866 niet gesneuveld is, als zoovele andere, buitenlandsche instellingen, o.a. de ook hier vertegenwoordigde European Bank, die geen acht geslagen hebben op de liquiditeitseischen, is m. i. voornamelijk te danken aan Hinsberg.

Hinsberg, wiens naam nu nog voortleeft in de Barmer Bankverein Hinsberg, Fischer & Co., is een man die misschien wel wat al te sterk zijn meening wil laten heerschen, een Duitscher die zich niet geheel aan de Nederlandsche opvattingen kan aanpassen, maar *zeer zeker* een man doorkneed in het bankvak, wat van zijn mede-Directeuren niet gezegd kan worden.

Hinsberg is een tegenstander van een commanditaire-vennoot op Java, hij wil zooveel mogelijk de gewone commissiezaken, de deposito en disconto-zaken bestendigen, zoo is aan hem ook de oprichting der Commanditaire Vereeniging te danken. [1])

Er ontstaat een sterke wrijving tusschen de Directie-leden onderling en dit gebrek aan eensgezindheid, vermeerderd met de tegenstrijdige belangen der bankiers-oprichters, is oorzaak dat Hinsberg „zijn ontslag indient", zooals het officieel heet. [2]) Wie van de stukken nader kennis neemt, zal bemerken dat dit „ontslag indienen", in het voorjaar van 1866 niet vrijwillig geschiedt. Waarschijnlijk heeft dit ontslag de Rotterdamsche Bank geschaad en zouden de Indische zaken veel meer geremd zijn geworden; te bewijzen is zooiets natuurlijk niet.

Tot Directeur te Rotterdam wordt nu W. Betzold benoemd, tot nu toe als leider van het Hoofd-agentschap te Batavia werkzaam, een man met een internationale bankpractijk, ex-secretaris van Baron Rothschild te Weenen. Ook dit Directoraat eindigt met een

---

[1]) Voor verdere bijzonderheden zij verwezen naar het proefschrift van den heer H. M. Hirschfeld.

[2]) Voor de, hier niet ter zake doende bijomstandigheden, zie: Open brief van M. Hinsberg aan de Aandeelhouders der Rotterdamsche Bank, Rotterdam 1867.

éclatant feit, in 1868 dient ook Betzold, met de overige Directeuren „zijn ontslag in".

Deze man van de „haute banque" is van heel ander hout gesneden dan de voorzichtige Hinsberg, hij legt zich uitsluitend toe op, uit den aard der zaak zeer speculatieve, arbitrage affaires.

Deze wissel en effecten-arbitrage kost de bank een massa geld, doch de slechte resultaten nog daargelaten, zijn Betzolds operaties veel te grootscheepsch en te talrijk geweest; als Bauduin begin 1868 in Weenen vertoeft, zegt men hem van bevoegde zijde het volgende:

> .... „Dites s.v.p. de ma part a Mr. Betzold, qu'il ne doit pas vouloir tout faire." .... [1])

21 Februari 1868 schrijft Bauduin aan de Rotterdamsche Bank:

> .... „On me dit de sources certaines, mais différentes, qu'il (Betzold) met en mouvement les télégraphes du monde entier, et cela si fréquemment, d'une manière si contradictoire, quelquefois pour la même affaire, si superflue, et couteuse que cela fait grand tort a la réputation de votre établissement." —

12 Augustus schrijft Kup, een andere Directeur der Rotterdamsche Bank aan Betzold:

> .... „What are you about, drawing on London like mad, and we have no cover, even for our own requirements; the account with the.... is all in a muddle and we receive private letters to complain of the irregularity and the positive information that they will refuse our drafts next time, if not duly covered. I need not add, that I am in a rage...."

Wij zullen hier niet trachten na te gaan, of Betzolds operaties inderdaad nu wel zoo gek geweest zijn; ik heb den indruk gekregen dat de overige Directeuren vaak de portée van de arbitrage-affaires niet begrijpen. Toch ligt de groote fout bij Betzold, die een systeem toepast, dat veel te grootscheepsch is voor de Rotterdamsche Bank; het spreekt vanzelf dat hij zich had moeten richten naar de middelen der bank, Betzolds [2]) verdediging spreekt

[1]) Zie: Mededeelingen aan Heeren Deelhebbers in de Rotterdamsche Bank van de Interimaire Directie, Rotterdam 1869.

[2]) Waarschijnlijk heeft deze Wilhelm Betzold, later een zeer belangrijke politieke rol gespeeld. Toen ik één dezer dagen de „Lebenserinnerungen und politische Denkwürdigkeiten" von Hermann Freiherrn von Eckardstein las, viel mij op dat de daarin genoemde Betzold en de Directeur der Rotterdamsche Bank wel één en dezelfde persoon zouden zijn. Voor hen die zich hiervoor interesseeren diene dat het boek in 3 deelen, het laatste in 1921, verschenen is bij Paul List in Leipzig.

dan ook genoeg voor zich zelf. 20 September 1868 schrijft hij aan den President-Commissaris:

.... „Ich weise energisch den Vorwurf zurück, dasz meine persönliche Gestion die vorliegenden ungünstigen Resultate verursacht hat; die Gründe hierfür sind ausschlieszlich in den ausserordentlichen unglücklichen und inneren Verhältnisse zu suchen, womit die Bank zu kämpfen hatte, theilweise liegen Sie auch in den Geburtsfehlern der Bank. Das verhältnissmässig sehr kleine Capital der Bank gegenüber dem groszen indirecten Weltverkehr, den groszen Verbindlichkeiten und Chancen, welch der Anstalt hinaus erwachsen, die totale Ausserachtlassung der Instructionen seitens der Indischen Agenturen, bereiteten der Rotterdamschen Bank Verlegenheiten und Lagen, welche ohne Gleichen in meiner 14 jährigen Erfahrung darstehen."

Nadat successievelijk de heele Directie afgetreden is, wordt op 29 Juni 1869 een nieuwe Directie benoemd; de leiding der Rotterdamsche Bank komt nu in een kalmer vaarwater en de bank begint haar kinderziekten te boven te komen en zich te consolideeren.

Rust het zwaartepunt in de eerste jaren voornamelijk bij de Indische belangen, zoo weet Hinsberg in 1864 de oprichting van de Commanditaire Vereeniging te bewerken; zijn doel is zoo een uitgebreide kring van cliënten te krijgen, met zaken die voor de bank geen risico opleveren. Het is niet aan te nemen dat de oprichting van deze credietvereeniging door de bankiers-oprichters erg aangenaam gevonden wordt, verschillende mededeelingen uit dezen tijd wijzen er op dat de nieuwe concurrentie maar matige bijval bij de oprichters der Rotterdamsche Bank vindt [1]).

Een vrij hevige bestrijding ondervindt zij in eenige brochures van de hand, van Mr. M. Mees [2]).

De crisis van 1866 doet zich zeer gevoelig merken; eind 1867 wordt een agentschap te Amsterdam geopend. Het volgend jaar is

[1]) Zie o.a. verslag der Rotterdamsche Bank over 1866.

[2]) De bedoelde brochures zijn:

De Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank, open brief aan Mr. P. F. Hubrecht van Mr. M. Mees, Rotterdam 1864.

Repliek aan Mr. M. Mees door M. Hinsberg, Rotterdam 1864.

Nog een woord over De Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank door Mr. M. Mees, Rotterdam 1864.

gekenmerkt door de verliezen op de arbitrages van Betzold.

Gedurende de eerste periode, na het uitbreken van den oorlog van 1870, wordt de rentevergoeding op rekening-courant saldi stop gezet, dit duurt echter maar tot 1 Sept.

Eerst in 1872 begint de bank zich op een ander, zeer glibberig, terrein te bewegen, eerst nu wijdt zij hare aandacht aan „het bevorderen der oprichting van en de deelneming in maatschappijen van handel, nijverheid of landbouw''.

De Rotterdamsche Bank neemt met Thl. 100.000.— (*f* 180.000.—) deel, in de 8 Juni 1872 opgerichte Comm. Vennootschap Frege, Simon & Co te Berlijn [1]) en interesseert zich met een klein bedrag bij de oprichting der Amsterdamsche Bank en de Overijsselsche Bank.

In 1873 vraagt de Rotterdamsche Bank, met 17 andere firma's concessie aan, voor het uitvoeren van een groot spoorwegplan, dat niet doorgaat. In 1873 bemerkt de Rotterdamsche Bank, dat niet alles zoo mooi is als het schijnt, de industrieele belangen van de bank voldoen niet aan de verwachtingen, en van de relatien blijft nog al eens de een en ander in gebreke [2]); we zien dan ook de in 1872 zeer onbeduidende effectenrekening in 1873 geweldig aanzwellen en deze blijft vele jaren vrijwel op constante hoogte, zoodat het vermoeden niet gewaagd is, dat zich hier vele „stroppen'' in de effectenportefeuille bevinden.

Hoe 'n groot bedrag inderdaad geimmobiliseerd is blijkt uit de, voor het eerst in 1873 op de balans voorkomende hoofden:

Deelneming in industrieele en financieele ondernemingen, en Deelneming in syndicaten; van de in 1872 plaats hebbende kapitaaluitbreiding is niet veel beschikbaar gebleven, ruim *f* 3.200.000.— zijn vastgelegd in: syndicaten, effectenportefeuille en deelnemingen in andere ondernemingen, terwijl onder de debiteuren een zeker niet gering percentage als immobiel zal kunnen worden beschouwd.

Eerst in 1875 gelukt het de Rotterdamsche Bank, na veel moeite, de effecten-portefeuille, door realisaties te ontlasten.

---

[1]) Voor nader bijzonderheden zij verwezen naar de Amsterdamsche Bank, blz. 50.

[2]) Gedenkschrift ter herinnering aan het 50-jarig bestaan der Rotterdamsche Bank. 1863—1913, blz. 13.

	Balans-activa in duizendtallen-guldens.			
	Debiteuren.	Effecten.	Deelneming in: Ind. & Finan. Onder-nemingen.	Syndicaten.
1863	446	126	—	—
1864	2996	301	—	—
1865	3993	525	—	—
1866	4386	409	—	—
1867	6378	582	—	—
1868	7883	227	—	—
1869	5947	—	—	—
1870	6268	—	—	—
1871	4546	—	—	—
1872	8227	125	—	—
1873	7276	1592	645	986
1874	5776	1627	604	716
1875	8188	1365	671 [1])	367
1876	8739	1209	964	187

In 1873 emitteert de Rotterdamsche Bank maar 1, buitenlandsch, fonds; zij is haar eigenlijke opzet ontrouw geworden, en zij heeft zwaar moeten boeten voor de begane fouten. De crisis van 1873 heeft ook de Rotterdamsche Bank getoond, dat het „revenons à nos moutons" ook voor het bankvak waarheid bevat, dat de „Gründungs" zaken tenslotte niet tot de gewenschte resultaten leiden.

De zware verliezen die zich tot 1876 doen gevoelen, brengt de Directie tot de volgende „boetedoening":

.... „Wij zijn vast besloten in de toekomst het beginsel in het oog te houden, dat belegging van eenigszins belangrijke sommen in ondernemingen, niet direct tot onze bankzaak behoorende, moeten vermeden worden. De tijdomstandigheden hebben ons tot het besluit gebracht, onze werkzaamheden in hoofdzaak weder tot de dagelijksche, eigenlijke bankzaken, die ons altijd zulke geregelde en goede winsten

[1]) Geen vermeerdering t/o. van 1874 maar een overboeking van Effecten.

gegeven hebben en nog geven, terug te brengen." [1]......
Ook in 1874 interesseert de bank zich niet in nieuwe financieele of industrieele ondernemingen en zij neemt slechts in één syndicaat deel, n l. dat der Amsterdamsche leening; de in vorige jaren gedane deelneming en hebben „bittere teleurstelling" opgeleverd [2].

Het kapitaal der Rotterdamsche Bank wordt oorspronkelijk vastgesteld op ƒ 15.000.000.—, waarvan in 1863 alleen de eerste serie uitgegeven wordt ad ƒ 5.000.000.—; van dit bedrag wordt slechts ƒ 1.000.000.— ter publieke inschrijving aangeboden, de rest blijft voor de oprichters gereserveerd.

Bij de publieke inschrijving, die op 4 Juni 1863 plaats heeft, mag niemand meer dan éénmaal en maximum het geheele bedrag inschrijven, terwijl een storting van 10 % verplicht is; toch wordt het bedrag ruim 58 maal overteekend [3].

Begin 1866 wordt de 2e en 3e serie, voor aandeelhouders, ter inteekening opengesteld; deze emissie mislukt, er wordt slechts ongeveer 30 % geplaatst, de even later uitbrekende crisis maakt verdere plaatsing onmogelijk, en 1 Januari 1867 bedraagt het geplaatste kapitaal niet meer dan ƒ 7.994.250.—, waarop 50 % is gestort [4].

Na de liquidatie der Indische zaken, treedt door toeneming der Europeesche affaires, de kapitaalbehoefte weer naar voren en is de mogelijkheid, dat men zijn geld in de Rotterdamsche Bank zal steken wel weder iets grooter geworden, hoewel er van een publieke emissie nog geen sprake kan zijn.

De aandeelhouders, worden bij kennisgeving van 21 December 1872, in de gelegenheid gesteld hun aandeelen vol te storten, bovendien wordt een overeenkomst met de Bank für Handel und Industrie te Darmstadt aangegaan, waarbij deze instelling ƒ 2.000.000.—. vast overneemt en zich tevens verbindt ƒ 5.000.000.— aandeelen, successievelijk in het buitenland te plaatsen; dit laatste plan moet de Bank für Handel und Industrie laten varen, als de crisis van 1873 voor jaren de emissiemarkt bederft [5].

---

[1]) Verslag der Rotterdamsche Bank over 1875.
[2]) Verslag der Rotterdamsche Bank over 1874.
[3]) Zie: R. Mees & Zoonen, Gedenkboek 1720—1920, blz. 13.
[4]) Verslag der Rotterdamsche Bank over 1866.
[5]) Gedenkschrift ter herinnering aan het 50-jarig bestaan der Rotterdamsche Bank 1863—1913, blz. 12.

De kapitaalversterking is gewenscht met het oog, op de zich in Rotterdam voordoende opbloei, zoo interesseert de Rotterdamsche Bank zich bij de oprichting der Stoomvaartlijn op Amerika en bij de Rotterdamsche Handelsvereeniging; verder steunt zij de oprichting van een filiaal te Rotterdam van de „Deutsche Seehandlung" te Mannheim en neemt zij deel in verschillende, reeds eerder genoemde, bankinstellingen.

Als de malaise zich sterk begint te vertoonen, als er op een gezonde basis bijna geen zaken te doen zijn, past de Rotterdamsche Bank het bekende recept, de terugkoop van eigen aandeelen, toe.

In 1875 wordt het kapitaal, door terugkoop ter beurze, met *f* 3.000.000.— verminderd, de gereserveerde winst ad *f* 269.914,59 bewijst later, in 1879, goede diensten bij de Pincoffsramp.

De volgende staat geeft een overzicht van het *gestorte* kapitaal, in duizendtallen guldens, en de verdeelde dividenden uitgedrukt in percenten van het gestort bedrag, op ultimo December der verschillende jaren.

	Gestort kapitaal.	Dividend.
1863	1243	—
1864	2500	4,23 [1])
1865	2500	10
1866	3997	7,65
1867	3997	5,12
1868	3836	—
1869	3836	—
1870	3836	1,6
1871	3840	6
1872	8894	10
1873	9205	5
1874	9241	3
1875	9319	1
1876	6327	6

[1]) Berekend over het gemiddeld gestort kapitaal.

Heel interessante beschouwingen over de aan „up en downs" nog al rijke geschiedenis der Rotterdamsche Bank, geeft het werkje van de hand van Mr. B. Oldenkott, een boekje dat in twee weken 3 oplagen beleeft, getiteld: Geschiedenis van de Rotterdamsche Bank in Hoofdstukken, Rotterdam 1869.

Zeer scherp hekelend, met verdichte namen zal het heel vaak niet te begrijpen zijn; in het Leeskabinet te Rotterdam bevindt zich een exemplaar met bijgevoegde, ware namen.

De Amsterdamsche Bank.

De oprichting der Amsterdamsche Bank valt in het tijdperk der hausse conjunctuur; de voornaamste stichtster, de „Bank für Handel und Industrie", te Darmstadt, heeft zich reeds voor dezen tijd in Nederland geinteresseerd, o. a., door de financiering der Mij. tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in 1869, toen deze min of meer in déconfiture geraakt was. De Darmstadtsche Bank heeft toen een prioriteitsleening van ruim ƒ 6½ millioen geplaatst. In 1872 sluit de Bank für Handel und Industrie een overeenkomst met de Rotterdamsche Bank, om een aantal aandeelen der R. B. op de Duitsche beurzen in te voeren en in hetzelfde jaar machtigt de Minister van Kolonien de Rotterdamsche Bank om de Bank für Handel und Industrie te verzoeken deel te nemen in een Indisch spoorweg comité.

Betrekkelijk plotseling zien wij dan de oprichting van een eigen dochtermaatschappij, de N. V. de Amsterdamsche Bank, te Amsterdam.

Zij wordt over het algemeen zeer gunstig ontvangen, zoo lezen wij in de „Beursberigten" van Boissevain en Holzé van 26 Oct. 1871 het volgende over de nog niet geboren spruit:

> .... „Wij achten zoodanige bank bij uitnemendheid geroepen om de finantieele krachten onzer plaats dienstbaar te maken aan en deze daardoor ook in de voordeelen te doen deelen van de krachtige ontwikkeling van Duitschland op het gebied van industrie in het algemeen, van spoorwegen en van mijnwerken in het bijzonder en om ook wederkeerig de Duitsche kapitalen te winnen voor onze ondernemingen; op dit laatste gebied heeft trouwens de Darmstadtsche Bank hare preuves reeds gedaan, immers was zij één der voornaamste belanghebbenden bij de leening der Exploitatiemaatschappij en door hare zorgen werd die voor een goed deel in Duitschland ondergebracht, toen onze kapitalisten — als zoo dikwijls bij nationale zaken — die niet opnamen.
>
> Wij begroeten daarom deze bank met genoegen en wij herhalen, dat met een goede Directie aan het hoofd en de steun en medewerking der invloedrijke huizen onzer plaats zich verzekerende, wij haar welslagen zeker achten en wij

voor haar een even nuttige als voordeelige werkkring weggelegd achten,"..........

Bij acte van 5 December 1871 wordt de bank geconstitueerd, als stichters treden op:

Bank für Handel und Industrie, Darmstadt . .	*f*	1.700.000.—
A. Schaaffhausenscher Bankverein, Keulen . .	-	1.550.000.—
Oesterr. Creditanstalt für Handel und Gewerbe, Weenen	-	1.700.000.—
Frankfurter Bankverein, Frankfurt a/M. . .	-	850.000.—
Wiener Bankverein, Weenen	-	850.000.—
Gebr. Sulzbach	-	300.000.—
Th. von Cramer Klett, Neurenberg	-	250 000 —
J. L. Eltzbacher & Co, Keulen	-	450.000.—
Eltzbacher & Co, Amsterdam	-	450.000.—
Rotterdamsche Bank, Rotterdam	-	100.000.—
Lippmann Rosenthal & Co, Amsterdam . .	-	500.000.—
Wertheim & Gompertz, Amsterdam	-	400.000.—
Becker & Fuld, Amsterdam	-	400.000.—
	f	9.500.000.—
Andere Hollandsche firma's	-	500.000.—
	f	10.000.000.—

De stichters zijn dus overwegend Duitsch, bij de oprichting zijn van Hollandsche zijde verder, voor kleinere bedragen, betrokken de firma R. Mees & Zoonen, Rotterdam

C. A. Schaezler C. Fellinger Deichmann & vom Rath Mr. A. S. van Nierop	Amsterdam
Mr. F. S. van Nierop J. H. Spaink H. C. Christmann	de toekomstige Directie

en vele andere, alle buitenlandsche huizen, die onderparticipaties van de stichters hebben; voor zoover na te gaan, zijn bij de oprichting minstens 80 % der belangen in Duitsche handen, misschien zelfs meer.

Tot Directeur der bank, die 1 Januari 1872 haar werkzaam-

heden aanvangt, wordt o. a. Mr. F. S. van Nierop benoemd, de man die de bank bijna 50 jaar lang zal leiden en haar tot één der krachtigste Nederlandsche instituten doet opgroeien, de tegenwoordige President Commissaris.

Het doel en de werkkring der bank vinden we in art. 3 der statuten nader omschreven:

De uitoefening van het bankiersbedrijf en den Commissiehandel in den ruimsten zin, b.v.:

a. Discontozaken en wisselhandel.

b. Uitbetalingen voor derden en in bewaring nemen van gelden.

c. Rekening courant en deposito-zaken.

d. Wisselincasso's en fondsenhandel voor derden.

e. Handel in specie.

f. Beleening van goederen en waarden.

g. Het openen van credieten en het accepteeren van wissels.

h. Zij is bevoegd zoowel voor eigen als voor vreemde rekening in te schrijven op effecten en staatsfondsen van allerlei aard, deze te koopen of te verkoopen naar de gebruiken der verschillende beurzen.

j. Zij is bevoegd, alle leeningen of openbare ondernemingen, hetzij geheel of gedeeltelijk, alleen of gezamenlijk met anderen over te nemen, verder over te dragen en te realiseeren, alsmede tot het bedrag der leening of de waarde der onderneming of van haar aandeel daarin, schuldbrieven op naam of aan toonder uit te geven.

k. Zij is bevoegd administratie kantoren en nieuwe naamlooze of commanditaire vennootschappen op te richten, twee of meer bestaande vennootschappen in één samen te smelten of te vereenigen en industriëele of commerciëele ondernemingen te brengen in naamlooze of commanditaire vennootschappen, enz.

l. Zij is bevoegd zich te belasten, hetzij voor eigen rekening hetzij voor die van derden, met de uitvoering van werken van openbaar nut, ter wier daarstelling, door hare tusschenkomst of met hare medewerking, het vereischte kapitaal geheel of gedeeltelijk is bijeengebracht, enz.

Uitgesloten is o. a. het geven van geld op hypotheek en de handel in onroerende goederen.

Wanneer we het programma nader bezien, dan blijkt hier een bank gesticht te zijn die een uiterst ruime werkkring heeft; het veel te groote kapitaal, waarover straks nader, moet onwillekeurig de zaken in de „Gründer" richting pousseeren.

De betrekkelijk apathische houding van het Nederlandsche publiek en voornamelijk de conjunctuuromstandigheden, n.l. dat de crisis zich spoedig doet gevoelen, voordat de Amsterdamsche Bank zich hier goed ingewerkt heeft, zijn oorzaak dat de bank zich staande kan houden, zij het erg verzwakt en ten koste van al hare grootbank-allures, waarvan één voor één afstand moet worden gedaan.

Zoo blijft deze instelling bestaan en kan zij zich in den loop der jaren inwendig versterken door een uiterst solied en conservatief beheer; ook nu na een halve eeuw heeft de Amsterdamsche Bank zich niet kunnen of willen verheffen, tot dat wat de oprichters in der tijd wilden, een internationale grootbank die haar voelhorens ver in het buitenland uitstrekt.

Een geluk is het geweest dat de bank hier nog niet voldoende ingewerkt is, zij heeft slechts in een geval tot de ad „k" genoemde en niet tot de ad „l" genoemde „Gründer" zaken medegewerkt; haar werkzaamheden bepalen zich voorloopig tot het inrichten en constitueeren harer zaken en tot het deelnemen in syndicaten, en dat doet zij heel sterk.

Een der eerste stappen is het openen eener deposito-kas, 1 Februari 1872 gaat zij hiertoe over, een gunstig moment, daar de nieuw opgerichte Banque de Paris et des Pays Bas de depositos der Nederlandsche Crediet en Deposito Bank ter beschikking stelt. De A. B. interesseert zich bij de Stoomweverij te Nijverdal, deze eerste kennismaking met de Nederlandsche industrie is niet gunstig; 30 Dec. 1874 heeft de inschrijving plaats op 2500 aandeelen der Stoomweverij, er wordt voor nog geen 2 % ingeteekend, zoodat bij oplossing van het gevormde syndicaat de Amsterdamsche Bank voor nominaal *f* 109.750 aand. toegewezen krijgt.

Gunstiger is de overname, met eenige buitenlandsche firma's van 8200 aand. Nederlandsch Indische Handelsbank van de liquideerende Algemeene Maatschappij voor Handel & Nijverheid.

Reeds in het eerste jaar van haar bestaan, komt de Directie tot de conclusie dat de ontwikkeling van het bankwezen in Neder-

land bedaarder en langzamer zal gaan dan in Duitschland, daar hier de nijverheid een veel ondergeschikter plaats inneemt; ook het vestigen van industrieele ondernemingen in den vorm van N. V. biedt in Nederland slechts bij uitzondering kans van slagen.

Inderdaad een zeer gelukkig verschijnsel; in Duitschland leggen de banken zich, zij het na veel schade, na de crisis voornamelijk op commissiezaken toe, waarbij risico dus vrijwel is uitgeschakeld.

Op 21 afgeloopen syndicaten verliest de A. B. *f* 10.000.—, groot zijn echter nog de belangen van niet afgeloopen c. q., verlengde syndicaten, hierover straks nader. De sterke daling der effectenmarkt maakt 1873 tot een slecht jaar voor de bank, daar het overgroote deel van het kapitaal in papieren belegd is. Toch is de Directie optimistisch gestemd.

> „.... in weerwil van de ongunstige tijdsomstandigheden die aan het ondernemen van grootere operatiën en het verkrijgen van buitengewone voordeelen den pas afsneden, breidde onze commissiezaak die als de welsteen van de ontwikkeling en toekomst van een bankinstelling mag worden beschouwd zich voortdurend aanmerkelijk uit, en wel in dier mate dat hare opbrengst meer dan de helft meer bedraagt dan in het voorafgaande jaar"........

In dit jaar wordt op fondsen en consortiale rekening een verlies geleden van *f* 167.000.—.

Het kapitaal der bank wordt vastgesteld op *f* 30.000.000.— in coupures van *f* 250.—, waarvan voorloopig *f* 10.000.000.— uitgegeven wordt. De Bank für Handel und Industrie emitteert 14 Aug. 1872 *f* 7,5 millioen aand., de rest wordt niet aan de markt gebracht; het succes is buitengewoon groot, geemitteerd, in Nederland tegen den koers van 110,5 % + rente ad 4,5 % p. a., wordt de inschrijving opengesteld bij de Amsterdamsche Bank in Amsterdam en bij de Rotterdamsche Bank in Rotterdam en op negen plaatsen in Duitschland.

Er wordt voor ruim *f* 1168.000.000.— [2]) ingeschreven, zoodat de inschrijvers slechts ¾ % toegewezen krijgen; het overgroote deel, misschien wel 95 % wordt in Duitschland geplaatst.

---

[1]) Verslag Amsterdamsche Bank over 1873.

[2]) J. Dinger, Overzicht van alle ter Beurze van Amsterdam verhandeld wordende Binnen en Buitenl. Effecten 1873.

Een jaar later is er, vooral in Zuid-Duitschland een hevige agitatie, de slechte bedrijfsresultaten en de daarmee gepaard gaande groote verliezen geven b.v. het „Comité zum Schutz der Actien und Fondsbesitzer" in Stuttgart, aanleiding om op kapitaalreductie aan te dringen. Gebeurt dit niet dan zal het een liquidatievoorstel indienen ook in de Duitsche pers wordt sterk geageerd. Na de, bij K. B. van 22 Jan. 1874 No. 11 goedgekeurde, statutenwijziging krijgt de bank het recht, om bij openbare inschrijving eigen aandeelen, tot een maximum bedrag van ƒ 2.500.000.— beneden pari terug te koopen, en tijdelijk buiten werking te stellen. Deze aandeelen kunnen slechts krachtens besluit der Algemeene Vergadering, en alleen tot den pari koers of hooger, weder in omloop gebracht worden, zoodat de speculatie in eigen aandeelen uitgesloten is.

Van 27 April—8 Mei 1874, en vervolgens nog tweemaal worden de houders in de gelegenheid gesteld aandeelen aan te bieden, in totaal koopt de Amsterdamsche Bank 10.000 aandeelen tot den gemiddelden koers van $91\frac{3}{16}$ % terug, de zoo verkregen boekwinst van ƒ 219.333,93 wordt als „buitengewone reserve" onder de activa opgenomen, daar het kapitaal onveranderd gelaten wordt.

Ook dit paardenmiddel heeft nog niet het gewenscht resultaat, de langdurige malaise gekenmerkt door weinig ondernemingslust en lage rente, maken een kapitaal van ƒ 7,5 millioen nog te groot; Mei 1877 wordt, in een circulaire aan de aandeelhouders, hiervan mededeeling gedaan, een tegroot deel van het kapitaal moet tegen lage rente op prolongatie of in disconto worden uitgezet, hetgeen nadeelig werkt op het dividend.

In „Der Aktionär" van 1875 wijst men er reeds op dat een kapitaalreductie tot ƒ 5.000.000.— misschien wel reden van bestaan zou hebben, daar voor soliede bankzaken in Nederland dit kapitaal ruim voldoende is.

In 1877 heeft een nieuwe statutenwijziging plaats, nu wordt door ƒ 50.— afstempeling per aandeel het kapitaal tot ƒ 6 millioen teruggebracht.

Het zou 30 jaar duren voordat het kapitaal weer verhoogd werd en eerst 46 jaar na de oprichting stijgt het kapitaal boven de grens, die men volgens de eerste statuten, binnen 5 jaar had moeten bereiken.

In de korte spanne tijds, vanaf de oprichting totdat de eerste crisis-symptonen zich beginnen te vertoonen, heeft de Amsterdamsche Bank zich bij vele banken geinteresseerd; geen van deze „Gründungen" heeft de crisis mogen overleven, hoe mooi ook de vooruitzichten in de hausse-conjunctuur zich lieten aanzien, zij hebben de Amsterdamsche Bank veel geld gekost. Na dezen tijd heeft zij zich niet meer aan buitenlandsche belangengemeenschappen bloot willen stellen, een misschien al te sterke angst die van de crisis ervaringen overg bleven is.

Eind Mei 1872 begint de „*Bank of Belgium and Holland*" te Londen haar werkzaamheden, zij is een gemeenschappelijke stichting van de „Banque Centrale Anversoise" te Antwerpen en de Amsterdamsche Bank, oorspronkelijk is de naam „Anglo Dutch Bank"; het gestorte kapitaal bedraagt £ 500.000.— waarin de Amsterdamsche Bank voor 20 % deel heeft.

De 20 % afstempeling op de aandeelen der Banque Centrale Anversoise, de kapitaalreductie van de Amsterdamsche Bank en de minder bevredigende gang van zaken der bank zelf, doen haar stichters tot liquidatie besluiten die per 31 Dec. 1877 plaats heeft. De bank doet haar clienten over aan de Duitsche Bank te Londen.

In 1878 wordt 96 % terugbetaald en eerst in 1880 heeft de slot-uitkeering van 4 % plaats.

8 Juni 1872 wordt de Commanditaire Vennootschap, *Frege, Simon & Co*, te Berlijn geconstitueerd, commanditaire vennooten zijn:

Braunschweigische Creditanstalt, Brunswijk.	Thr.	1.500.000.—
J. Simon Wwer Söhne, Koningsberg . . .	„	500.000.—
J. L. Eltzbacher & Co, Keulen	„	100.000.—
Rotterdamsche Bank, Rotterdam	„	100.000.—
Amsterdamsche Bank	„	300.000.—

terwijl M. Frege, F. Simon en Georg Marx hoofdelijk aansprakelijke vennooten zijn.

Reeds in 1873 liquideert de firma, in haar verslag over dit jaar noemt de Amsterdamsche Bank het „*Een der brandpunten in de Berlijnsche Crisis*", de bank verliest bij deze liquidatie ruim *f* 167.000.

Na dus in Engeland en Duitschland eigen vertegenwoordigingen gevestigd te hebben, blijft van de buitenlandsche financieele centra nog Frankrijk over.

1 Januari 1873 begint de *„Société en nom collectif et en commandite, Weisweiller Goldschmidt & Co.”*, te Parijs haar werkzaamheden, als voortzetting van de zaken van de firma Weisweiller Goldschmidt. Hier is de Bank für Handel und Industrie de drijvende kracht. Bij een kapitaal van frs. 10.000.000.— heeft de Amsterdamsche Bank voor frs. 500.000.— deelgenomen, onder de overige commanditaire vennooten zijn o.a. de Bank für Handel und Industrie, de A. Schaaffhausenscher Bankverein en de pas opgerichte Deutsche Bank; de Banca Commerciale Ligure moet zich spoedig wegens eigen moeilijkheden terugtrekken.

Ook deze deelname levert teleurstelling op, dit verwondert temeer daar de toestand in Frankrijk vrij spoedig geconsolideerd is. 1876 wordt 50 % aan de Commanditaire Vennooten terugbetaald en tenslotte liquideert ook deze instelling.

Bij de liquidatie die per ultimo December 1877 plaats heeft, treedt de Bank für Handel und Industrie, die indertijd de zaak gepousseerd had, als leider op.

Ook aan de oprichting van de Banque Franco-Hollandaise neemt de Amsterdamsche Bank deel. [1])

Groot van opzet, heeft de leiding zich niet op de buitenlandsche vestigingen blind gestaard, ook in het binnenland wil zij zich vertakken, als eerste stap in deze richting, wordt de N. V. *Overijsselsche Bank*, opgericht. De statuten der te Zwolle zetelende bank worden goedgekeurd bij K. B. van 22 Sept. 1872.

Het doel is, volgens art. 3 der statuten, het uitoefenen van het bankiers en kassiersbedrijf en van den comissiehandel in den ruimsten zin. Van het kapitaal ad *f* 1.000.000.— wordt voorloopig *f* 300.000.— uitgegeven, waarin de Amsterdamsche Bank voor ongeveer 25 % deel heeft, in den Raad van Commissarissen is de Amsterdamsche Bank door 2 harer directeuren vertegenwoordigd.

Het plan schijnt geweest te zijn dat de Overijsselsche Bank als centrum van verschillende provinciale vertakkingen dienst zal doen, althans art. 2 der statuten wijst op de mogelijkheid bijkantoren te stichten en agentschappen op te richten, zoover is het echter niet gekomen.

Met ingang van 1 Januari 1873 begint zij hare zaken, en het eenigste belangrijke levensteeken dat wij hebben kunnen ontdekken, is dat begin 1874 de Directie geschorst wordt, daar zij in

[1]) Zie blz. 74.

1 maal bijna het heele kapitaal der Overijsselsche Bank, voor zichzelf heeft gebruikt in een misgeloopen speculatie, in aandeelen der Banque territoriale d'Espagne, te Parijs. Een der Directeuren is gevangen genomen, de andere is voortvluchtig.

Hiermede is ook deze instelling uit de rij der banken verdwenen. De crisis van 1873 en de slechte ervaringen met de overige „gründungen" zijn oorzaak dat de Amsterdamsche Bank zich ook uit de provincie terugtrekt.

Dividend over:	1872	1873	1874	1875	1876	1877
Frege, Simon & Co.	——	liquideert,				
Weisweiller, Goldschmidt & Co.		7%	5½	5	3	liquideert.
Bank of Belgium and Holland.	5 %[1])	6½	6½	4½	——	liquideert.
Overijsselsche Bank.	——	liquideert.				
Amsterdamsche Bank.	4½	½	6	6	4½	4½.

Hoe buitengewoon sterk de Amsterdamsche Bank hetzij direct, hetzij indirect, bij andere instellingen geinteresseerd is, blijkt uit de volgende cijfers:

In duizendtallen guldens.	1872	1873	1874	1875	1876	1877
Commanditaire Deelname	1963	1465	1460	1438	1265	1149
Consortiale Rekening . .	1462	1659	683	425	601	193
Fondsen	1277	536	1079	1358	741	419
Totaal	4702	3660	3222	3221	2607	1761

In 1872 is dus 47 % van het kapitaal in belangen bij andere instellingen geinteresseerd, de groote verminderingen op syndicaatsrekening (consortiale rekening) in 1874 en 1875, en de daarmede gepaard gaande stijging der fondsenrekening wijzen op een afschuiving der uit de opgeloste syndicaten overgebleven fondsen.

Wanneer wij de samenstelling der consortiale rekening nagaan dan blijkt dat de bank in deze tijd feitelijk met vreemd kapitaal vreemde ondernemingen pousseert, daar Nederland nog te weinig objecten biedt, een klacht die wij ook meerdere malen geuit vinden.

[1]) De bank of Belgium and Holland deelt over 1872 een dividend van 2½% uit over een periode van een half jaar.

Op de op het eind van elk jaar nog loopende consortiale deelname, komt voor belangen bij syndicaten in Nederlandsche fondsen:

	1872	1873	1874	1875	1876
in duizendtallen guldens . . .	103	192	328	36	—
in percenten van het totaal der Consortiale Rekening	7	11	48	9	—

B. *Kassiers.*

Over dit, echt Hollandsche, instituut valt heel weinig te zeggen buiten hetgeen Dr. Curt Eisfeld in zijn boek „Das Niederländische Bankwesen" mededeelt; wij meenen er dan ook mee te kunnen volstaan voor de geschiedenis en de eigenaardige positie der kassiers, naar dit werk te verwijzen.

De zeer beperkte zaken die de kassiers doen, waarbij bijna alle risico geheel uitgeschakeld is, maken dat zij heel weinig van de crisis te duchten hebben.

De oudste instelling, de „*Associatie-Cassa*" is in 1806 opgericht met een kapitaal van *f* 1.000.000.— waarop 50 % gestort, de aandeelhouders krijgen een vaste uitkeering van 5 % per jaar met zoo nu en dan een extra dividend van 10 %, o.a. in 1865, 1871, 1874 en 1879, terwijl de Associatie-Cassa in 1867 nog 25 %, uit de overwinst, op de aandeelen bijstort.

Zij vertegenwoordigt het type der oude Amsterdamsche kassiers, zij laat de bij haar gedeponeerde gelden onaangeroerd liggen, keert dus geen rentevergoeding uit; haar winst vloeit voort uit de incasseerings-provisie voor het uitbetalen en de belegging van het eigen kapitaal.

In 1864 richt zij de „*Rente-Cassa*" op, de statuten worden goedgekeurd bij K. B. van 13 Oct. 1864 no. 47; de oprichting houdt ten nauwste verband met de nieuwe gewoonte van vele instellingen om rentedragende depositos aan te nemen. Er bestaat een zeer nauwe relatie tusschen beide instellingen, zoo kunnen bedragen, bij ronde sommen van *f* 500.—, kosteloos van de eene instelling op de andere overgeschreven worden. Het kapitaal dat bij de oprichting op *f* 500.000.— bepaald wordt, wordt 31 Juli 1870 tot *f* 1.000.000.— verhoogd.

De Rente-Cassa neemt handelspapier in disconto en geeft geld op beleening en prolongatie.

Beide instituten zijn uiterst geheim met hun openbaarmakingen zoodat er, buiten het dividend, bijna niets bekend is.

De zeer conservatieve, maar correcte opvatting die de Associatie-Cassa van haar taak heeft blijkt duidelijk uit een in 1864 verspreide circulaire.

. . . . „Moge de Directie der Associatie-Cassa steeds ge-

meend hebben in het welbegrepen belang harer instelling en in de geest harer oprichters te handelen, zoo dikwerf zij standvastig, afwees, ieder voorstel dat de strekking had om aan hare incasseeringen een rentevergoeding te verbinden, niettemin heeft zij zich tot plicht geacht nauwkeurig gade te slaan de teekenen des tijds, die zich gedurende de laatste jaren op het gebied van haren werkkring hebben geopenbaard.

Op den voorgrond stelt zij, dat wat daartegen ook is aangevoerd, naar hare vaste overtuiging het bezigen der saldos van rekening-courant, om daaruit tot eenige rente-vergoeding te kunnen komen, volgens den geest en de strekking van het Wetboek van Koophandel onmogelijk is te vereenigen met het zuivere kassiersbedrijf.

Uit dien hoofde heeft zij in zich zelven het middel niet kunnen vinden, aan de eischen van het oogenblik te voldoen, zonder de schendende hand op te heffen tegen hare statuten onder welke zij een uitbreiding en bloei heeft bereikt, welke tijdens hare oprichting nauwelijks was te verwachten."

De „*Ontvang en Betaalkas*", opgericht in 1813, wordt in 1874 in een N. V. omgezet met een kapitaal van ƒ 1.000.000.—

Komen wij nu, tot zeker niet het minst belangrijke instituut de N. V. de „*Kasvereeniging*", hare statuten worden goedgekeurd bij K. B. van 3 Maart 1865, terwijl de opening 1 Juni van hetzelfde jaar plaats heeft; dit instituut begint ermede uitvoerige verslagen te geven en elke maand een maandbalans openbaar te maken.

Onder hare oprichters zien wij o.a., den nestor onzer Economen, G. M. Boissevain, en N. G. Pierson, terwijl de Directie uit de leden der overgenomen kassiersfirma Di Gazar, Franken & Co. en B. Heldring bestaat.

Het kapitaal wordt op ƒ 1.000.000.— vastgesteld, haar werkkring omvat:

het ontvangen van geld in rekening-courant,
het betalen van assignatien of quitanties,
het verrichten van incassos,
het ontvangen van gelden à deposito met rente-vergoeding,
het disconteeren van wissels en ander handelspapier,

het geven van voorschot en op roerend onderpand.

Uitdrukkelijk uitgesloten zijn:

het geven van blanco credieten,

het negotieeren van leeningen,

alle voorschotten op connossementen of onroerende goederen,

alle handel of geldbelegging in goederen of effecten.

De overige kassiers schijnen niet erg ingenomen te zijn met den nieuwen collega, zoo werkt men haar in het begin nog al tegen en weigeren sommigen op de gewone wijze 's avonds met haar te verrekenen. De oprichting is te beschouwen als een der eerste pogingen om het Engelsche Joint Stock bankwezen in Nederland ingang te doen vinden.

De Kasvereeniging wil dus de tijdelijk ongebruikt liggende kassaldi tot zich trekken en daaruit de betalingen voor de rekeningcouranthouders doen; voor direct opvraagbare depositos vergoedt zij geen rente.

In haar eerste verslag zegt zij:

.... „Dat wij er niet in slagen zouden reeds in het eerste jaar een zeer aanmerkelijk bedrag aan saldo's en deposito's te ontvangen, sprak vanzelf en verwachten wij ook in geenen deele; de gewoonte van onze kooplieden, effectenmakelaars en particulieren, om zelve de bewaarders te zijn van hunne kassen, inplaats van die toe te vertrouwen aan instellingen als de onze, en al hunne betalingen uitsluitend met cheques te doen is nog te algemeen, dan dat zij op eens geheel zou veranderen." ....

Het gaat de Kasvereeniging, in het algemeen, voor den wind, 19 Mei 1869 wordt het kapitaal op ƒ 2.000.000.— gebracht en reeds 25 Febr. 1873 vindt weder een kapitaalverhooging tot ƒ 3.000.000 plaats. Terwijl er in 1872 veel afwisseling tusschen geldruimte en geldschaarschte is, treedt er met 1873 een tijdperk van groote lusteloosheid in den handel in, met een daarmee gepaard gaande toename der ongebruikt liggende gelden. Vanaf 1873 zien wij, bij de Kasvereeniging een voortdurende stijging van de deposito gelden.

			Crediteuren en Deposito's.
1873	Eind	Januari	ƒ 4.553.000.—
	„	April	- 4.620.000.—

		Crediteuren en Deposito's.
	Eind Juli	*f* 5.785.000.—
	„ October	- 6.169.000.—
1874	„ Januari	- 6.468.000.—
	„ April	- 5.683.000.—
	„ Juli	- 6.054.000.—

Terwijl de braakliggende gelden toenemen, is er voor het vergroote kapitaal bijna geen emplooi te vinden; de slechte toestand van den effectenhandel maakt dat er bijna geen vraag naar voorschotten is. 1874 is nog slechter, gemiddeld is slechts *f* 2.000.000.— van het kapitaal rentegevend belegd; ook in de verdere malaise jaren doet zich hetzelfde verschijnsel voor, dat duidelijk tot uiting komt in het dividend.

	In duizendtallen guldens.								
31 Dec.	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874
Depositos . . .	762	1643	1319	1160	1525	2171	1289	3771	4672
Crediteuren . . .	928	1563	1862	1278	1508	2438	2255	2006	2083
Totaal	1690	3206	3181	2438	3033	4609	3544	5777	6755
Dividend over:	4,96 %.	5,35.	6.	5,75.	6.	6.	7.	6,4.	5,75.

C. *Credietvereenigingen.*

Het instituut der Credietvereenigingen wordt in Nederland geintroduceerd door de „Credietvereeniging" te Amsterdam, die in 1853 opgericht wordt.

Als voorbeeld dient de in 1848 in Brussel gestichte „Union de Crédit" en de in 1851 als credietvereeniging opgerichte „Direktion der Disconto-Gesellschaft" te Berlijn. Deze laatste, een stichting van den vroegeren Minister van Financiën, David Hansemann, is naar het Brusselsche voorbeeld opgericht.

Het doel van de „*Credietvereeniging*" is niet alleen den kleinhandelaar en middelstander te helpen, maar vooral ook de grossiers, daar deze geen verhandelbaar papier hebben, aangezien de winkelier geen wissels accepteert. Voor de oprichting heeft men zich den steun verzekerd van de Nederlandsche Bank zoodat de Credietvereeniging de promessen harer leden, voorzien van haar giro, bij de Nederlandsche Bank kan onderbrengen. [1])

Zoo disconteert de Banque Nationale, te Brussel de promessen voorzien van het giro der Union de Crédit ongeveer ½ % à ¾ % lager dan die van particulieren.

Het doel is den solieden koopman, die geen verhandelbaar papier heeft, te helpen; het lage verliezen-percentage bewijst wel dat de Credietvereeniging zich aan dit voornemen gehouden heeft.

Eenmaal als lid aangenomen kan men niet meer crediet verlangen dan het totaal bedrag zijner deelname, terwijl het crediet tevens den termijn van 3 maanden niet mag overschrijden; in de practijk blijkt dat het nog al eens voorkomt dat vervallen promessen met nieuwe betaald worden. In 1869 en 1870 heeft men een opruiming onder de leden gehouden die steeds hun accepten vernieuwden.

Om lid te worden, moet men door den Raad van Admissie woden toegelaten.

Crediet wordt verleend tegen:

a. Borgtocht.
b. Incassowissels.
c. Effecten.
d. Hypotheek.
e. Eigen accept.

---

[1]) Zie: De statuten en het reglement der Credietvereeniging, toegelicht door Mr. J. Pinner, 1853.

Het minimum crediet dat verleend wordt bedraagt *f* 500.—, terwijl het maximum bedrag op *f* 30.000.— vastgesteld is, men betaalt 1½ % boven het promessedisconto der Nederlandsche Bank. De Credietvereeniging breidt zich snel uit, zij voorziet in een groote behoefte, het aantal leden dat bij de oprichting 114 bedraagt, is 10 jaar later tot 1136 gestegen.

Leden der Credietvereeniging:

1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876
2435	2471	2476	2360	2377	2427	2499	2430	2204	2116	2028

Na 1866 blijkt dus het ledental vrijwel constant te blijven, tot 1874 toe, dit komt niet door verminderde aanvraag, maar door de beperking in het aannemen van nieuwe leden; deze beperking, waartoe het bestuur besloten heeft, is een uitvloeisel van den gespannen financieelen toestand, weshalve men het wenschelijk vindt geen nieuwe risicos aan te gaan.

Ook het bedrag der deelneming ondergaat een groote stijging in het eerste jaar is het cijfer *f* 1.110 500.—, in 1866 is dit tot *f* 14.596.000.— gestegen om dan ook de eerste jaren vrijwel constant te blijven.

Geleden verliezen, in verhouding tot het totaal der deelneming, op elke *f* 100.— deelname.

1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874
f 0.45	0.42	0.43	0.47	0.48	0.42	0.38	0.31	0.37

Na een tiental jaren het monopolie gehad te hebben, verrijzen er meerdere credietvereenigingen, deze laten zich in twee categorien verdeelen, n.l. zij die in nauwe relatie met een bank staan en de credietvereenigingen die op de Nederlandsche Bank aangewezen zijn. Zoo krijgen wij achtereenvolgens de oprichting van:

De Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank 1864

Het Onderling Crediet, te Rotterdam, (Commandietkas) 1865

De Credietvereeniging der Twentsche Bank B. W. Blijdenstein & Co. 1871

Van de tweede categorie noemen wij:

Geldersche Credietvereeniging te Arnhem 1866
Crediet en Depositokas te Utrecht 1868
Dordrechtsche Onderlinge Credietvereeniging, Dordt . 1871
Limburgsche Credietvereeniging, Maastricht 1872
Zuid-Hollandsche Credietvereeniging, den Haag 1876

Het grondprincipe waarop al deze credietvereenigingen berusten is dat eener onderlinge assurantie, waarbij de leden elkaar de verliezen waarborgen, die uit het aan één hunner verleende crediet zouden kunnen voortvloeien.

Tot zekerheid strekt een storting die meestal 5—15 % van de deelname bedraagt, terwijl een commissie van advies zorgt dat er geen ongewenschte elementen toegelaten worden. Bij de eerste categorie heeft de Directie van de bank meestal ook medezeggenschap bij de toelating, zoo o.a. bij de Rotterdamsche Bank, waar buitendien de Raad van Commissarissen ook zijn goedkeuring moet geven, bij afwijkende adviezen wordt het slechtste advies opgevolgd. De Rotterdamsche Bank rekent over de omzet met hare commanditaire vennooten provisie waarvan de helft ten bate der bank, de andere helft tot vorming van een reservefonds dient,, waaruit mogelijke verliezen, voortvloeiend uit de operatiën met de leden der vereeniging, gedekt zullen worden.

Bij het *Onderling Crediet,* stort ieder deelnemer 10 % van zijn deelname benevens een evenredig deel van het reservefonds en ¼ % voor oprichtingskosten. Zij is met de Commandietkas overeengekomen dat deze het papier van het Onderling Crediet zal disconteeren. zoonoodig kan de Commandietkas dit papier, van haar handteekening voorzien, weer herdisconteeren. De rente, die de credietnemer betaalt, is 1½ % boven het disconto der N. B., terwijl hij ¼ % voor administratie-kosten betaalt en bij prolongatie ⅛ % provisie moet geven, alles bij elkaar is dus dit crediet niet zoo buitengewoon voordeelig. In de crisisperiode trekt het Onderling Crediet zich van de Commandietkas terug: zij streeft er naar de blancocredieten te verminderen, een streven dat vooral na 1871 ernstig wordt aangepakt, zooals de straks te geven statistiek duidelijk aantoont. In 1873 worden de statuten gewijzigd, waarbij de storting der leden tot 15 % verhoogd wordt.

Ook de *Geldersche Credietvereeniging* heeft zeer veel overeenkomst met de eerder genoemde instellingen. Zij begint haar werkkring 1 Januari 1867 te Arnhem, spoedig breidt zij zich in de provincie uit, achtereenvolgens sticht zij de volgende filialen:

1867. Deventer, Zutphen.
1868. Nijmegen.
1870. Tilburg.
1872. Groningen, Maastricht.
1874. Doetinchem.

In 1871 wordt er een onderscheiding ingevoerd tusschen aandeelhouders en crediettrekkende aandeelhouders; de Geldersche Credietvereeniging groeit krachtig. Tot de statutenwijziging van 1875 is er een verplichte storting van 15 %, nu komt er een wijziging, de crediettrekkende leden moeten 10 % storten met bijbetaling van een aandeel in het reservefonds, de overige aandeelen worden volgestort.

De Crediet en Depositokas, te Utrecht heeft een niet volgestort kapitaal van *f* 200.000.—, zij keert een bevredigend dividend uit de *Dordrechtsche Onderlinge Credietvereeniging*, heeft een kapitaal van *f* 1.000.000.—, *de Limburgsche Credietvereeniging*, een kapitaal van *f* 200.000.— waarop 10 % gestort en de *Zuid-Hollandsche Credietvereeniging* werkt met *f* 600.000.—, de credietvereeniging der Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co heeft in 1872 *f* 1.542.000.— kapitaal.

Hieronder een kort overzicht van het gestorte kapitaal der voornaamste credietvereenigingen, in het tijdperk 1868—1873.

	Gestort kapitaal in duizendtallen guldens.			
	Credietver.	Onderl. Cred.	Geld. Cred. Ver.	Comm. Ver. Rotterd. Bank.
1868	217	33.2	249	430
1869	309	36.5	339	406
1870	326	34.6	336	405
1871	341	50.7	362	430
1872	375	179	419	449
1873	412	452	585	483

De volgende staten geven eenige cijfers van het Onderling Crediet en de Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank.

	Onderling Crediet.			verliezen in % van het kapitaal
	Crediettrekkend kapitaal in duizendtallen gld.	Verhouding verleende credieten		
		blanco	gedekt	
1865	198	83.3%	16.7%	—
1866	274	58.8	41.2	$\frac{1}{7}$%
1867	370	60.3	39.7	—
1868	441	64.3	35.7	$\frac{2}{3}$%
1869	487	72.9	27.1	$\frac{2}{5}$
1870	521	69.5	30.5	$\frac{1}{6}$
1871	909	53.7	46.3	—
1872	2386	28.3	71.8	—
1873	4000	13.5	86.5	$\frac{1}{13}$

	Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank			
	Comm. Venn.	Comm. kapitaal	Verleend crediet	Verliezen in % van het Comm. kap.
		in duizendtallen guldens		
1864	164	5640		0.2 %
1865.	211	7149	3399	0.33
1866	248	8268	4452	0.4
1867	268	9321	4093	—
1868	236	8608	4091	0.07
1869	222	8110	4211	0.76
1870	219	8094	4514	1.5
1871	229	8600	4662	0.8
1872	242	8968	4580	0.48
1873	252	9656	5224	0.42
1874	246	9644	4569	0.69
1875	243	9500	4604	0.58

D. *Hypotheekbanken.*

Het instituut der hypotheekbanken begint zich in Nederland eerst na 1860 te ontwikkelen, toch zijn er voor deze tijd wel pogingen gedaan om tot oprichting van een dergelijke bank te geraken, gaan wij in het kort de geschiedenis na.

Januari 1840 biedt de ontvanger der registratien, Ph. J. Bachiene den Koning een ontwerp voor een „Rijksbank van Beleening van onroerende goederen" aan; het principe is dat degeen die hypothecair voorschot verlangt, een rente zal betalen van $4\frac{3}{4}$ %, terwijl hij 4 % pandbrieven in betaling krijgt.

De Koning laat verschillende adviezen inwinnen, die voor het meerendeel ongunstig luiden, bepaald zeer ongunstig luidt het advies van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, te Rotterdam; deze kamer houdt er nog zeer conservatieve opvattingen op na, zoo zegt zij:

> .... „De bevordering van Landbouw en Nijverheid bestaat niet in het gemakkelijk maken voor een ieder om land te koopen of zaken te doen".... [1])

op de door haar zelf gestelde vraag of een hypotheekbank gevaarlijk is, meent zij volmondig „ja" te moeten zeggen, zij stelt prijs op het bezit van onbelast goed, ook is, volgens de kamer, de zaak niet uitvoerbaar.

> ....„Al wilde men onderstellen, dat in de algemeene opinie de schuldbekentenissen als soliede beschouwd wierden, hetgeen later zal blijken niet denkbaar te zijn, (!)....,

dan nog meent de kamer afwijzend te moeten adviseeren.

Het slotadvies, uitgebracht door den Minister van Binnenlandsche zaken de Kock, luidt lang zoo ongunstig niet, zoo zegt hij:

> ...... „Velen der, door de geraadpleegde Collegien geopperde bezwaren schijnen of van grond ontbloot te zijn, of behooren ook op het thans vigerend hypothecair stelsel toegepast te worden"......

Bachiene laat de kwestie hierbij niet rusten en stelt herhaaldelijk pogingen in het werk, om door het particulier initiatief tot zijn doel te geraken, pogingen die alle schipbreuk lijden, daar men er te weinig winst voor den ondernemer inziet.

---

[1]) Afgedrukt in: Over eene Nederlandsche Hypotheekbank, door Ph. J. Bachiene, Den Haag, 1855, blz. 35.

Zoo duurt het tot 1861 voor de hypotheekbank, zooals Bachiene die wenscht, hier opgericht wordt; zijn gedachten vinden meer en meer ingang, zoo bespreekt de bekende schrijver op financieel gebied J. J. Weeveringh de pandbrieven kwestie, hij wijst op de voorkeur der Nederlandsche beleggers voor staatspapieren, een voorkeur die volgens hem niet gewettigd is, daar pandbrieven beter en zekerder zijn [1]).

Ook in het buitenland is het instituut der hypotheekbanken nog niet zoozeer verbreid, zoo zijn in Duitschland in 1863 nog pas 3 hypotheekbanken, de z.g. „Landschaften" buiten beschouwing gelaten, deze laatsten dateeren voor het meerendeel uit de 18e eeuw [2]).

Achtereenvolgens worden hier opgericht, de *„Nationale Hypotheekbank"*, de *„Rotterdamsche Hypotheekbank voor Nederland"*, beide instituten die nu nog bestaan, en de *„Binnenlandsche Hypotheekbank"*, een niet belangrijke instelling, waarvan zeer weinig bekend is.

Buiten dit kader valt de oprichting van de *„Nederlandsche Hypotheekbank"* in 1861, waaraan wij een afzonderlijke beschouwing zullen wijden, in verband met haar zeer eigenaardige werkkring.

De Nationale Hypotheekbank.

Deze hypotheekbank is opgericht bij acte van 6 Mei 1861, President-Commissaris is de bekende Ph. J. Bachiene, terwijl de hoofdstoot tot de oprichting gegeven is door Dr. S. Sarphati.

De geldnemers worden met pandbrieven betaald, de hieraan verbonden bezwaren zijn duidelijk merkbaar in 1865, de hooge rentestandaard is oorzaak dat de koers der pandbrieven inzakt, de geldnemer zal dus de ontvangen pandbrieven alleen met verlies kunnen verkoopen, terwijl anderzijds de aflossing vlugger zal plaats hebben ,daar de pandbrieven tegen pari-koers in betaling aangenomen worden.

De 4 % pandbrieven der Nationale Hypotheekbank zijn tot 93 à 94 % gedaald, met een zeer beperkte omzet; de bank voelt de noodzakelijkheid den koers haier pandbrieven te steunen en

[1]) Amsterdamsche Courant, 1861 — 18/30 September.
[2]) Werner Sombart, Die Deutsche Volkswirtschaft in neunzehnten Jahrhundert. 1913. 3e druk blz. 191.

in de latere jaren zien wij deze pandbrieven tot een prima beleggingsfonds avanceeren. In het verslag over 1868 wordt dan ook geconstateerd, dat de kring van pandbrief-koopers aanmerkelijk toegenomen is, hoewel nog steeds beperkt, daar het grootste deel van het beurspubliek v.n. naar hoog rendement kijkt.

De stabiliteit in de noteering in de jaren na 1867 komt duidelijk tot uiting in het volgend staatje.

Noteering.	4 % N. W. S.		4 % pandbr. N. H. B.	
	laagste.	hoogste.	laagste.	hoogste.
1865	93 7/8	98 3/8	92	95 3/4
1866	81 3/4	95 5/8	87	93 5/8
1867	80 3/4	87 3/4	87	95
1868	82 9/16	90 3/4	92 1/2	94 1/2
1869	83 7/8	88 1/2	94	97
1870	74	87 1/2	92 1/2	97
1871	81 3/4	88 1/2	95	98
1872	85 3/8	89 1/8	97	98 1/4
1873	86	92 3/4	97	98 1/2
1874	90 3/4	96 1/2	97	100
1875	95 3/4	100 3/8	97 1/2	99

De Rotterdamsche Hypotheekbank voor Nederland.

Zij begint haar werkzaamheden 1 October 1864, nadat hare statuten bij K. B. van 6 Aug. 1864 No. 46 goedgekeurd zijn.

Het kapitaal is *f* 5.000.000.— waarvan *f* 1.000.000.— geplaatst met 10 % storting, voorzoover het gestorte kapitaal niet voldoende is, wordt door de Firma R. Mees & Zoonen, in het bedrijfskapitaal voorzien.

De ontwikkeling van deze hypotheekbank is een normale, slechts in 1874 heeft zij een eenigszins belangrijk verlies te boeken op een executoriaal verkocht pand, n.l. ongeveer *f* 25.000.—.

De hooge rentestand in 1866 maakt dat er weinig vraag naar pandbrieven is, men zet zijn geld nu liever op korten termijn uit, in 1868 wordt de uitgifte van pandbrieven tijdelijk stopgezet daar de vraag naar hypothecaire voorschotten geen gelijke tred

houdt met die naar pandbrieven. In 1870 wordt met de uitgifte der 5 % pandbrieven begonnen, tot nu toe heeft men alleen 4½ % pandbrieven geemitteerd.

De malaise na de crisis van 1873 doet zich gevoelig merken de groote verliezen op buitenlandsche effecten geleden doet de kapitalisten omzien naar een veilige belegging, zoo ontstaat er een groot aanbod voor de belegging, we zien het aantal afgesloten leeningen dan ook sterk dalen.

Nieuw gesloten leeningen.

1872 . . . 281 1873 . . . 291 1874 . . . 175

Ook in het dividend is deze periode merkbaar:

	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876
Rotterd. Hyp. bank	6 %	8.6	11.8	13.9	15	21	15	9.5	13	14
Nat. Hyp. bank	7 %	8	10	12	12	14	17	17	21	21

Eind 1872 wordt het geplaatste kapitaal op ƒ 2.000.000.— gebracht.

De Nederlandsche Hypotheekbank.

Terwijl de twee behandelde hypotheekbanken alle ten doel hebben, gelden te verstrekken op, in Nederland gelegen onroerende goederen, heeft de Nederlandsche Hypotheekbank in artikel 1 harer statuten een bepaling, die haar toestaat, gelden op, in het buitenland gelegen, onroerende goederen voor te schieten, mits tot een maximum van 50 % der getaxeerde waarde; op goederen in Nederland gelegen is het maximum bedrag van het te verleenen hypothecair voorschot op 60 % bepaald.

De werkkring der Nederlandsche Hypotheekbank is niet te begrijpen, zonder in een nadere beschouwing te treden van het raderwerk waarvan zij deel uit maakt.

De leidende Persoon is A. Langrand-Dumonceau, bijgestaan door E. Mercier, Nothomb, de Graaf Duval de Beaulieu, e. a., alle personen die wij reeds bij de oprichting van de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid ontmoet hebben.

Zij die zich voor den persoon van Langrand-Dumonceau interesseeren, raden wij de lezing aan van de anonyme brochure:

.... De groote Bankgoochelaar Langrand Dumonceau en De Amerikaansche Spoorweg-Aktien aan de Amsterdamsche Beurs of de Zonde van onzen tijd door een makelaar in Effecten. Amsterdam 1870.

Deze Langrand, zooals hij eigenlijk heet — Dumonceau is de naam van zijn vrouw — begint verschillende verzekering-maatschappijen op te richten, Februari 1853 de S. A. La Royale Belge —, 1 December 1858 de Oostenrijksche maatschappij — L'Ancre — en in hetzelfde jaar in Amsterdam — de Nederland —. Deze maatschappijen bekroont hij in 1859 met de oprichting der — Association générale d'assurances —, te Brussel, die v.n. moet dienen voor den koop en verkoop van aandeelen in voorgenoemde maatschappijen, en tevens is deze het uitgangspunt voor de stichting der — Vindobona —, die in 1859 te Weenen wordt opgericht. Wat zijn nu de plannen van Langrand-Dumonceau; hij constateert dat in sommige landen van Europa geldovervloed is, voornamelijk denkt hij aan België en Nederland, en dat in andere deelen groote terreinen niet geexploiteerd kunnen worden bij gebrek aan kapitaal, hier doelt hij in het bijzonder op Oostenrijk-Hongarije. Nu wil hij het hypotheekcrediet internationaliseeren, door het geld van rijke landen naar landen met geldbehoefte over te brengen.

Aan dit systeem verbindt hij, wanneer wij de geschiedenis bij haar ware naam noemen, een speculatie-onderneming in onroerende goederen; hij koopt in Oostenrijk en vooral in Hongarije groote landgoederen van de groot-grondbezitters, die door de revolutie van 1848, waarbij de verplichte heerendiensten worden opgeheven, hun gronden niet meer kunnen exploiteeren.

Deze terreinen verkoopt hij nu weer in het klein aan de boeren, die wel werkkracht, maar geen geld bezitten.

Het koopen geschiedt door de „Banque de Crédit Foncier et Industriel" — die de kleine stukken land verkoopt aan de boeren tegen betaling in annuiteiten; de oprichting van deze bank heeft in 1863 plaats, met een kapitaal van frs. 50.000.000,— waarop 30 % gestort wordt.

Langrand-Dumonceau zet zijn systeem als volgt uiteen:

„X. vend sa propriété qui lui est payée comptant. Des paysans en nombre quelconque, la rachètent par parcelles et s'engagent *solidairement* à la payer par 20, 25 et 30 annuites. Outre la garantie presentée par la valeur de leur nouvelle acquisition, les paysans ainsi associés donnent à titre de gage supplémentaire une hypothèque d'une valeur au moins égale au bien qui a fait l'objet de la transaction, de telle façon que le prix, qu'ils s'obligent a rembourser, se trouve couvert par une hypothèque d'une valeur double de celle du bien".

Zooals reeds even aangegeven is wordt 30 November 1859 de „Vindobona" gesticht, met een kapitaal van frs. 25.000.000.— waarop 15 % gestort, deze maatschappij is een soort hypotheekassurantiemaatschappij, zij verzekert de betaling der annuiteiten; er is nu dus voor de straks te noemen pandbrieven drieërlei zekerheid, n.l.:

1e. De hypotheek op het heele goed.

2e. De assurantie der „Vindobona".

3e. De hypotheek die de kooper op zijn overige goederen moet verstrekken.

Wij zijn iets vooruit gegaan op den loop der gebeurtenissen, 16 November 1860 wordt te Brussel de — „Banque hypothécaire Belge" — opgericht met een kapitaal van frs. 12.000.000.—, waarop 15 % gestort en 22 Januari 1861, dus bijna gelijktijdig wordt de N. V. „Nederlandsche Hypotheekbank" opgericht met een kapitaal van *f* 3.000.000.— dat spoedig tot *f* 20.000.000.— uitgebreid wordt, waarop 10% gestort. De Belgische maatschappij is een Commanditaire vennootschap, daar de Belgische regeering geen concessie wil verleenen voor een S. A.; en tenslotte sticht Langrand een 3e, dergelijke, hypotheekbank in Saksen.

Nu moet het raderwerk verder ineen gezet worden, we hebben nu de „Banque de Crédit Foncier et Industriel" die de zaken in Hongarije financiert, maar die geen inkomsten heeft, buiten de annuiteiten en de 3, onafhankelijk van elkaar staande, hypotheekbanken; deze band wordt nu verder gevlochten.

11 Februari 1864 wordt te Londen het „Crédit Foncier International" opgericht met een kapitaal van frs. 200.000.000.—, — „l'auxiliaire indispensable que nous venons donner à la Banque de Crédit Foncier et Industriel", zooals 't in een prospectus luidt.

De taak van het Crédit Foncier International is, over heel Europa pandbrieven uittegeven, in ruil tegen de annuiteiten van de „Industriel".

„Mon système devant fonctionner à la fois dans deux pays différents, exigeait deux organes au lieu d'une banque unique et centrale, c'est ce qui explique l'origine de la Banque de Crédit Foncier et Industriel, et de la société de Crédit-Foncier International [1])."

De „International" begint haar werkzaamheden op 31 Maart 1864, zij geeft 5 % pandbrieven uit, die door de reeds eerder genoemde driedubbele zekerheid gedekt zijn.

In deze tijd begint er hier en daar reeds een waarschuwende stem te klinken, zoo schrijft de „Précurseur" van 30 Januari 1865:

.... „De deux choses l'une; ou les opérations du Crédit foncier sont bonnes, et alors elles peuvent se dispenser de la garantie accessoire d'une société d'assurances, attendu qu'elles sont déjà couvertes, ou bien elles sont mauvaises, et dans ce cas la garantie de la Vindobona est illusoire, parce que son capital est trop faible."....

Langrand-Dumonceau is natuurlijk niet zoo critisch, wanneer het zijn eigen werk betreft, laten we hem zelf aan het woord:

.... „Het is nagenoeg overbodig hierbij te voegen, dat de pandbrief met deze voordeelen aangeboden, onfeilbaar bestemd is om die massa van kleine kapitalen aan de markt te brengen, welke bij de familien bewaard bleven, die men tot dusver gevreesd had aan de circulatie over te leveren. Die vrees zal wijken en men zal zich wenden tot den pandbrief met de onweerstaanbare drift, welke door het lokaas wordt verwekt van een groot voordeel, vrij van alle nadeelige kansen." [2])............

De Banque hypothécaire Belge smelt samen met de „International", de Nederlandsche Hypotheekbank doet geen nieuwe zaken meer.

Resumeeren wij, dan zien we dus dat de Banque de Crédit Foncier et Industriel, de annuïteiten geeft aan de Société de Crédit

[1]) E. de Molinari: Galerie des Financiers belges.
1. Les institutions de M. Langrand-Dumonceau, blz. 107.

[2]) Zie: Practische schets der operatien van de Maatschappij van Internationaal grondcrediet en van de Bank van Grond en nijverheidscrediet, door André Langrand-Dumonceau, —1864, blz. 17.

Foncier International, die hiertegen 5 % pandbrieven uitgeeft. Deze pandbrieven worden weer verkocht aan de hypotheekbanken die ze aan het publiek moeten slijten.

Doch wij zijn nog niet aan het eind der Dumonceausche scheppingen, er is nog een 4e phase, n.l. de Generale Bank ter bevordering van Landbouw en Openbare-werken, deze heeft hare administratieve zetel te Brussel, haar kapitaal is frs. 300.000.000.—

Het doel van deze bank is kapitaal bijeen te brengen, om daarmede de oprichting of uitbreiding van bijzondere credietvereenigingen, landbouwinstellingen, ondernemingen van openbaar nut ter hand te nemen. Deze bank die bestemd is om in alle landen van Europa op te treden, richt z.g. „Plaatselijke Banken van Grondcrediet" op. In 1866 zijn er Hollandsche agentschappen gevestigd te: Assen, Zwolle, Tiel, Haarlem, Den Haag, Middelburg, Roozendaal, Den Bosch, Eindhoven en Maastricht.

In deze succursales zijn de eerste notabelen van het land vertegenwoordigd, het generaal agentschap is in handen van de „De Nederlandsche Maatschappij voor Grondcrediet" (Société Néerlandaise de Crédit foncier), te Amsterdam.

Februari 1869 wordt tot de liquidatie van de Dumonceausche stichtingen besloten; dit als korte inleiding van de Nederlandsche stichtingen. Het geheel maakt een eenigszins verwarde indruk, die nog versterkt wordt bij het lezen van de geschriften uit deze dagen; een verwardheid die misschien niet geheel onwillekeurig was, daar Dumonceau het ware doel van de wirwar van ondernemingen verbloemen wil, n.l. zooals wij reeds in het begin zeiden, *grondspeculatie*.

Komen wij nu tot een nader beschouwing van de Nederlandsche instellingen. De *Nederlandsche Hypotheekbank* wordt 22 Januari te Amsterdam opgericht, met een kapitaal van ƒ 3.000.000, het volgend jaar wordt dit tot ƒ 20.000.000.— verhoogd, waarop 10 % gestort. In het bestuur vinden wij, behalve de bekende vertegenwoordigers der Dumonceausche groep, o. a. Alexander Mendel, die in 1864 uit het bestuur verdwijnt. Na 1865 sluit zij geen hypotheken van beteekenis meer af, zoo wordt in 1867 slechts ƒ 7600 op hypotheek geplaatst; volgens het verslag belegt zij in deze tijd een deel van het kapitaal in buitenlandsche fondsen van het 5 % type, ongetwijfeld zijn hier de 5 % pand-

brieven van de „International" bedoeld. Haar taak als plaatsingsinstituut van deze pandbrieven wordt in 1865 ingenomen door de *Nederlandsche Maatschappij voor Grondcrediet,* goedgekeurd bij K. B. van 16 Sept. 1865. Deze maatschappij vat haar taak ruim op, zoo wendt zij zich in 1866 met een concessie-aanvraag tot de regeering, om de Zuiderzee te dempen, tevens is zij bezig met grondaankoop voor het bouwen van nieuwe stadskwartieren.

Juni 1871 is het stervensuur van de Nederlandsche Maatschappij voor Grondcrediet geslagen, haar buitenlandsche relaties, de overige Dumonceausche scheppingen hebben reeds in 1869 het bijltje erbij neergelegd; de Nederlandsche Maatschappij heeft het langer kunnen volhouden, daar haar zaken door de malaise na de crisis van 1866 bijna geen uitbreiding ondergaan.

27 Mei 1871 vraagt zij surséance van betaling aan. Merkwaardig is de ingewikkelde verknooping met de vele, overige instellingen van Dumonceau. Hoeveel vertrouwen men hier heeft, blijkt duidelijk uit het Bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad, dit orgaan voelt weinig voor een surséance van betaling.

.... „Dan is een faillissement ongetwijfeld te verkiezen, opdat de puinhoopen van de Langrand-Dumonceausche instellingen overal gelijktijdig kunnen worden opgeruimd".

Op de balans, ingediend bij de aanvrage om surséance van betaling, zien wij bij een balanstotaal van ongeveer *f* 6.295.000.—, slechts ongeveer *f* 14.000.— voor diverse Hypotheken in Nederland voorkomen, terwijl ongeveer *f* 5.690.000.— bestaat uit vorderingen op de verschillende buitenlandsche instituten van Langrand-Dumonceau; onder de passiva komt het kapitaal voor dat oorspronkelijk *f* 5.000.000.— groot is en *f* 738.900.— in omloop zijnde pandbrieven, uit dit laatste cijfer blijkt dat de Nederlandsche Mij. voor Grondcrediet hier niet zoo verbazend veel schade heeft kunnen aanrichten.

E. *Nederlandsche banken met een buitenlandsche werkkring.*

Allereerst willen wij hier de Indische Banken memoreeren, toevallig is de geschiedenis van deze instellingen niet zoo stiefmoederlijk behandeld, als die der Nederlandsche instellingen uit dit tijdperk. [1])

De eerste bank die zich speciaal met de Indische zaken zal bemoeien is de „*Nederlandsch Indische Handelsbank*"; haar statuten zijn goedgekeurd bij K. B. van 13 Juni 1863. Haar oprichting valt in een tijdperk dat Indië het beloofde land schijnt te zijn voor de banken, in dezelfde maand dat de Nederlandsch Indische Handelsbank geboren wordt, vindt de oprichting plaats van de Rotterdamsche Bank en een maand later wordt de Internationale Crediet en Handelsvereeniging gesticht.

De N. I. H. is een dochter van de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid, die zelf pas enkele maanden geleden het eerste levenslicht aanschouwd heeft. In het oprichtingsprospectus zegt zij het initiatief te nemen — „met het oog op de dringende behoefte aan meerdere credietinstellingen voor onze volksplantingen" —, van het kapitaal ad ƒ 12.000.000.— wordt voorloopig ƒ 6.000.000.— uitgegeven, van dit laatste bedrag wordt ƒ 1.500.000.— voor publieke inschrijving gereserveerd, welk bedrag 200 maal overteekend wordt.

De statutaire bepalingen zijn zoo ruim dat de N. I. H. zoowel Crédit Mobilier, als Hypotheekbank als Handelmaatschappij is. [2])

In het voorjaar van 1864 vindt de opening van het hoofdagentschap Batavia plaats en een jaar later wordt het agentschap Soerabaya gesticht. In Indië is men niet erg gesteld op een kleindochter van het Crédit Mobilier.

De aandeelen der N. I. H. zijn voor een groot deel in handen der Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid, als deze laatste in moeilijkheden geraakt kan zij in 1866 niet aan de verplichte bijstorting voldoen, de volgende transactie wordt nu afgesloten, de N. I. H. neemt 3200 eigen, volgestorte aandeelen

[1]) Zie o.a. Nederlandsch Indië in de twintigste eeuw.
Het bankwezen door L. de Bree, Batavia 1918.
N. P. v. d. Berg, Munt, Crediet en Bankwezen in Nederlandsch-Indië. 1907.

[2]) Zie: Mr. P. Verloren, Overzigt.

in betaling, tegen den koers van 80 %, waardoor de vordering vereffend wordt. Het verslag der N. I. H. over 1866 zegt:

.... „De Directie is voornemens deze overname als geheel voorbijgaande te blijven beschouwen, en hoopt binnen zoo kort mogelijken tijd door realisatic dier aandeelen deze tijdelijke amortisatie van kapitaal te doen ophouden.” ....

Ondanks dit voornemen duurt het tot 1873 alvorens deze aandeelen weer geplaatst zijn, het behoeft dus geen betoog dat de N. I. H. evengoed als de andere instellingen die v. n. Indische zaken drijven de gevolgen van de Indische malaise na 1866 ondergaat. Het volgend jaar maakt zij zich dan ook zooveel mogelijk los van illiquide zaken en tracht zij zich meer op affaires van tijdelijke, beperkte duur toe te leggen. Ook de N. I. H. is niet kunnen ontkomen aan de verlokking. die de hooge rente, voor beleggingen op lange termijn, biedt. In 1868 toch, zegt de Directie, dat zij gemiddeld 5 % rente voor depositos vergoedt .... „hetgeen weliswaar een weinig loonende rente kan genoemd worden in vergelijking met de gemiddelde discontorente gedurende 1869 maar op zich zelf geen bezwaar is, daar de bank in den regel een minimum rente van 7½ % geniet van het bedrijfskapitaal, datzij aan verschillende ondernemingen voorschiet” ....

Na het verdwijnen van de Rotterdamsche Bank uit Indië gaat het de N. I. H. weder wat voorspoediger; in 1876 kan zij de tweede serie aandeelen uitgeven, terwijl 24 Juni 1874 een 5 % obligatieleening van ƒ 3.000.000.— geëmiteerd wordt.

Wij meenen de overige instellingen, in dit verband stilzwijgend voorbij te kunnen gaan, de Nederlandsch Indische Escomptomaatschappij is een zuiver Indische instelling, de Internationale Crediet en Handelsvereeniging levert geen stof tot bijzondere beschouwingen, terwijl de Nederlandsche Handelmaatschappij als geld en bankinstituut pas van belang wordt, na het optreden van B. Heldring, den vroegeren directeur der Kasvereeniging, als Directeur der Nederlandsche Handelmaatschappij in 1880; verder zij verwezen naar de Rotterdamsche Bank.

Nadat in 1863 een tijdperk ingetreden is, waarin men tot stichting van een aantal lichamen met een Indische werkkring overgaat, een tijdperk dat zijn afsluiting vindt in de crisis van 1866 komt er in 1872 belangstelling voor het stichten van banken in de groote financieele centra van Europa, een belangstelling die

zich ten deele uit in het aangaan van een reeks commanditaire vennootschappen, zooals de Amsterdamsche Bank bij voorkeur

	Gestort kapitaal in duizendtallen guldens.	Dividend.
1864	1500	6.21 %
1865	3000	5.39
1866	3925	6.24
1867	5200 [1])	5.13
1868	„	5.8
1869	„	4.2
1870	„	3.7
1871	„	4
1872	„	8.5
1873	6000	7
1874	„	10
1875	„	12
1876	12000	9
1877	„	6.84

doet, en ten deele leidt tot het stichten van zelfstandige lichamen; ook deze periode vindt spoedig haar afsluiting in de crisis van 1873 en de daarop volgende malaisejaren, zoodat de straks te vermelden, Nederlandsch Amerikaansche Bank, het niet verder brengt dan een poging tot oprichting

Banque Franco-Hollandaise.

Januari 1872 wordt te Parijs, door verschillende Nederlandsche bankiers als Becker & Fuld, Insinger & Co., Lippmann Rosenthal & Co., Werheim Gompertz e.a. ,met medewerking van de Amsterdamsche en de Rotterdamsche Bank en het Comptoir d'Escompte te Parijs, de *Banque Franco-Hollandaise* opgericht.

De inschrijving op 60.000 aandeelen à frs. 500.— wordt opengesteld, te Amsterdam, Rotterdam en in eenige Duitsche beurs

[1]) Het gestorte kapitaal is *f* 6.000.000, maar 3200 aandeelen zijn in eigen bezit der N.I.H.

plaatsen tegen den koers van 115½ % met bijbetaling van 6 % rente vanaf 15 Februari. Het kapitaal is vastgesteld op frs. 50.000.000.—, dat tot frs. 150.000.000.— verhoogd kan worden, storting 50 %.

De uitgifte boven pari, van een instelling die nog geen bedrijfsresultaten opgeleverd heeft, een echt „agiotage" verschijnsel wekt hier in de pers nogal bevreemding op. [1])

In den Raad van Bestuur hebben o.a. zitting:

A. C. Wertheim, F. A. Muller (Directeur der Rotterdamsche Bank en Comm. der Amsterdamsche Bank), M. H. Insinger, E. Fuld, H. Marcuse (Commissaris Deutsche Bank) e. a.

3 Februari 1872 begint de bank haar werkzaamheden, hoewel de geregelde loop van zaken feitelijk eerst 1 April begint, over dit jaar wordt een dividend uitgekeerd van 7½ % p.a.; het volgend jaar is minder bevredigend o.a. door de Fransche leening die bijna al het beschikbare kapiraal geabsorbeerd heeft, de ter verdeeling beschikbare frs. 676.000.— worden gereserveerd. 24 Februari 1874 wordt er een buitengewone vergadering belegd te Parijs, op voorstel van de voornaamste aandeelhouders die tot liquidatie willen overgaan.

De „Messager de Paris" geeft een uitvoerig verslag van deze vergadering, zij zegt ongeveer als volgt:

> .... Voor ongeveer twee jaar werd ook in Frankrijk aan een groot aantal banken het leven geschonken. Het doel dat hieraan ten grondslag lag was tweeërlei, vooreerst meende men dat de finantieele maatregelen die Frankrijk had te nemen voor de betaling der oorlogsvergoeding veel winst zouden geven en ten tweede meenden de oprichters dat zij de aandeelen met een agio van de hand zouden kunnen doen.
>
> Achteraf blijkt dat indertijd het syndicaat met een menigte aandeelen is blijven zitten, deze daalden dan ook spoedig onder pari, de bank werd echter zoodanig beheerd dat het kapitaal intact bleef. ....

Het bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad voegt hieraan toe; dat de ondervinding bewijst dat dergelijke instellingen, die in een opwelling uit den grond zijn verrezen, geen nut hebben; zij kunnen op den duur geen voldoende winst opleveren om het daarbij betrokken kapitaal rendabel te maken.

[1]) Zie Bijblad Amsterdamsch Effectenblad van Februari 1872.

Deze vergadering loopt niet zonder verrassingen af. Er vallen drie groepen te onderscheiden, n.l.:

a. Liquidatierichting. Hiertoe behooren v.n. de oprichters, die met weinig of geen verlies op deze wijze probeeren hun geld terug te krijgen.

b. De groep die de bank wil laten voortbestaan. De aanhangers van deze richting meenen dat de liquidatie teveel verlies zal veroorzaken, hiertoe behoort o.a. de Directie.

c. De groep Philippart. Philippart, een bekende spoorweg „entrepreneur", die eenige finantieele instellingen in zijn macht wil hebben, voor de financiering van zijn ondernemingen; deze groep bezit reeds de „Banque Franco-Autrichienne-Hongroise."

Op den dag voor de vergadering koopt Philippart voor een groot bedrag aandeelen, tegen een hooge koers, op de Amsterdamsche beurs; deze aandeelen zijn reeds voor stemrecht gedeponeerd en de procuratie bevindt zich in handen van een aanhanger van de eerste groep, den Parijschen Königswarter. Op de vergadering ontstaat een hevig tumult daar K. zijn stemrecht niet wil afstaan, waarop Philippart het noodige geld te voorschijn haalt en de gekochte aandeelen betaalt.

Zoo wordt de liquidatie groep geslagen en o.a. Fuld en Marcuse treden af.

Als gevolg vindt 14 April 1874 een nieuwe vergadering plaats onder presidium van den Directeur der Rotterdamsche Bank, den Heer F. A. Muller; deze deelt mede dat hij, zoowel als de overige Nederlandsche Commissarissen hun mandaat neerleggen.

3 November wordt de Banque Franco-Hollandaise samengesmolten met de Banque Franco-Autrichienne-Hongroise. De gezamenlijke 180.000 aandeelen zullen tot 100.000 teruggebracht worden, door wederzijdsche inkoop en vernietiging; het gevolg is weer een echt „agiotage" verschijnsel, de baissiers hebben teveel aandeelen Franco-Hollandaise verkocht met het gevolg dat Philippart de vrije hand heeft om de koersen op te drijven. Met de samensmelting dezer twee banken verdwijnen de Nederlandsche belangen.

Nederlandsch Amerikaansche Bank.

In 1874 worden er pogingen aangewend om tot de oprichting van een Nederlandsch Amerikaansche Bank te komen, het kapitaal zal *f* 10.000.000.— bedragen. Het doel is het drijven van bank en commissiezaken ter ontwikkeling van de finantieele en handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Amerika [1]), nader omschreven in art. 4 der ontwerp-statuten, merkwaardig, is dat hierin ook het beleggen van gelden, voor derden, in onroerende goederen in Amerika genoemd wordt.

Als toelichting wordt gezegd dat de laatste 15 jaren een belangrijke wisselhandel, via Londen, met Amerika plaats heeft, veroorzaakt door de groote beleggingen die Nederland in Amerika doet; de directe wisselhandel is van weinig beteekenis, daar er in New-York geen belangrijke Hollandsche bankiershuizen zijn.

Men wil profijt trekken dat in New-York bankwissels ¼ à ¾ % hooger genoteerd zijn dan papier door handelshuizen afgegeven.

Eind 1874 wordt het plan opgegeven, er schijnt slechts voor 2.000.000.— geteekend te zijn. Daargelaten de weinig gunstige ervaringen die met de „Gründungen" opgedaan zijn, zal de slechte ondervinding met de Amerikaansche papieren wel medegewerkt hebben, dat het niet verder dan tot een poging is gekomen. Heel duidelijk blijkt deze gedachte in een artikel uit het Bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad [2]):

> .... „Wij overpeinzen verder v.n. of het thans wel een gelukkig tijdstip is ter oprichting eener maatschappij als de bedoelde, of de tot dusver door Nederland van Amerika opgedane ervaring wel geschikt is om eenig vertrouwen in het welslagen der onderneming in te boezemen; of de combinatie der woorden „Amerika" en „Bank" in den tegenwoordigen tijd niet een afschrikkend geheel vormen, een soort van medusahoofd, dat iedereen versteent die het aanschouwt." ....

---

[1]) Een woord naar aanleiding van het prospectus der Nederlandsch-Amerikaansche Bank, anonym, Dec. 1874. (Verzameling Hartkamp, aanwezig in het Oud-Archief der Gemeente Amsterdam).

[2]) Jaargang 1874 blz. 80.

HOOFDSTUK III.

DE NEDERLANDSCHE CONJUNCTUUR GEDURENDE HET TIJDPERK 1866—1876.

A. 1866—1869.

De crisis van 1866 is in Nederland veel minder sterk merkbaar dan in Engeland; voor een groot deel is dit te danken aan de achterlijkheid, de mindere ontwikkeling, die bij ons het bankwezen heeft en hoewel natuurlijk de daling der fondsen, den Nederlandschen kapitalist veel schade berokkent, is het directe nadeel der Engelsche credietcrisis hier niet zoo buitengewoon groot.

Toch lijdt Nederland wel onder deze crisis. Het jaar zelf is zeer ongunstig, naast de groote cholera-epidemie die hier heerscht, lijdt de veestapel door het mond en klauwzeer een geducht verlies; ongeveer 86.000 runderen of 6½ % der veestapel gaan hieraan ten gronde.

De crisis is in Engeland voor een groot deel te wijten aan de „roekeloosheid van de zijde der banken", zooals Pierson het noemt. [1]) De banken vergeten dat zij geld op korte termijn gekregen, niet op lange termijn mogen uitzetten; ten deele heeft het publiek zelf de schuld, daar het voornamelijk naar een hoog rendement kijkt en

„....a high interest means a bad security"......

In Engeland is het voornamelijk een bankcrisis, in 1866 failleeren er niet minder dan 57 N.V., waarvan niet minder dan 25 banken en „financial companies" terwijl hier in Nederland bijna geen faillissementen voorkomen. Achtereenvolgens failleeren er verschillende banken, als de Joint stock Discount Cy, Barned's Banking Company, totdat op 11 Mei, de beruchte Black Friday, het bankhuis Overend, Gurney & Cy zijn betalingen staakt; niemand wil geld beschikbaar stellen en Gladstone machtigt de

[1]) De Economist 1867, blz. 73 v.

Bank of England de Peel act van 1844 tijdelijk buiten werking te stellen, mits het disconto tot 10 % verhoogd worde. De storm bedaart en de reserve in het Banking department daalt niet onder de £ 730.000.—, zoodat het legale cijfer niet overschreden wordt. Toch failleeren er nog verschillende banken, o.a. de European bank, die ook in Nederland filialen heeft.

In Nederland is het „Schotsch" bankstelsel, zooals men het noemt, dus het geven van rente op depositos en rekening-courant saldi, pas in opkomst; wij hebben gezien hoe de oprichting der Kasvereeniging één der eerste pogingen in deze zin is, ook de oprichting der Rente-Cassa is uit dit streven te verklaren. Er zijn wel enkele instellingen die er werk van maken, doch erg verbreid is hier het toevertrouwen van zijn kas aan een bankinstelling nog niet. Bij het oprichten der Rotterdamsche Bank wordt juist op het voorbeeld der Engelsche Colonial banks gewezen, die zooals later blijkt voor een groot deel de liquiditeitseischen overtreden hebben; dat de Rotterdamsche Bank zich staande kan houden, zij het zeer verzwakt is o.i. voor een groot deel te danken aan de inzichten van haar Directeur Hinsberg, die in een memorie van 1863 aan de bank nog eens uitdrukkelijk op de grondwet van het bankwezen wijst,

> ....„selbstredend dürfen Depositen mit kürzer Kündigung, nicht auf längere Zeit fest angelegt werden".... [1])

In Nederland maakt menigeen de opmerking dat men nu eigenlijk goed zien kan hoeveel gevaren het toevertrouwen van zijn geld aan een bank, medebrengt.

Meer schade dan de crisis veroorzaakt hier het uitbreken van den Pruisisch-Oostenrijkschen oorlog en de prijsdaling der koloniale producten [2]).

In 1866 verliest Amsterdam één zijner meest geziene inwoners, Dr. S. Sarphati, die sterft op het oogenblik dat in één zijner scheppingen het Paleis voor Volksvlijt, de eerste nijverheidstentoonstelling geopend wordt. Sarphati heeft veel voor de ontwikkeling van Nederland en in het bijzonder van Amsterdam gedaan, hijzelf heeft de vruchten van zijn streven niet geplukt. Quack zegt van hem

> ....„niet als overwinnaar stierf hij. Integendeel diep ongelukkig, hij leed onder de geldelijke zorgen van zijn ondernemingen."

[1]) Zie Open brief van M. Hinsberg aan de aandeelhouders der Rotterdamsche Bank, blz. 77.

[2]) Zie: Artikel van Pierson, De Economist 1867, blz. 67 v.

Naast het Paleis voor Volksvlijt, de Handelsschool, een Broodfabriek, het Amstelhotel, enz. hebben wij aan hem de oprichting van de Nationale Hypotheekbank in 1861 en de Nederlandsche Crediet en Depsitobank in 1863 te danken, terwijl hij tevens de ziel van de Nederlandsche Bouwmaatschappij is, die Amsterdam een geheel nieuw stadskwartier, het tegenwoordige Sarphatikwartier schenkt.

Sarphati en A. C. Wertheim zijn voor een groot deel de mannen die de nieuwe conjunctuur, want ongetwijfeld is er van een nieuwe strooming sprake, inleiden. Sarphati is de man met groote plannen, hij is optimist [1]), doch geen financier, zoodat de financiëele basis van zijn ondernemingen nog al eens iets te wenschen overlaat.

Na 1866 ontstaat hier te lande een malaise die voornamelijk haar oorsprong in het buitenland vindt, in Indië zijn groote verliezen geleden die de Rotterdamsche Bank tot liquidatie harer Indische zaken dwingt en die ook duidelijk tot uiting komen bij de overige Indische instellingen, Amerika is nog niet hersteld van de wonden van den burgeroorlog en in Europa heerscht nog steeds angst voor staatkundige verwikkelingen.

Allerwege begint een groot aanbod van privaat-disconto te komen. Het wisseldisconto dat gedurende de jaren 1865 en 1866 hier 23 maal verandert en dat 3 Juli zijn hoogste stand met 7 % bereikt, verandert in 1867 slechts 8 maal en daalt successievelijk van 4 tot 2½ % op 10 Juni 1867, om na een kleine stijging op 25 Maart 1868 weder tot 2½ % te dalen, op welke voet het ruim een jaar, tot 20 April 1869, gehandhaafd blijft. Ook in het

	Ned. Bank.	Bank of Engl.	Banque de France.
Gemiddeld 1867/68	2.935	2.24	2.583
disconto. 1868/69.	2.5	2.342	2.5

[1]) Duidelijk blijkt dit uit een naroep van N. G. Pierson, deze vertelt dat in een drukproef stond: — wordt het doel dat wij ons voorstellen bereikt, dan zullen de gevolgen schoon zijn, — Sarphati corrigeerde onmiddellijk, — Daar het doel, dat wij ons voorstellen, bereikt zal worden, zullen de gevolgen schoon zijn. — Ik ben niet gewoon twijfel te toonen, voegde hij eraan toe.

buitenland heerscht een matheid in zaken die in een lage geldstand tot uiting komt.

Vooral in deze periode begint Nederland in een nader contact te komen met de internationale geldmarkt, er vindt zoover arbitrage mogelijk is. een veel grootere afvloeiing plaats dan vroeger, onder meer door de nivelleerende invloed die de banken beginnen uit te oefenen. Duidelijk komt dit streven uit in het oprichtingsprospectus der Rotterdamsche Bank:

> .... „Niemand is hier op de hoogte van het feit dat er in onze koloniën een waar gebrek aan kapitaal bestaat terwijl dit zelfde kapitaal dikwijls tevergeefs emplooi zoekt elders.''

In, ietwat hoogdravende woorden, wijst het oprichtingsprospectus der Nederlandsche Crediet en Deposito-Bank, op de naderende internationaliseering der geld- en kapitaalmarkt.

> .... „Sedert echter de stoom en electriciteit, de ijzerbanen en telegraphen de scheidsmuren tusschen de landen en volkeren doen wegvallen, tijd en afstand als het ware vernietigen, zijn de bedrijven niet meer van ligging of bodem afhankelijk, zijn de internationale betrekkingen — die zich oudtijds bijna alleen tot goederenhandel bepaalden — tot alle groote ondernemingen uitgebreid.'' ......

De bank is dan verder van plan, zooals wij gezien hebben, de Nederlandsche industrie te steunen, door buitenlandsche kapitalen hierheen te doen vloeien, de practijk blijkt juist tegenovergesteld te zijn. Het Nederlandsche „Crédit Mobilier'' doet, indirect, groote buitenlandsche belangen bij Nederland ontstaan en ook de Nederlandsche Hypotheekbank tracht gelden, van landen met lage rente, naar landen met hooge rente over te brengen.

Wij zijn in deze dagen nog weinig internationaal, de Nederlandsche koopman is, in het algemeen gesproken, geen koopman meer, hij is het type van een welgedaan rentenier; Nederland is het land van de „Bourgeois satisfait'' geworden, groote ondernemingen komen hier eerst na veel strubbelingen en dan nog alleen met buitenlandsche hulp tot stand, duidelijk blijkt dit in het prospectus der Nederlandsche Crediet en Deposito-Bank:

> .... „Het gemis aan goed ingerigte creditbanken heeft daarenboven nog het onberekenbaar nadeel, dat wij zelve voor groote werken de hulp van het buitenland moeten inroepen, eene hulp die te moeilijker wordt verkregen, omdat

men elders niet kan verklaren waarom onze beurs, die aanzienlijke kapitalen voor alle, soms zeer onzekere buitenlandsche fondsen, beschikbaar heeft, eigene ondernemingen zou afwijzen, indien deze de vereischte waarborgen voor winst en algemeen nut aanbieden. Zoo is de beurs voor aandeelen in Hollandsche spoorwegactiën te Berlijn, die van den Rijnspoorweg even als van de Amsterdamsche Waterleiding te Londen, en blijft bij alle groote ondernemingen vreemd kapitaal een eerste vereischte." ......

Dit prospectus wijt natuurlijk het gebrek aan ondernemingsgeest aan het niet aanwezig zijn van credietbanken, maar juist dit laatste verschijnsel licht het geheel nog meer toe. Men heeft geen vertrouwen in een dergelijke onderneming en zelfs tot in 1872 blijft de Nederlandsche kapitalist vreemd staan tegenover dergelijke bankinstituten. De oprichting der Rotterdamsche Bank en der Nederlandsch Indische Handelsbank, maakt oogenschijnlijk een uitzondering, wellicht is de groote overteekening te wijten aan de vele Indische belangen die men hier heeft, terwijl het kleine beschikbaar gestelde bedrag der emissie ook wel prikkelend gewerkt zal hebben; een paar jaar later is er absoluut geen geld voor deze instellingen te krijgen, De Nederlandsche Crediet en Deposito-Bank, de Nederlandsche Hypotheekbank e.a., werken grootendeels met vreemd kapitaal. Een uitzondering maakt de Twentsche Bankvereeniging B. W. Blijdenstein & Co., die echter voor een groot deel gesteund wordt door de belangrijke groep der Twentsche industriëelen.

Bekijken wij de treurige geschiedenis van de Amsterdamsche Kanaalmaatschappij eens nader; deze doorgraving van Holland op zijn smalst, een zuiver Nederlandsch belang, is een doorloopende lijdensgeschiedenis, een doorloopend bewijs van het gebrek aan onderneminsgeest en energie van de groote massa van het Nederlandsche volk. In 1859 wordt onder het ministerie van Tets-van Bosse, een wetsontwerp ingediend tot graving van het, latere Noordzeekanaal voor staatsrekening, het volgende ministerie van Heemstra-van Hall trekt het in; in 1860 wordt nu een wetsontwerp ingediend om zoowel het Noordzeekanaal als de Nieuwe Waterweg voor staatsrekening te graven. Als het tweede ministerie Thorbecke optreedt komt de wet van 24 Januari 1863 tot stand, waarbij concessie verleend wordt; één der voorwaarden is dat de

Kanaalmaatschappij binnen 6 maanden een N. V. moet oprichten. [1])

Deze termijn moet tweemaal met 2 maanden verlengd worden, daar de pogingen tot oprichting falen, op de benoodigde / 18.000.000.— wordt / 8.000.000.— geteekend; er worden nu onderhandelingen aangeknoopt met de Engelsche aannemersfirma Mac Cormick & Son. 11 Juni 1864 komt de wet tot stand waarbij de Kanaalmaatschappij het recht krijgt / 10.000.000.— obligaties uit te geven op de droog te maken gronden, de volgende maand wordt de acte van oprichting der Amsterdamsche Kanaalmaatschappij gepubliceerd.

Er wordt direct / 4.040.000.— geplaatst, nl. / 40.000, wordt door de 4 oprichters genomen terwijl de b.g. aannemersfirma het overige bedrag neemt. Deze heeft het werk aangenomen voor / 27.000.000.—, dit bedrag zal slechts voor een deel in geld betaald worden, verder krijgt de aannemer / 10.000.000.— obligaties, / 10.000.000.— in aandeelen, in deze betaling in aandeelen zijn de geteekende / 4.000.000.— inbegrepen, die dus feitelijk niet gestort worden in geld, maar in arbeid. De aannemer krijgt de fondsen a pari, de aandeelen zakken, zoodat er van een eenigszins gunstige verzilvering geen sprake kan zijn; de firma kan haar verplichtingen niet nakomen en 2 Januari verbreekt de Kanaalmaatschappij het contract. In dit jaar is er veel tegenwerking, verschillende aandeelhouders weigeren om principieele redenen te storten; via den pseudo-aannemer Brandels wordt het werk nu opgedragen aan de Heeren Lee en eindelijk wordt Maart 1865 de eerste spade in den grond gestoken, doch nog is de geschiedenis niet afgeloopen, in 1867 kan de maatschappij niet verder. [2])

> .... „Intusschen wat er ook verloren moge zijn, één uitkomst is verkregen; de proef is geheel genomen en geheel mislukt.'' ...... [3])

Daar de aannemer de in betaling genomen aandeelen niet kan verzilveren, vraagt de Kanaalmaatschappij de Gemeente Amsterdam, bij schrijven van 24 Sept. 1867 of zij, tegen afstand van het recht van tolheffing, / 6.000.000.— wil betalen, teneinde daar-

---

[1]) Zie: Het Kanaal en de Kanaalmaatschappij. Mr. M. J. Pijnappel. Amsterdam, 1868.

[2]) Zie: De Amsterdamsche Kanaalmaatschappij. Joan Muller. Amsterdam, 1867.

[3]) Mr. M. J. Pijnappel. Het Kanaal en .... blz. 37.

mede aandeelen op te koopen en op peil te brengen. Wij zullen de geschiedenis niet verder vervolgen, hoe gering de Nederlandsche energie in deze dagen is, blijkt er voldoende uit, te meer waar het hier een onderneming geldt, waarvan Thorbecke zeide:

> .... „Het gouvernement acht beide werken (Waterweg en Noordzeekanaal) in het algemeen belang volstrekt en dringend noodzakelijk."......

De zooeven genoemde wijze van aanneming is vooral in het buitenland, bij den grooten spoorwegbouw schering en inslag, (Dr. Strousberg) en geeft aanleiding tot veel knoeierijen. In Nederland blijkt een wijze van bouwen, waarbij de betaling voor een groot deel in aandeelen plaats heeft, af te stuiten op den onwil van het effecten koopend publiek, misschien ook op de Nederlandsche nuchterheid, die nu eenmaal een vijand is van alle fantastische voorspiegelingen, waaraan deze en komende jaren in het buitenland zoo buitengewoon rijk zijn.

Wat de beurs betreft, zoo heeft het oude hoofdfonds, de Oostenrijkers, plaats moeten maken voor de Amerikaansche staatsobligaties, vooral in 1864 worden er veel van deze papieren in Nederland ingevoerd. De 6 %, 1867/82 dalen van 68 % in Januari tot 38 % in Augustus, deze daling staat in nauw contact met de stijging van het goudagio dat in Juli 1864 180 % bedraagt.

De soliditeit, of als men het wil, de geringe speculatiegeest, blijkt wel uit het feit dat deze daling aan de beurs geen enkel faillissement veroorzaakt. Voor de enkele Nederlandsche emissies die plaats hebben is bijna geen belangstelling en zoo zien wij deze, bijna alle mislukken, zoo wordt begin 1866 op ƒ 500.000.— aandeelen Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij slechts voor 33 % geteekend.

Tot 1869 blijft er een zekere oorlogsvrees heerschen, duidelijk komt deze stemming in het volgende naar voren:

> .... „Neen het naaldgeweer, het pantserschip en alle dergelijke uitvindingen moeten noodzakelijk geheel Europa herscheppen in eene groote smederij van menschenmoordtuigen."....[1])

Eigenaardig is nu de invloed, die onwillekeurig van deze stemming uitgaat, als er oorlog in Europa uit zal breken zullen de

[1]) Zie: Finantieele beschouwingen bij den Aanvang van het jaar 1868 door W. v(an) O(osterwijk) B(ruin).

Europeesche fondsen dalen, vandaar dat het raadzaam is Amerikaansche fondsen te koopen en inderdaad zien wij steeds meer Amerikaansche spoorwegobligaties binnenstroomen; voor Nederlandsche ondernemingen is echter nog steeds geen geld te krijgen, zoo zien wij in 1868 de concessie voor een tweede spoorweg naar Duitschland, via Amersfoort—Zutphen vervallen, daar de concessionarissen het benoodigde geld niet bijeen kunnen krijgen. Het volgend jaar zien wij langzamerhand de oorlogsvrees, het pessimistisch inzicht in de toekomst, wijken en plaats maken voor een oplevend optimisme, hoewel ook nu nog op de beleggingsmarkt geen kapitaal beschikbaar is voor Nederlandsche instellingen, zoo zien wij een 5 % leening van de Kon. Ned. Stoombootmij. mislukken. Deze leening ad ƒ 5.000.000.— dient ten deele voor het openen van een stoomvaartverbinding met Noord-Amerika, de deelneming overtreft verre de verwachting, ongeveer de helft wordt geplaatst. [1]) De Directie vindt het bedrag niet voldoende om tot opening eener dergelijke verbinding over te gaan, doch weigert inschrijvingen te annuleeren.

Eind 1869 hebben belangrijke internationale gebeurtenissen plaats, n.l. de opening van de Atlantic Pacific spoorweg, die New-York met San Francisco verbindt en de opening van het Suezkanaal in November.

Wij zien het vertrouwen in de toekomst toenemen, een nieuw tijdperk doet zijn intrede.

---

[1]) Zie: Beknopt Overzigt van de Amsterdamsche Fondsenmarkt in 1869. door W. v. O. B.

B. 1869—1873.

1869 kunnen wij als het jaar beschouwen, waarin het optimisme weer begint op te leven. In dit jaar wordt in Nederland een groot aantal vreemde fondsen geemitteerd. Als in 1870 de oorlog uitbreekt, reageert de markt zeer sterk, vooral echter de Amerikaansche fondsen, dit komt omdat deze in Europa een beperkte beurs hebben en vooral ook omdat deze speculatieve hooge rente gevende stukken veel op prolongatie gekocht zijn, om zoo te profiteeren van het renteverschil tusschen opgenomen geld en het stuk zelf. Het bestaan dezer speculatiegeest blijkt o.a. uit een passage van het verslag der Nederlandsche Bank over 1869/1870:

> .... dat de handel of liever het spel in allerlei buitenlandsche effecten hier te lande een groote uitbreiding erlangd heeft en dat dit spel voor een groot deel gedreven wordt door personen, die daartoe weinig andere middelen bezitten dan die zij zich verschaffen door op onderpand dier effecten zelve een zoo groot mogelijk deel van de waarde, zij het dan tegen hooge rente op te nemen. ....

Gelukkig hebben, in het algemeen de geldgevers deze speculatie niet in de hand gewerkt, Pierson wijst er op dat de geldgevers een zeer voorzichtige houding ten opzichte der Amerikaansche fondsen ingenomen hebben [1]).

De daling der fondsen blijkt o. a. uit de noteering van de 2½ % N. W. S., dit fonds staat 1 Juli 56 % en 20 Juli 49 %.

In het voorjaar van 1870 is hier nog steeds weinig animo voor Nederlandsche emissies, de geldgever kijkt teveel naar hooge rente zoo mislukt een leening der Stoomvaartmaatschappij „Java" en ook de 5 % prioriteitsleening der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen is niet ten volle geplaatst.

Men begint voorzichtigheid aan te raden met de Amerikaansche spoorwegobligaties, daar o. a. reeds uitgelekt is dat er obligaties uitgegeven zullen worden van spoorwegen die in het geheel niet bestaan, ook aan de Berlijnsche beurs wordt door het „Aeltesten Collegium" tegen deze fondsen gewaarschuwd.

---

1) Zie: N. G. Pierson. Verspreide Economische geschriften deel III. De Crisis van 1872, blz. 240 v.
Evenzoo Westerman in zijn Praeadvies uitgebracht aan de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek.

Voor het uitbreken van den oorlog vragen hier verschillende maatschappijen surséance van betaling aan, o. a. de beruchte verzekering maatschappijen „Astraea" en „Concordia", de Oost Indische Maatschappij van Administratie en Lijfrente, enz. Op den exporthandel heeft de oorlog niet nadeelig gewerkt, slechts korten tijd heerscht hier volslagen lusteloosheid.

In de oorlogsperiode ontstaat hier een groote geldruimte, sinds geruime tijd is er veel kapitaal beschikbaar, terwijl er bijna geen nieuwe emissies plaats hebben, daar de oorlog het op touw zetten van nieuwe ondernemingen belemmert. Anderzijds maakt men hier gretig gebruik van de gelegenheid die door de Amerikaansche amortisatie aankoopen wordt geboden [1]), om de obligaties Vereenigde Staten op te ruimen, terwijl in 1872 veel geld het land binnenkomt door de realisatie van Oostenrijksche papieren naar Duitschland [2]).

Het valt dus licht te begrijpen dat de stroom van Amerikaansche spoorwegobligaties, nog meer dan tot nu toe, naar de Nederlandsche beurs wordt geleid, ook het volgende jaar houdt deze aanvoer aan. Zoo worden hier in 1871 niet minder dan $ 72.250.000.— nominaal aan Amerikaansche sporen geimporteerd, meerendeels van het 7 % type, zij worden uitgegeven tegen koersen van 67 %—85 % wisselend. Het hoeft dan ook geen verwondering te baren, dat Nederland zeer zwaar lijdt als het meerendeel van deze sporen in déconfiture geraakt. Zoo wordt Nederland, dat juist bij gebrek aan ondernemingsgeest zijn geld v.n. voor obligaties beschikbaar stelt medegesleept in de malaise na 1873, zonder dat de hausse zich hier zoo krachtig vertoont als in enkele andere landen, zooals Duitschland en Oostenrijk; toch zijn ook wij niet geheel verschoond gebleven van het „actieve" element, als wij het zoo noemen mogen, van „Gründungsschwindel" en „agiotage", doch hierover straks.

Het valt moeilijk na te gaan, hoe groot precies het bedrag is dat Nederland aan Amerika heeft verloren, temeer daar vele fondsen ook buiten Nederland zijn verhandeld, hoewel Amsterdam het twijfelachtig genoegen heeft de Europeesche hoofdmarkt voor Amerikaansche spoorwegwaarden te zijn.

Dat Nederland echter zwaar getroffen wordt, blijkt uit het

[1]) Zie: Beursberichten van Holzé en Boissevain. 22 April 1871.
[2]) Zie: Verslag Amsterdamsche Bank over 1872.

volgende. In 1875 hebben 36 Amerikaansche spoorwegobligaties die in Nederland aan de markt gebracht zijn, hun betalingen gestaakt. Deze waarden vertegenwoordigen een nominaal bedrag van ruim $ 129.000.000.—, de overgroote meerderheid staakt in 1873/74 haar betalingen.

Van deze obligaties zijn hier geemitteerd:

1870, 12 spoorwegen nominaal $ 35.600.000.—
1871, 9 „ „ „ 45.000.000.—
1872, 5 „ „ „ 11.600.000.—

Van de in 1871 in Nederland uitgegeven Amerikanen is dus enkele jaren later reeds ongeveer 62 %, gerekend naar de nominale waarde, in gebreke.

De toenemende invloed van de Amerikaansche spoorwegwaarden aan de Amsterdamsche beurs blijkt uit de hieronder afgedrukte statistiek van de aan deze beurs genoteerde fondsen.

Statistiek van aan de Amsterdamsche Beurs genoteerde Fondsen.

	Staatsoblig.	Provincie } obl. Gemeente }	Banken en Hyp. Banken.	Spoorwegen.	Diversen.	Totaal.
	a b	a	a b	a b	a b	a b
1865	4 – 62	3	7 – 3	10 – 14	3 – 10	27 – 89
1866	4 – 61	3	6 – 4	10 – 12	1 – 13	24 – 90
1867	4 – 59	3	6 – 3	10 – 14	1 – 13	24 – 89
1868	4 – 60	3	6 – 2	10 – 16	1 – 13	24 – 91
1869	4 – 60	4	6 – 2	11 – 24	1 – 13	26 – 99
1870	4 – 74	5	4 – 4	14 – 37	3 – 14	30 – 129
1871	4 – 72	5	4 – 3	14 – 63	3 – 16	30 – 154
1872	4 – 72	5	4 – 3	19 – 78	10 – 19	42 – 174
1873	4 – 69	5	8 – 3	17 – 92	7 – 20	41 – 184
1874	4 – 72	5	9 – 3	18 – 92	8 – 25	44 – 192
1875	4 – 70	5	9 – 3	19 – 91	12 – 24	49 – 188

a zijn Nederlandsche fondsen.
b zijn Buitenlandsche fondsen.

Deze statistiek is opgemaakt uit het Amsterdamsch Effectenblad.

Statistiek van opgerichte Naamlooze Vennootschappen.

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876
Scheepvaart . .	4	7	4	3	6	5	6	7	3	6	5
Spoor, tram . .	1	1	1	1	2	—	4	1	1	2	—
Industrieën . .	16	14	7	2	5	6	7	11	11	8	1
Bouwmijen . .	—	6	1	1	—	—	2	5	1	2	8
Handelmijen .	2	—	1	2	1	—	2	—	—	1	—
Cultuurmijen .	—	—	—	1	1	—	1	—	1	1	1
Assurantiemijen	8	4	4	2	2	2	1	2	2	4	1
Banken	2	2	—	—	1	2	4	3	1	—	1
Diversen . . .	4	4	—	5	13	10	8	16	10	9	11
Totaal . . .	37	38	18	17	31	25	35	45	30	33	28

Bovenstaande statistiek is opgemaakt naar de in de Economist voorkomende gegevens, betreffende de Koninklijke goedkeuring op N. V.; als jaar van oprichting is het jaar genomen waarin het K. B. genomen wordt.

	Genoteerde Amerikaansche sporen.	Genoteerde Amer. sporen in % van het totaal aantal fondsen.
1865	8	7
1870	18	11
1871	41	22
1872	52	24
1875	63	26

Hoe sterk de koersval is, blijkt uit de volgende noteeringen, die geen excepties vormen.

	31 Dec. 1872.	31 Dec. 1873.
7 % Florida	64 %	9 %
7 % St. Vincent Brainard . .	66 %	13 %
8 % Des Moines Valley . .	42 %	17 %

Zooals we reeds zeiden is Nederland niet alleen passief geweest, het heeft niet alleen de gevolgen ondergaan van de crisis van 1873,

[1]) Zie: De Fondsenmarkt in 1871, door G. M. Boissevain, in Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje van 1872.

door het lijdelijk opnemen van fondsen die na een tijdje geweldige verliezen veroorzaken, het heeft ook zelf, zij het in geringe mate medegewerkt tot het verscherpen van de toestand. Bij Wirth [1]) vinden wij heel in het kort, alleen melding gemaakt van deze passieve houding.

Van de banken gaat hier uiteraard weinig initiatief uit; de Rotterdamsche Bank is amper hersteld van de Indische naweeën van 1866, de Commandietkas is, indirect door den oorlog, tot liquidatie gedwongen, de Nederlandsche Crediet en Deposito-Bank is een Fransche instelling geworden en Frankrijk staat bijna geheel buiten de agiotage van 1873. Onwillekeurig richten wij dus het oog op die instelling, die de Duitsche markt hier vertegenwoordigt, zij is echter nog van zoo recente datum en de houding van den Nederlandschen kapitalist is zoo apathisch, dat ook van deze instelling weinig uitgaat.

Te merkwaardig, om niet te vermelden, is de poging om een premieleening van de Nederlandsche Loodmijn ingang te doen vinden. In September 1871 verschijnt de aankondiging van een premieleening, groot *ƒ* 1.250.000.— van „De Nederlandsche Loodmijn" met o. a. als hoofdprijs *ƒ* 1.000.000.—, 33 premiën van *ƒ* 100.000.—, enz en dat op 3 % premieobligaties van *ƒ* 50.— + recht van 15 % in de winst der maatschappij, als extra dividend; in de annonce wordt geen woord gerept over het tijdstip van betaling. Wat blijkt het geval te zijn, men berekent dat *ƒ* 300.000.— Amerikaansche spoorwegobligaties, die gemiddeld 8 % rente geven, in 1937 in staat zullen zijn de aangekondigde premies uit te keeren.

> .... „Nu kan men reeds op 15 Febr. 1872 weten of men aan zijne erven een promesse kan achterlaten dat zij in 1937 millionnair zullen worden." .... [2])

Deze Nederlandsche Loodmijn is een onderneming met een mijn in Pruisen, die op gewone wijze geen geld kan krijgen; zeer terecht zegt het Bijblad van het Amsterdamsche Effectenblad:

> .... „Het millioen dat men in de oogen van het publiek laat schitteren, is bij disconto op 15 Februari 1872 niet meer waard — dan *ƒ* 5 à 6.000.—. Buitendien zal men geen kapitalist of bankier kunnen vinden om het te disconteeren, want

[1]) M. Wirth, Handelskrisen, 3e druk 1883, blz. 592/3.
[2]) Zie: Bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad 1871. Sept.

de fantasmagorie eener kapitalisatie tegen 8 %, waarop alle berekeningen rusten, zal bij geen hunner zwaar wegen.".... Wij behoeven niet te vragen wat er twee jaar later van zou terecht gekomen zijn, als de meeste van de als onderpand dienende obligaties tot non-valeurs geworden zijn. Zoover is het niet gekomen, de leening mislukt. Spoedig komt weer een nieuwe attractie voor den speculatieven belegger.

Eind 1871 verschijnt het prospectus van het Administratiekantoor, „De Algemeene Spaarkas". Zij beoogt philantropische (!) doeleinden, en wel:

Ook aan hen die slechts geringe middelen hebben, de gelegengeid te verschaffen, deze op de meest voordeelige wijze te beleggen en daaraan een extra winst door premietrekking te verschaffen, om daardoor de spaarzaamheid van deze klasse aan te moedigen. Om dit doel te bereiken worden er certificaten uitgegeven, gewaarborgd door rentegevende fondsen door den Directeur aan te koopen. De 1e afdeeling bedraagt ƒ 2.000.000.—, verdeeld in certificaten van ƒ 10.—, die een jaarlijksche rente van 4 %, gedurende de eerste 10 jaar zullen krijgen en die telken jare met 1 % zal opklimmen tot een maximum van 13 %. De aflossing zal a pari plaats hebben, door 200 halfjaarlijksche trekkingen, daarenboven deelen de afgeloste certificaten in een premietrekking, waarvoor een bedrag, wisselend van ƒ 15.000.— tot ƒ 80.000.—, afgezonderd wordt. Tenslotte zal na een eeuw het geheele waarborg en reservefonds over de laatste 2000 certificaten worden verdeeld.

Uit een berekening blijkt dat de fondsen minstens 8 % rente moeten geven; wij kunnen dus nagaan dat er na enkele jaren van de spaarpenningen van den kleinen man niet veel overgebleven zou zijn. Gelukkig is dit plan ook niet tot uitvoering gekomen, waarschijnlijk zou door deze beide leeningen de crisis ongemeen verscherpt zijn, daar juist op zoo'n wijze de kleine man in de speculatiesfeer verward raakt; dat beide pogingen mislukt zijn strekt tot eer voor de nuchterheid van Nederland, in een tijd dat in vele andere landen de meest gewaagde ondernemingen met gejuich begroet worden en in een minimum van tijd het voorwerp, van geen grenzen kennende „agiotage" worden; waarschijnlijk zou het ook niet bij deze pogingen gebleven zijn, dit blijkt trouwens duidelijk uit het programma van het Administratiekantoor „De Algemeene Spaarkas".

Overigens kunnen zelfs in 1871, de goede Nederlandsche emissies ook op geen succes wijzen, gaan zij er in, zooals na een tijdje de 5 % leening ad ƒ 11.000.000.— der Hollandsche Spoorweg à 93¾ %, dan is het Duitschland dat voor de plaatsing zorgt.

Hoe slecht de beleggingsmarkt is blijkt wel uit het feit dat de Nederlandsch Indische Spoorweg, die zich hier niet weder aan een échec wil bloot stellen, een 5 % leening alleen in Londen aanbiedt. Van aandeelen van Europeesche maatschappijen wil de Amsterdamsche beurs weinig weten; een poging om aandeelen Banque de Bruxelles hier te introduceeren mislukt geheel, ook aan de oprichting der Amsterdamsche Bank werkt de beurs in het geheel niet mede, terwijl in geen enkel bankaandeel de handel van eenige beteekenis is.

Zonder dat wij direct van een ongezonde conjunctuursontwikkeling kunnen spreken, valt hier in de jaren na 1869 een verhoogde ondernemingsgeest te constateeren; de op blz. 89 gegeven statistiek toont dit duidelijk aan. Na 1867 daalt het getal der opgerichte Naamlooze Vennootschappen tot 1870, dan treedt er een stijging in. In 1869 wordt er een minimum aantal van 17 opgericht, dit cijfer stijgt tot 31 in 1870 om na een kleine val, tot het maximum van 45 in 1873 te klimmen. Voornamelijk worden er fabrieken, transportmaatschappijen en enkele banken opgericht. Waarschijnlijk zal de geographische gesteldheid van Nederland wel crisis-verzachtend gewerkt hebben, de crisis van 1873 toch wordt vaak als spoorwegcrisis aangeduid, nu worden in Nederland in 10 jaar niet minder dan 52 scheepvaartmaatschappijen opgericht, die voor het overgroote deel de binnenlandsche vrachtvaart ten doel hebben; uit den aard der zaak heeft een dergelijke scheepvaartmaatschappij, veel en veel minder kapitaal noodig dan een spoorwegmaatschappij, naast straks te noemen andere omstandigheden zal de aardrijkskundige gesteldheid van Nederland er zeker toe bijgedragen hebben, dat in de periode na 1870 de spoorwegbouw hier niet zulke abnormale vormen aanneemt als b.v. in Duitschland, waar men tijdelijk van een Strousbergsche aera kan spreken [1]).

Toch zijn ook in Nederland tal van spoorwegen gebouwd, zij

---

[1]) Zie voor nadere bijzonderheden: Dr. Strousberg und sein Wirken, Dr. Strousberg .... 1876 .

De heerschende corruptie wordt blootgelegd in de, op aandringen van het Rijksdaglid Lasker, gehouden enquete.

het voor een groot deel met buitenlandsch kapitaal, meestal Duitsch een enkele maal Engelsch. In deze tijd telt Nederland 5 spoorwegmaatschappijen, n.l.:

Mij. tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.
Hollandsche Spoorwegmaatschappij.
Nederlandsche Rijnspoorweg.
Nederlandsche Centraalspoorweg.
Luik-Maastricht.

De eerstgenoemde is verreweg de belangrijkste, zij wordt door een Haagsche en Amsterdamsche combinatie opgericht. Tot de leiders behooren o. a. de oud Minister van Financiën Dr. Vrolik, de muntmeester H. A. v. d. Wall Bake, e. a., terwijl de Amsterdamsche groep vertegenwoordigd wordt door Frans van Heukelom en Alexander Mendel, die wij beiden bij de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid ontmoet hebben. 11 Augustus 1863 geeft Thorbecke aan deze 2 combinaties de concessie tot het exploiteeren der Staatsspoorwegen; de Haagsche combinatie levert de koppen, de Amsterdamsche zorgt voor het financieele gedeelte, zoo garandeert de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid de plaatsing van de 1e serie aandeelen ad ƒ 6.000.000.—[1]).

Begin 1864 neemt de maatschappij de exploitatie over der Luik-Limburgsche lijnen, haar aangeboden door het bankiershuis Bisschoffsheim; het is vooral Mendel die hierop aandringt, daar deze het internationale element op den voorgrond wil brengen, dat trouwens ook in de maatschappij vertegenwoordigd is door den Belg Florentin de Brouwer van Hogendorp, die een domineerende rol vervult.

Als de Exploitatie-maatschappij de 2e ƒ 6.000.000.— noodig heeft valt op de Algemeene Maatschappij voor Handel en Nijverheid niet meer te rekenen, de Nederlandsche bankiers zijn te conservatief; een in 1866 beproefde leening mislukt geheel en tenslotte moet de staat bijspringen.

Het plan om de heele maatschappij in de handen van de „haute banque" te spelen wordt nog juist gekeerd, o. a., door het optreden van A. C. Wertheim, die met anderen 30 Mei 1868 een reorganisatie-voorstel doet, dat aangenomen wordt. Inplaats van de Fransch-Belgische groep, treedt nu de Bank für Handel und Industrie, te Darmstadt als geldfourneerder op.

[1]) Zie: Herinneringen. Mr. H. P. G. Quack. blz. 129 v. Amsterdam 1913.

Nederland zelf heeft dus betrekkelijk weinig belangen bij den spoorwegaanleg, temeer waar de aandeelen der Rijnspoorweg voor een groot deel in Engeland geplaatst zijn.

Over het algemeen bestaat hier weinig kans voor een overdreven spoorwegbouw, de bedrijfsresultaten moedigen de speculatie niet aan, door het goedkoope verkeer te water is hier voor groot vrachtgoed minder behoefte aan snel spoorwegverkeer, en ook de technische uitvoering laat nog al eens wat te wenschen over, dit blijkt o. a. uit de in dezen tijd uitgedachte werkwoorden „harmelen" en „breukelen", voor het sukkelen en heen en weer rangeeren, dat speciaal op dit traject plaats heeft [1]).

De groote spoorwegbouw valt hier in een geheel ander tijdperk dan in Duitschland, onze groote spoorwegaanleg ligt tusschen die van Engeland en Duitschland in, de hiervolgende statistiek toont dit voldoende aan.

	1860	1870		1880	
	a	a	b	a	b
Engeland	16790	24373	45%	28879	18%
Nederland	335	1315	293%	1854	41%
Frankrijk	9431	17602	87%	26166	49%
Pruisen	6739	10821	60%	20628	91%
Europa	51544	103744	101%	167801	62% [2])

a) is het aantal Kilometers spoorweg.
b) is de relatieve toename.

De groote spoorwegbouw valt hier tusschen de jaren 1865—1870, in 1865 zijn er 518 K.M. in exploitatie en vijf jaar later 1315 K.M.

Van de eind 1875 in exploitatie genomen spoorwegen zijn geopend in:

	Engeland.	Nederland.	Frankrijk.	Duitschland
1866/70	11.2%	34.5%	18.6%	17%
1871/75	9.3%	15%	18.5%	33.5%

[1]) De Nederlandsche spoorwegen in de jaren 1867—1872, Mr. N. den Tex (Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1873).

[2]) Deze Statistiek is, gedeeltelijk ontleend aan Ehrenberg. Die Fondsenspekulation und die Gesetzgebung.

Engeland heeft zijn spoorwegen voornamelijk gebouwd tusschen 1846 en 1850, en wel 24,6% van alle in 1875 aanwezige lijnen.

Resumeeren wij, dan blijkt dat de groote spoorwegbouw die in Engeland tot de crisis van 1847 geleid heeft en in Duitschland en Oostenrijk [1]) medegewerkt heeft tot het ontstaan van de crisis van 1875, in Nederland bijna ongemerkt voorbij gaat.

Wij meenen dit te moeten wijten en aan de bodemgesteldheid van Nederland die oorzaak is dat er minder behoefte aan spoorwegen is en dat de bestaande lijnen minder rendabel zijn, èn aan het gebrek aan belangstelling van den Nederlandschen kapitalist, die zich voor Nederlandsche ondernemingen niet interesseert.

De bank, die zich hier met de financiering der Mij. tot Exploitatie van Staatsspoorwegen belast, moet o.a. door de slechte koers dezer aandeelen liquideeren, verder is, zooals gezegd v.n. het buitenland er bij betrokken; het koersverloop der aandeelen der b.g. maatschappij, toont de meer gezond wordende toestand aan.

	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876
a	92¾	92½	64	49	74½	95	126	124½	121½	114	110	98¼
b	81	63	18¾	23	45	70½	89	115¼	102	101	80	85¼

a = hoogste noteering; b = laagste noteering.

Komen wij weder terug op de op blz. 89 gegeven statistiek; na 1871 vallen er onder de als N. V. opgerichte fabrieken vele textielfabrieken, verder wordt in 1873 de stoomvaartmij. „Java" voor de vaart op Nederlandsch Oost-Indië opgericht en te Rotterdam de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaartmij.; iets langer zullen wij stilstaan bij de in 1872 opgerichte Rotterdamsche Handelsvereeniging. Deze beoogt de ontwikkeling van handel, scheepvaart en nijverheid van Nederland en in het bijzonder van Rotterdam.

Van het kapitaal ad *f* 15.000.000.— is *f* 5.000.000.— gestort President-directeur is L. Pincoffs, de man die enkele jaren later, berucht zal worden door de Afrikaansche Handelsvereeniging, die in deze tijd oogenschijnlijk nog in volle bloei verkeert. Bij de oprichting der Rotterdamsche Handelsvereeniging is de Duitsche

[1]) Zie o.a. Max Wirth, Handelskrisen, 3e druk, blz. 486 v.

en Rotterdamsche „haute finance" betrokken; de belangen die de Rotterdamsche Bank bij haar heeft, wijzen er reeds op dat zij zich, in het algemeen, minder op zuiver financieel gebied zal bewegen. Toch zien wij haar kort, maar krachtig, deelnemen aan het oprichten van maatschappijen, zij is in het geheel niet afkeerig van de „Gründungs"-zaken, zoo neemt zij in 1873 deel aan de Heinekens Bierbrouwerij, zij sluit zich aan bij de Mij. tot Exploitatie van gronden te Vlissingen en zij koopt de Rotterdamsche Suikerraffinaderij. Gezamenlijk met anderen richt zij een nieuwe N. V. die deze raffinaderij zal exploiteeren, met een kapitaal van ƒ 1.000.000.—, terwijl zij tevens actief betrokken is bij de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaartmij.; ook op het gebied van den goederenhandel beweegt zij zich. Wij hebben hier met een maatschappij te doen, die een buitengewoon omvattende taak heeft, de slechte ervaringen die zij opdoet zijn oorzaak dat zij zich in 1874 reeds van dit terrein terugtrekt, te meer daar zij volop werk vindt in de uitvoering van het contract dat zij met de Gemeente Rotterdam gesloten heeft.

De Rotterdamsche gemeenteraad bekrachtigt 28 Mei een overeenkomst met de Rotterdamsche Handelsvereeniging, waarbij de laatste 100.000 M². grond in eigendom krijgt en 300.000 M². terrein in erfpacht; deze gronden zullen tot handelsterrein worden ingericht — het tegenwoordige Feyenoord —.

In 1872 begint de fondsenhandel reeds over-speculatiesymptonen te vertoonen, dit blijkt o.a. uit het verslag der Amsterdamsche Kamer van Koophandel over dit jaar, het zegt:

> .... „Een groot deel der nieuwe waarden bevindt zich nog in handen van combinaties en consortiums, of zijn op speculatie en onder den last van beleening en prolongatie gekocht. Een en ander is oorzaak, dat bij elk ongunstig gerucht de handel gestremd wordt en de prijzen gevoelig achteruitgaan." ......

Is er hier niet direct van een crisis sprake, ongezonde stijgingverschijnselen doen zich wel voor, nemen wij b.v. het aantal hier verhandelde fondsen, zij de stijging veel minder sterk dan in Weenen, toch valt er een vrij groote vermeerdering te constateeren.

C. 1873—1876.

De malaise na 1873 doet zich veel erger gevoelen, zij is veel sterker en hardnekkiger dan indertijd de hausse; niet omdat Nederland zoo bijzonder sterk deelgenomen heeft aan het stichten van nieuwe, onrijpe, maatschappijen, aan het „gründen", maar aangezien Nederland meer en meer deel uit gaat maken van dat wat men de „Weltwirtschaft" zou kunnen noemen, zij het voornamelijk nog passief, door het opnemen van fondsen.

Hoewel Nederland zelf feitelijk geen spoorwegcrisis gekend heeft, is het misschien één van de landen die het meest onder de spoorwegzwendel en corruptie lijdt en hoe hardnekkig de koersdaling in de Amerikaansche spoorwegobligaties is, hoe weinig sprake er is van herstel, blijkt uit het volgend staatje. Wij hebben de gemiddelde noteering per 31 December van 46 Amerikaansche spoorwegobligaties (a) en van 8 Amerikaansche spoorwegaandeelen (b) nagegaan, terwijl wij verder nog eenige andere koersen geven.

	Emissie-koers.	1872	1873	1874	1875	1876
a	76%	72⅓	47	44⅓	43,9	46.7
b	67	78	62	59½	62½	56¾
7 % Florida . .	74	64	9	6	3	2
7 % Port Huron & Chic. Pen. Sectie.	70	46	27	16	16	12
7% St. Paul. Pacif. St. Vin. & Br.	70½	66	13	8	4	4

Doch het zijn niet alleen de Amerikanen die den Hollandschen belegger verliezen doen lijden; in 1875 staakt Turkije de couponbetaling, de Peruanen vallen geweldig en de Donau opstand zorgt dat ook de rest van de markt niet al te best is. En juist deze gedrukte politieke toestand voelt de Nederlandsche belegger in het bijzonder; op 188 hier genoteerde buitenlandsche fondsen in 1875 zijn niet minder dan 70 Staatsobligaties of ruim 37 %.

De malaise na 1873 doet zich vooral op de emissiemarkt gelden, volgens een schatting, voorkomend in het door Mr. A. H. Hartogh, uitgebrachte prae-advies aan de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek, bedraagt het totaal der

uitgiften aan alle beurzen van Europa en Amerika samen, in:

1870	Mark.	4560.000.000	1874	Mark.	3368.000.000
1871	„	12560.000.000	1875	„	1368.000.000
1872	„	10110.000.000	1876	„	2920.000.000
1873	„	8722.000.000			

In Nederland heerscht groote geldruimte, o.a. door het geschokte credietvertrouwen; van 1875/78, dus in 3 jaar tijds verandert het wisseldisconto der Nederlandsche Bank maar 1 keer: 26 Augustus 1875 is het wisseldisconto 3 %, dit blijft onveranderd gehandhaafd tot 2 Mei 1878. De banken hebben overvloed van geld en weten niet hoe zij hun kapitaal rentegevend kunnen maken, gevolg is dat zij hun kapitaal inkrimpen hetzij door terugkoop ter beurze, hetzij door afstempeling.

In deze periode valt ook de verandering der Nederlandsche muntwetgeving; bij K. B. van 20 October 1871 is een staatscommissie ingesteld om te onderzoeken welke nadeelen voor Nederland te duchten zijn van de zilverontmunting in Duitschland, en welke maatregelen hier genomen dienen te worden. Bij de wet van 20 Mei 1873 wordt de vrije zilveraanmunting geschorst tot uiterlijk 1 Nov. van dat jaar, later wordt deze termijn tot 1 Mei 1874 verlengd, daarna is er, ondanks de lage zilverprijs, een tijd lang geen verbodsbepaling; van arbitrage, in de ware beteekenis van het woord, is geen sprake, gevolg is dan ook een agio van den gulden dat weer remmend op den handel werkt.

Genoteerde Fondsen aan de beurs te:

	Amsterdam.		Weenen.	
	a	b	a	b
1866	114(=	100)	124(=	100)
1867	113	100	140	113
1868	115	100	163	131
1869	125	110	218	177
1870	159	139	290	202
1871	184	161	301	243
1872	216	189	434	350
1873	225	197	536	432

a is genoteerde fondsen.
b is in percenten van het aantal in 1866 genoteerde fondsen.

Een andere maatstaf hebben wij in het percentage dat de effectenbeleening, bij de Nederlandsche Bank, van het opereerend kapitaal uitmaakt, naast dit relatieve cijfer staat het absolute bedrag der effectenbeleening, beide zien wij na 1872/3 vrij sterk vallen Er is nog een derde maatstaf, n.l. de verdeeling van het onderpand der effectenbeleening, deze maatstaf geeft echter geen juist beeld van de toestand, daar de Nederlandsche Bank juist verschillende Amerikaansche sporen weigert; de mogelijkheid is dus buitengewoon groot dat men zijn bezit aan goede fondsen beleent en de speculatieve fondsen zelf behoudt.

Beleeningen door de Nederlandsche Bank gesloten op Effecten.

	In duizendtallen guldens.	In percenten van het opereerend kapitaal.	Gemiddéld wisseldisconto in procenten.
1866/7	107.203	28.4	5.31
1867/8	110.368	33.4	2.935
1868/9	107.246	34.8	2.5
1869/7	123.511	32.04	4.01
1870/1	115.639	28.05	4.1
1871/2	106.596	30.81	3.09
1872/3	119.740	31.24	3.56
1873/4	103.917	22.94	4.75
1874/5	89.294	20.55	3.5
1875/6	99.771	22.77	3.2

Aan het eind van ons geschrift gekomen, willen wij in een paar woorden onze conclusies samenvatten.

Van een krachtig ontwikkeld bankwezen blijkt in Nederland nog geen sprake te zijn; allerwegen is het een tasten en zoeken naar de juiste lijnen, waarlangs zich de ontwikkeling in de komende jaren zal dienen te bewegen. Dat enkele instellingen bij dit zoeken sneuvelen behoeft geen verwondering te wekken.

Men voelt dat de banken nog in hun eerste jeugd zijn; als de, met een jeugdig „élan" begonnen, uitbreidingspogingen, de één voor, de ander na, mislukken, moeten de banken het kapitaal, voor zoover het nog aanwezig is, réduceeren.

Dit enthousiasme nu, is in het algemeen, van buitenlandsche oorsprong en vindt gelukkig in Nederland niet voldoende weerklank.

Zoolang de banken, door den bloei die schijnbaar in het buitenland heerscht, hun kapitaal aldaar rendabel kunnen maken gaat alles goed, zoodra echter in Duitschland en Oostenrijk de „Zusammenbruch" komt, is het mis.

De basis echter van de Nederlandsche bankinstellingen is gezond gebleven, daar men hier in het algemeen niets van de „Gründungen" en wat daarmede verband hield wilde weten.

Zoo heeft het Nederlandsche bankwezen, zij het na veel schade doch weinig schande, in het korte tijdvak tusschen 1866 en 1873, veel geleerd. Zeer waarschijnlijk vindt het nog heden ten dage merkbare conservatisme bij sommige instellingen, zijn oorsprong in de gevoelige lessen van 1872/73.

Wanneer deze lessen er toe bijgedragen hebben, dat de nu, vijftig jaar later, zich voordoende conjunctuurschommelingen minder hevig zijn, dan is het betaalde leergeld zijn prijs dubbel waard geweest.

GERAADPLEEGDE LITTERATUUR.

ASSEN, A. VAN: De Nederlandsche Bank tegenover den Staat, den Handel en de Credietinstellingen hier te Lande. 1881.

BACHIENE, PH. J.: Over eene Nederlandsche Hypotheekbank. Den Haag, 1855.

BAERT, MR. I. F. B.: Statistique Internationale des Banques d'émission.—Pays-Bas—Rome 1878.

BERG, N. P. V. D.: Munt, Crediet en Bankwezen in Nederlandsch-Indië. 1907.

BETZOLD, WILHELM: Offener Brief an die Herren Actionaer der Rotterdamer Bank. Paris 1869.

BLOK, P. J.: Geschiedenis van het Nederlandsche Volk. Deel 8. 1908.

BORGHT, PR. DR. RICHARD VAN DER: History of Banking in the Netherlands (A History of Banking in All the Leading Nations) Volume 4. New-York. 1896.

BOISSEVAIN en HOLZÉ: Beursberichten. 1870—1872.

BREE, L. DE: Nederlandsch Indië in de twintigste eeuw. Het Bankwezen. Batavia 1918.

CORT VAN DER LINDEN, Mr. P. W. A.: De oorzaken der Malaise. 1885.

DINGER, J.: Overzicht van alle ter Beurze van Amsterdam verhandeld wordende Binnen- en Buitenlandsche Effecten. 1868, 1870, 1873.

ECK, A. VAN: Enkele opmerkingen over en naar aanleiding van de Credietvereeniging en de beide Hypotheekbanken in Nederland bestaande. 1862.

EISFELD, DR. CURT: Das Niederländische Bankwesen. 2 Deelen. Haag 1916.

EHRENBERG, R.: Die Fondsspekulation und die Gesetzgebung. 1883.

FRIJDA, Mr. Dr. H.: De Theorie van het Geld en het Nederlandsche Geldwezen. Haarlem 1914.

GEETRUIEN, EDMOND VAN: De Balans van De Commandietkas over het eerste boekjaar 1862, toegelicht door: 1863.
—— Commandietkas en Onderling Crediet, Financieele Beschouwing van: 1871?
—— Antwoord op het verslag uitgebracht door de Liquidatiecommissie op 17 Mei 1872.
GERRITSEN, C. V.: De Nederlandsche Bank, haar Verleden en haar Toekomst. 1887.
GLAGAU, OTTO: Der Börsen und Gründungsschwindel in Berlin. 1876.
HARTOGH, MR. A. H.: Prae advies uitgebracht aan de Vereeniging v. d. Staathuishoudkunde en de Statistiek in 1916, over de vraag: In hoeverre zijn uit de crisis van 1873 lessen te putten voor hetgeen ons op economisch gebied te wachten staat?
HECHT, F.: Bankwesen und Bankpolitik in den Süddeutschen Staaten.
HINSBERG, M.: Repliek aan Mr. M. Mees. 1864.
—— Open Brief van M. Hinsberg aan de Aandeelhouders der Rotterdamsche Bank. Rotterdam 1867.
HUTH, DR. W.: Die Entwicklung der deutschen und französischen Groszbanken im Zusammenhang mit der Entwicklung der Nationalwirtschaft. 1918.
LANGRAND DUMONCEAU, A.: Over het Grondkrediet en het Landbouwkrediet.
—— Practische schets der operatien van de Maatschappij van Internationaal Grondkrediet en van de Bank van Grond en Nijverheidskrediet. 1864.
LINDENBERG, DR. OTTO: 50 Jahre Geschichte einer Spekulationsbank. 1903.
LINTUM, DR. C. TE: De Nederlandsche Handelmaatschappij.
MARX, KARL: The Eastern Question. A Reprint of Letters written 1853—1856 dealing with the events of the Crimean War. Blz. 600/6.
MEES, MR. M.: De Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank. Open brief aan Mr. P. F. Hubrecht. Rotterdam 1864.
—— Nog een woord over De Commanditaire Vereeniging der Rotterdamsche Bank. Rotterdam 1864.
MEES EN ZOONEN, R.: Gedenkboek 1720—1920.

MEHRENS, B.: Die Entstehung und Entwickelung der französischen Kredit-institute. Münchner Volksw. Stud. 107.
MOLINARI, E. DE, Galerie des financiers belges. 1. Les institutions de M. Langrand-Dumonceau.
MULLER, H. SZN.: De handelingen der Afrikaansche Handelsvereeniging. 1880.
MULLER, JOAN: De Amsterdamsche Kanaalmaatschappij. Amsterdam 1867.
NEUWIRTH, JOSEPH: Die Spekulationskrisis. Leipzig 1874.
NIEROP, MR. A. S. VAN: Het herstel der Kanaalmaatschappij. 1868.
OLDENKOTT, MR. B.: Geschiedenis van de Rotterdamsche Bank in Hoofdstukken. Rotterdam 1869.
O(OSTERWIJK) B(RUIN), W. VAN: Finantieele Beschouwingen bij den Aanvang van het jaar 1868.
—— Nieuwe Finantieele Beschouwingen. 1869.
—— Beknopt Overzigt van de Geschiedenis der Amsterdamsche Fondsenmarkt in 1869.
PIERSON, N. G.: Verspreide Economische Geschriften. Deel III. De crisis van 1872.
PINNER, MR. J.: De Statuten en het Reglement der Credietvereeniging toegelicht door .... 1853.
PLENGE, DR. JOHANN: Gründung und Geschichte des Crédit Mobilier. 1903.
PIJNAPPEL, MR. M. J.: Het Kanaal en de Kanaalmaatschappij. 1868.
QUACK, MR. H. P. G.: Uit den Kring der Gemeenschap. 1899.
—— Herinneringen. 1913.
RIESSER, DR.: Zur Entwicklungsgeschichte der deutschen Groszbanken mit besonderer Rücksicht auf die Konzentrationsbestrebungen. 1906.
SARTORIUS VON WALTERSHAÜSEN, A.: Deutsche Wirtschaftsgeschichte. 1815—1914. 1920.
SATTLER, DR. H.: Die Effektenbanken. 1890.
SOMBART, PROF. WERNER: Die Deutsche Volkswirtschaft im neunzehnten Jahrhundert. 1913.
STEINER, FRITZ, G.: Die Entwicklung des Mobilbankwesens in Oesterreich.
STROUSBERG, DR.: Dr. Strousberg und sein Wirken. 1876.

TEX, MR. N. J. DEN: De Nederlandsche spoorwegen in de jaren 1867—1872. (Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1873).

VERLOREN, MR. P.: Overzigt der Werkzaamheden van eenige Nederlandsche Credietinstellingen. (S. en S. Jaarboekje voor 1867).

WESTERMAN, W.: Prae advies uitgebracht aan de Vereeniging v. d. Staathuishoudkunde en de Statistiek, in 1916, over de vraag: In hoeverre zijn uit de crisis van 1873 lessen te putten voor hetgeen ons op economisch gebied te wachten staat?

—— Het vijftig jarig bestaan der Rotterdamsche Bank. (Rotterdamsch Jaarboekje 1914. blz. 45—51.)

WESTERMAN, MR. DR. W. M.: De Concentratie in het Bankwezen. 1920.

WOLFF, DR. SIEGFRIED: Das Gründungsgeschäft im Deutschen Bankgewerbe. 1915.

WIRTH, MAX: Geschichte der Handelskrisen. 1883.

WORMSER, MAX: Mijn gevoelen over de Rotterdamsche Bank. 1868.

—— Een blik in het verleden en in de Toekomst der Rotterdamsche Bank. 1968.

ANONYM VERSCHENEN BOEKEN:

Congrès international des Valeurs mobilières. Statistique. 1900.

Financieel Jaarboekje. 1874.

Gedenkboek Credietvereeniging 1853—1903.

Gedenkboek Geldersche Credietvereeniging 1866—1891.

Gedenkschrift 50-jarig bestaan der Nederlandsch-Indische Handelsbank. 1863—1913.

Gedenkschrift ter herinnering aan het vijftig-jarig bestaan der Rotterdamsche Bank, thans Rotterdamsche Bankvereeniging, 1863—1903.

Kerdijk en Pincoffs, stenographisch verslag van het getuigenverhoor en de pleidooien gehouden voor den Hoogen Raad der Nederlanden. 1880.

Mededeelingen aan Heeren Deelhebbers in de Rotterdamsche Bank, van de Interimaire Directie. 1869.

Nederlandsche Hypotheekbank. Bepalingen omtrent de Hypotheken en Schuldbrieven. 1861.

Rapport omtrent de zaken der Amsterdamsche Kanaalmaatschappij. 1865.

Een woord naar aanleiding van het prospectus der Nederlandsch-Amerikaansche Bank. 1874.

De Groote Bankgoochelaar Langrand Dumonceau en de Amerikaansche Spoorweg-Aktien aan de Amsterdamsche Beurs of de Zeden van onzen Tijd door een Makelaar in Effekten. 1870.

TIJDSCHRIFTEN EN NASLAGWERKEN.

Amsterdamsch Effectenblad.

Algemeen Handelsblad.

Bijblad van het Amsterdamsch Effectenblad.

De Economist.

The Economist.

Moniteur des intéréts matériels.

De Nederlandsche Financier.

Verslagen Kamer van Koophandel, Amsterdam en Rotterdam.

Verslagen en verdere mededeelingen der verschillende instellingen.

Een Halve Eeuw. 1848—1898.: Onze Openbare Werken, door R. P. J. Tutein—Nolthenius. — Handel en Nijverheid door Dr. J. H. H. Hülsmann.

Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 1. Aktiengesellschaften.

Overzigt der Naamlooze Vennootschappen volgens de Patentregisters over de jaren 1861/2—1881/2.

Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje. 1866—1876.